

A2

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK
14. 2. 2024 ROČNÍK XX
ADVOJKA.CZ
CENA 59 Kč

4

PALESTINA VS. IZRAEL



Illustrace Alexey Klyuykov, 2024
ISSN 1803-6635



architektura z feministické perspektivy

román Empusion Olgy Tokarczuk

seriál The Curse

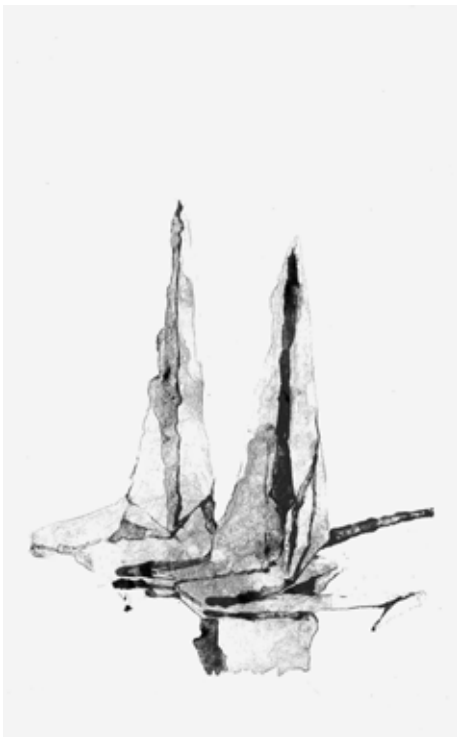
rozhovory s Caitlin Southwick a Markem Čejkou

pozdní prózy Jiřího Kratochvíla

editorial

Když jsem před mnoha lety jako středoškolák odjížděl na prázdniny do Izraele, trpěl jsem v Česku podle všeho velmi rozšířenou romantizující představou o zemi, kterou židovský národ proměnil z vyprahlé pouště v zelenou oázu demokracie na Blízkém východě. Že je realita o něco složitější a nejednoznačnější, začalo se ukazovat už na letišti, následně v kibucu v bezprostřední blízkosti Gazy a pak samozřejmě při návštěvě Palestiny. Česká politika jako by se z podobného uhranutí nedokázala vymanit dodnes. „Češi milují Izraelce více, než Izraelci milují Čechy.“ Tak uvedl svůj proslav na konferenci o česko-izraelské spolupráci v době uzávěrky tohoto čísla národněbezpečnostní poradce české vlády Tomáš Pojar. Těžko si představit větší míru servility a zároveň i zhrzenosti.

Budoucí konflikt byl možná přítomen už ve starém hesle „země bez lidí pro lidi bez země“, které si přivlastnili sionisté, i když samozřejmě věděli, že území historické Palestiny nikdy prázdné nebylo. Aktuální číslo A2 se izraelsko-palestinskému konfliktu věnuje čtyři měsíce po bestiálním masakru Hamásu, v době stále pokračující izraelské vojenské odvety v Gaze. Ta je z půlky srovnána se zemí, každý den v ní umírají civilisté a probíhá tam humanitární katastrofa. Zatímco v Česku je v současnosti každý druhý odborníkem na blízkovýchodní politiku a vláda představuje svou bezvýhradnou podporou Izraele takřka světové unikum, my se spíše snažíme hledat hlubší souvislosti. „Není to boj mezi dobrem a zlem, ale spíš tragédie v tom nejstarším a nejvlastnějším smyslu,“ napsal Amos Oz v eseji Mezi dvěma právy s tím, že „v zásadě jde o spor mezi dvěma oběťmi“. Ani bojovně naladěný palestinský básník Mahmúd Darwíš se „nedíval na Židy jako na ďáblы či anděly, ale jako na lidské bytosti“.



Kresba Anna Kaigorodova

Zdánlivě nekonečný svár má nicméně asymetrickou podobu, což v situaci, kdy to od násěj ti nejslabší, nesmí zapadnout. V české imaginaci však tato asymetrie nabírá převrácenou podobu a Izrael se fantasmaticky spojuje s Ukrajinou. A to navzdory tomu, že izraelský premiér Netanjahu v roce 2014 odmítl odsoudit anexi Krymu a po začátku ruské agrese jeho vláda s ohledem na vztahy k Putinovu Rusku dlouho lavírovala. Jako bychom před spleťtostí a nejednoznačností konfliktů, jako je ten izraelsko-palestinský, stále měli potřebu unikát do vyprávění o střetu Dobra se Zlem.

Lukáš Rychetský

Milota Zdirad Polák

SNÍH, FARKA, KUŘKA A ŠESTIMĚRY

Na hory plánuje o nadcházející zimní sezoně
vyrazit 28 procent Čechů.
(Hospodářské noviny, 6. 11. 2023)

Jakpak se vede Ti na horách Tvých?
Dávno snad farku Tvou zavál již sníh?
Příležitosti jen kdybych moh mítí,
k Tobě bych na hory přece chtěl jíti,
syrečky, jabka,
ježto ti babka
pobožná za mši a Otčenáš přinesla,
hospodyňka by mi Tvá na stůl vynesla,
ze studeného
sklepa pak Tvého
džbánek bys červené vodky mi natočil,

kuřka by páčila, kouř by se zatočil.
Až bych pít začal a syrečky jísti,
šestiměry bys své musil mi čísti;
tento rok však se to nemůže státi,
pročež Ti prozatím „vale“ chci dáti.
Měj se tam dobře
na té své hoře!
Dlouho pak nesmíš mě nechati
na odpis žádaný čekati.

(V Dřevěnici dne 23. listopadu 1812)

Epistulární báseň adresovanou knězi a buditeli
Josefu Liboslavu Zieglerovi vybral a názvem
a mottem opatřil Petr Borkovec

z obsahu

- 4 Žena je příroda, která ničí i léčí. Román Empusion Olgy Tokarczuk / Kamila Schewczuková
- 5 Věřte, nevěřte. Pozdní prózy Jiřího Kratochvíla / Erik Gilk
- 5 Chudoba a ticho / literární zápisník Martina Lukáše
- 6 Hlboká túžba po návrate. Palestínska literatúra ako okno do dlhotrvajúceho konfliktu / Monika Šramová
- 7 Budeme normálne žít? Blízkovýchodní konflikt očima izraelské literatury / Lukáš Rychetský
- 8 Nepatřit nikam. Seriál The Curse jako bolestivý protipól binge-watchingu / Tomáš Stejskal
- 9 Vše o mé narkomatce. Osudy kokainové královny Griseldy Blanco / Jan Bodnár
- 9 Krátkometrážní sny v Clermont-Ferrandu / filmový zápisník Marie Sýkorové
- 10 Na cestě z neviditelnosti. S teoretickou kultury Petrou Hlaváčkovou o projektu Ženy v architektuře / Alžběta Medková
- 11 Sloboda priestoru v medziach architektúry. Výstava Oslobodený priestor v Galérii mesta Bratislavy / Jana Babušiaková
- 11 Běžet dopředu a zůstávat na místě. Jan Šerých v pražské galerii Hunt Kastner / David Bláha
- 12 Vysílání pro Palestinu. Kompilace Amphibian Records / Timon Láska
- 13 Všechno je jinak. Arabsko-izraelský orchestr proti nevědomosti / Jiří Slabihoudek
- 14 Páchá Izrael v Gaze genocidu? Otázka definice genocidy v izraelsko-palestinském konfliktu / Pavel Barša
- 19 Normalizujeme udržitelnost. Se zakladatelkou organizace Ki Culture Caitlin Southwick o provozu kulturních institucí / Marta Martinová
- 20 Český sen o Izraeli. S Markem Čejkou o izraelsko-palestinském konfliktu / Matěj Metelec, Lukáš Rychetský
- 22 Sen / Viktor Špaček
- 25 Alternativa k Netanjahuovi. Změnil by premiérův odchod horizont izraelské politiky? / Sára Englišová
- 27 Amplitudy násilí. Hamás po roce 2006 / Prokop Singer
- 29 Od mesianismu k hypotékám. Osadnické hnutí a izraelská politika / Jakub Záhora
- 30 Vztek a zklamání. Arabské veřejné mínění a konflikt v Gaze / Jan Daniel
- 30 Katalánsko bez vody / ultimátum Barbory Bakošové

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
28. ÚNORA 2024

Gaza nemá v Česku tvář ani hlas

JAN MOTAL

Velké konflikty jsou pro česká média srozumitelné jen jako příběhy o jasné vymezeném dobru a zlu. Nezávisle na složitosti příčin, podmínek a souvislostí je zpravodajství proměňuje ve vyprávění o obraně demokracie a západních hodnot. Zjednodušování vede k tomu, že se status oběti přiznává jen někomu – zhusta na základě kulturní blízkosti. A může nastat i situace, kdy média ani netuší, kdo by onou obětí mohl být.

To se ostatně stalo v případě občanských válek v Sýrii a Iráku. Poté, co lidé z arabských zemí začali utíkat před válkou, média se k nim obrátila zády a jala se bránit „pevnost Evropu“. A to i nařízením vedení redakce – jako v TV Prima v roce 2015. Uprchlíci před terorem se v českém zpravodajství proměnili v teroristy. Opatrný zájem vyvolala pouze genocida křesťanů a Jezídů, ale jinak se média spoléhala na klasický nacionalistický imperativ „bojuj za svou zemi“. Navzdory tomu, že evropská představa o národních státech je na Blízkém východě nefunkční. Připomeňme, že Česká televize v roce 2015 přinesla dvouhodinový rozhovor Michala Kubaly s diktátorem Bašárem al-Asadem. To jen dokládá nečitelnost tamějších konfliktů pro české novináře a ztrátu orientace ve chvíli, kdy chybí jednoznačně rozpoznatelný demokratický aktér. Často se říkalo: „Nevíme, kdo k nám přichází.“ Česká média se to však nesnažila zjistit. Války na Ukrajině i v Gaze se od Sýrie liší tím, že nám kulturní blízkost umožňuje silnější identifikaci s jednou ze soupeřících stran. Jsou čitelnější, takže se může zdát, že v nich demokracie bojuje se zlem. Rusko-ukrajinský konflikt čeští novináři pojímají jako variaci na sovětskou okupaci Československa, kruté a zavrženíhodné útoky Hamásu jsou zase reminiscencí holokaustu. Obě vyprávění jsou natolik zjednodušující, že znemožňují zaznamenat realistické kontury těchto konfliktů.

To má své důsledky ve vztahu k obětem. Čeští novináři mají tendenci přeceňovat preferovanou stranu konfliktu a dehumanizovat tu druhou. Reprodukují mýty o enklávách demokracie

v regionech, které jsou politicky složitější, a celá etnika buď idealizují, nebo je vykreslují jako barbary. Výmluvným příkladem mohou být Události, komentáře z 19. října 2023. Moderátor Jakub Železný (s česko-izraelským odznakem na klopě) školil ministryni obrany Janu Černochovou, že je málo proizraelská a že vláda musí odříznout Palestinu od humanitární podpory. „Představa, že by demokratická země schválně cílila na nemocnici, přece musí být jasně odmítnuta,“ prohlásil Železný a s Černochovou si notovali, že u spojenců jsou útoky, jako byl ten na nemocnici Al-Ahlí, jen vedlejšími škodami. Diskutující zaměřovali arabské etnikum, Palestince, Evropany demonstrující proti izraelské operaci a teroristy a varovali před další ohrožující migrací – tedy přesněji před uprchlíky.

Tak Palestinci – ale i kdokoli, kdo se zastává jejich práv – ve zpravodajství přicházejí o lidskou tvář. V politických diskusích lze pozorovat podivuhodné suspendování demokratického étosu – občané nepřátelských států postrádají nejen racionalitu, ale i důstojnost. Stávají se emocionálním davem, který je třeba tvrdě kontrolovat. Palestínští civilisté ve zpravodajství křičí na ulici, zatímco izraelské oběti mohou soustředěně prezentovat svůj osobní příběh a diváci se s nimi mohou ztotožnit. Gaza ztratila tvář i hlas a stala se démonem.

Příběhy Palestinců chybějí. Prakticky výhradní zástupkyní těchto obětí konfliktu je u nás umělkyně Yara Abu Aataya, která však pro tuzemské novináře představuje riziko. Zatímco média jako Deník N nebo Alarm s ní rozhovor zveřejnila, v České televizi nebylo interview, jež natočila pro pořad 168 hodin, do vysílání zařazeno. Na Novinkách.cz byl rozhovor s ní sice publikován, ale po pár hodinách ho vedení redakce z webu stáhlo a s jednou z jeho dvou autorek, Magdalenou Matouškovou, ukončilo spolupráci – příspěvek byl prý výrazně propalestinský a narušoval „jednotnost zpravodajství“. Rozhovor s umělkyní vedla také Linda Bartošová na Aktuálně.cz a nedlouho poté se dozvěděla, že s ní vydavatelství Economia do dalšího roku už nepočítá. Jak potom

lze očekávat, že lidé v médiích věnují energii náročnému a nevděčnému vyhledávání informací a příběhů z Palestiny, když jim za to hrozí vyhazov?

Hlasy palestinských obětí a informace o humanitární katastrofě k nám nemohou dolehnout i proto, že byl narušen komunikační kanál z Palestiny. Žurnalista Sami Abu Salem nedávno natočil video, ve kterém popsal tamější podmínky k práci: „Nemáme žádný přístup k internetu, je nedostatek elektřiny, není doprava, i ulice jsou zničeny. Proto nemůžeme vyprávět mnoho příběhů.“

Jedním ze železných žurnalistických principů prostupujících etickými kodexy snad všech profesních organizací je imperativ solidarity. Palestinský syndikát novinářů na konci ledna zveřejnil, že v důsledku izraelské operace bylo dosud zabito sto šestnáct žurnalistů a mediálních pracovníků, dvanáct set novinářů se stalo uprchlíky nebo skončilo v nemocnicích a padesát šest jich bylo zatčeno a uvězněno. Mezi

mrtvými je i čtrnáct žen. A stejně jako české redakce v minulosti ignorovaly mezinárodní kampaně Evropské federace novinářů zaměřené proti diskriminaci uprchlíků a migrantů (#MediaAgainstHate), na podporu žen a genderové rovnosti nebo prosazování spravedlivých pracovních podmínek v médiích, i nyní jako by pro ně palestínští kolegové neexistovali. Mezinárodní federace novinářů přitom k jejich podpoře v aktuální kampani hlasitě vyzývá.

Česká žurnalistika dlouhodobě trpí odtržeností od globálního kontextu novinářské diskuse o etice a profesních standardech. I když se v posledních letech především v menších, nezávislých redakcích objevuje snaha tento nedostatek napravit, mainstream nadále houževnatě odolává. Dehumanizace či ignorování palestinských obětí války v Gaze je jenom jedním ze střípků nelichotivého obrazu české žurnalistiky, jež stále neumí bránit lidskou důstojnost.

Autor působí na katedře mediálních studií a žurnalistiky na Masarykově univerzitě v Brně.



Ilustrace Veronika Dub

Knihy v igelitu

PETR A. BÍLEK

Potřebu zatavování knih do plastové fólie jsem nikdy nepochopil. Smysl snad dává u hudebních nosičů či filmových DVD, protože sugeruje, že vinyl nebo disk nikdo nepoškodí špinavými rukama či nepoškrábal. Ale že by se prolisťováním knihy v obchodě mohla poškodit písmenka či natrhnout vazba, to už chce dost bujnou fantazii. Jasně, někdo mohl na stránce zanechat bacil či vir, ale s takovouto útlou rychlostí bychom museli přestat kupovat knihy v antikvariátech, půjčovat si je v knihovnách či vyměňovat v knihobudkách. A tak občas při trhání fólie nostalgicky vzpomínám na devadesátá léta v prodejně Fišer v Kaprově ulici, kde profesní hrdost knihkupce velela jakýkoli formát úhledně zabalit do papíru. Tehdy nákup knihy obnášel ještě i lidskou interakci mezi oběma aktéry; i s možností říci, že balit mi to nemusejí. Objednáváním zatavených výtisků nakladatelé pochopitelně vycházejí vstříc faktu, že víc a víc knih se kupuje na internetu a že tím aspoň trochu brání poničení, když internetový distributor vkládá útlou sbírku poezie do krabice po pětilitrovém hrnci a tu pak vycpává vším možným. A nakladatelé jistě reagují i na fakt, že ani v knihkupectví už potenciální kupec nepotřebuje knihu prolisťovat a trochu se začíst, aby se rozhodl ke koupi.

Nad zatavenou knihou mrkne do čtenářských databází na procenta či hvězdičky, případně přichází už rozhodnut, protože influenceři o tom mluvili tak nadšeně a na instagramu tu knížka všem ohromně sluší.

Teprve nedávno mi ale došlo, že zatavování knih do igelitu bylo nakročením k zásadnější novotě: knihy ve fólii může přece prodávat každý; i ten, kdo dosud prodával něco zcela jiného. Když v současnosti zadáte hledaný titul do vyhledávače, kromě tradičních velkých prodejců a distributorů knih vám mezi prvními vyjede i firma, která už po desetiletí dominuje na trhu se spotřební elektronikou, od níž pak přešla k leccemu dalšímu. Ano, ta s tím zeleným debilem. V nabídce mají takřka vše, třeba i filosofické knihy z nakladatelství OIKOYMENH. Autora knihy nepovažují za nějak podstatnou položku, takže popiskám dominují pouze názvy a hvězdičky spokojenosti. Nabídku koncipují velkoryse, takže lze kliknout na složku romány, ale taky na prózy, a přitom vyjede jedno a totéž. Nerozhodný zájemce zjevně bude raději vybírat pomocí předvýběrů „nejprodávanejší, nejlepší filosofické knihy“ či „levné filosofické knihy“. Zda zaměstnanci v polední pauze čtou a vybírají, které z filosofických knih jsou ty nejlepší, známo není.

Co je naopak vidět na první pohled, je fakt, že ceny drží níž než většina konkurence, včetně

té internetové. Vypadá to, že zas jsme o něco dál v tom lidském pokroku: večer objednáš a ráno s pořadovým číslem v ruce pozoruješ, jak ti po pásu mezi sekačkou a olejem do jejího motoru přijíždí *Problém bytí u Aristotela*.

Dobrá cena činí čtenáře šťastným. A netruchlí ani nakladatel: dostane dohodnutá procenta z prodejní ceny, a že se distributor o rabat podělí s prodejcem všeho pro spokojenou domácnost, mu může být jedno.

Kdo však tratí, je onen v úvodu nostalgicky vzpomínaný knihkupec. S výjimkou některých knih v kategorii bestsellery zde totiž všechny nabízené knihy mají „skladem u dodavatele“. Tam, kde tradiční knihkupec knize často na několik měsíců platí prostor a energie s ním spojené, věnuje čas, aby ji zařadil do patřičného regálu, sleduje, zda by neměl doobjednat, u obchodníka se vším se kniha přiveze až po objednání a jen se při výdeji hodí na pás. Je zalitá v igelitu, takže i kdyby olej jedoucí před ní trochu vytékal, setře se vše papírovým ručníkem. Knihkupec si pár měsíců v roce hryže nudou prsty, protože třeba na jaře se knihy moc nekupují. U obchodníka se vším se v tu dobu ve velkém nakupují vertikutátory a zahradní bazény, takže ho malý obrat knižního prodeje nepálí.

Svaz českých knihkupců a nakladatelů odhaduje obrat prodaných tištěných knih v Česku

v roce 2021 (údaje za bližší roky zatím neuvádí) na 8,1 miliardy korun. Což sugeruje dost velký rybník. Jenže ke konci roku 2022 v této zemi zbývalo zhruba 570 „kamenných“ knihkupectví, z nichž zhruba polovinu vlastnily řetězce. Ta zbylá polovina je na vyhynutí. Knihkupec na okresním městě nemůže nabízet ceny jako velkoobchodce, ale nemůže to suplovat ani tím, co má navíc – lidským rozměrem. Knihy, které prodává, neprolisťuje, protože kdo by si vzal tu otevřenou, když ty ostatní jsou pěkně ve fólii. Takže o knize ví v nejlepším případě totéž co kupující – to, co píšou na těch internetech.

Ono se pro čtenáře zdánlivě mění jen médium prodeje: objednáš a vyzvednu a je mi jedno, kde, když to tam mají o tolik levněji. Ale je to podobné jako s proměnou antikvariátů: díky vyhledávačům snadno zjistím, kde, za kolik a v jakém stavu to, co chci, mají. Objednám a vyzvednu. Pohodlné, rychlé, ekonomické. Akorát se ztratila ta radost, když člověk najednou narazil na vytouženou, léta sháněnou knihu. Jednou takhle budete chodit na houby s navigací, která vás přesně povede od hříbu ke kozákovi; předem si naklíkáte, o které houby stojíte a kolik jich chcete, a když v lese budou, neuděláte ani krok navíc.

Autor je literární teoretik a pedagog.

Žena je příroda, která ničí i léčí

Duchové střeoevropského románu jsou ženského rodu

Román *Empusion* Olgy Tokarczuk dostal název podle příšery z řecké mytologie. Odehrává se v pomezním časoprostoru, který záměrně odkazuje na dobře známé toposy střeoevropského románu. Polská nobelistka neúčtuje ani tak se střeoevropskou literaturou, jako spíš s tradicí misogynního psaní.

KAMILA SCHEWCZUKOVÁ

Olga Tokarczuk se ve své poslední knize pouští do dialogu s *Kouzelným vrchem* (1924, česky 1958) Thomase Manna, ale také s kanonickými evropskými mysliteli, a to na téma, jež je zjevně esenciální a věčné: ženy, respektive genderové vztahy. Autorka podvrtně komentuje misogynii vepsanou do základů evropské kultury a společnosti. A podobně jako u Manna i v jejím románu *Empusion* (2022) ženské postavy mlčí – jejich mlčení je ale významné a strašlivé jako antická Empúsa, k níž odkazuje titul knihy. Román je navíc autorsky charakterizován jako přírodně léčivý horor, což je podezřelá a nesamozřejmá sousloví, v němž se spojují protichůdné významy.

Obyvatelky zdi a podlah

Už rejstřík postav v paratextu knihy jasně vymezuje, na koho se v knize budeme dívat a koho poslouchat. Výčet mužských protagonistů a jejich sociálně-kulturního pozadí představuje osazenstvo penzionu pro pány v lázních Görbersdorf léta Páně 1913. Mieczysław Wojnicz, student vodovodního a kanalizačního inženýrství ze Lvova, se dostává do společnosti katolického učitele z Královce, socialisty a klasického filologa z Vídně, teosofa z Vratislavi a mladičkého studenta umění z Berlína, s nimiž sdílí osud nemocných tuberkulózou. Společně tráví dny – kromě povinných a ve vyprávění záměrně opomíjených léčebných kúr – především hodováním, popíjením silného místního likéru Schwärmerei s halucinogenními účinky a rozmluvami na tradiční témata (existence duše a duchů, role náboženství, moderní umění), které vždy končí u žen. Jejich promluvy jsou v zásadě vždy misogynní, bez ohledu na jejich odlišné pozice. Na konci knihy autorka připojuje výčet parafrázovaných autorů: od Ovidia, Platona přes Darwina, Milтона, Nietzscheho až po Burroughse a Kerouaca.

Ženy a jiné periferní, až liminální postavy se nacházejí v rejstříku ve shrnující, zbytkové kategorii „a také“, což demonstruje jejich úlohu

ve společnosti zobrazovaného světa. Na posledním místě se objevují bezejmenné obyvatelky zdi, podlah a stropů. Ty se postupně představují v roli kolektivních narátorek příběhu, zhmotňují se většinou na konci kapitoly, aby poodhalily směr a pohyb svého pohledu a pak zase zmizely. Jejich pohled – z podlahy, stropu, zdi – je voyeurský, vidí i skrz Wojniczem zacpané díry ve zdi a klíčové dírky. Přicházejí zdola, z podzemí, jako podhoubí, což vysvětluje neodbytnou vypravěčskou zálibu v popisech obuvi. Narátorky reprezentují vytlačovaný ženský prvek, který se prodírá z jiného světa, gombrowiczovského rubu, světa, který lze občas zahlédnout na de Blesových obrazech anebo zaslechnout z půdy. Do tohoto chthonického světa patří také skryté podzemní vody, které prosakují krajinou střeoevropské literatury a nacházejí se také pod Görbersdorfem. Krájina, v níž se lázně nacházejí, podle studenta umění Thila sleduje a zabíjí. V Görbersdorfu totiž každý rok dojde k vraždě-oběti – v rámci přírodního cyklu je zabit jeden muž.

Zasvěcení do chutnosti

Jedna ze symposionových debat se týká existence duchů, démonů; jde o střet monismu, dualismu a pluralismu, který je vposledku diskusí nad tím, zda přiznat existenci i tomu, co není racionálně uchopitelné, což zahrnuje samozřejmě i ženu. Ženské postavy v Görbersdorfu jsou buď mrtvé, bezejmenné, neženské, nebo prostě neviditelné. Dává se tím jasně najevo, že v mužském světě je ženám zapovězeno jednat. Ve světě Olgy Tokarczuk dostávají funkci nejvyšší, vypravěčskou, moc nad řečí, z níž povstává svět románu. Tak jako v disputacích mužů i v příběhu je žena asociována s krajinou, přírodou, iracionalitou, smrtí, tělesností a pudy. Tokarczuk ve vyprávění tyto tradiční konotace ženského elementu emancipovala tím, že je zhmotnila do démonických bytostí Tuntschi (jde o germánskou variantu Empúsy s proměnlivou fyziognomií), které se obracely proti svým údajným stvořitelům a pánům.

Dualismus se zásadně zpochybňuje i na úrovni postav. Hlavní hrdina Mieczysław Wojnicz je liminální postava a tabula rasa, je pouhým posluchačem pánských debat a vůbec nezapadá do mužského světa. Raději se vkrádá do pokoje zesnulé Opitzovy manželky a tráví čas v blízkosti umírajícího homosexuála Thila. Má také zvláštní, až obsedantní potřebu zapisovat si všechny snědené pokrmy – i otci raději než zprávu o svých pocitech posílá recepty. Jídlo si spojuje s příjemnými pocity, s dětstvím a chůvou jako nejvýznamnější ženou ve svém životě. Mieczysław totiž hledá jakýsi unikavý, ale naplňující pocit „chutnosti“ – a v závěru ho skutečně nachází. Je to pocit podobný porozumění svému místu ve světě, pocit bezpečí. Wojnicz trpí až paranoidním strachem z cizího pohledu, chrání své tajemství a jeho coming out v závěru románu představuje vyvrcholení jeho iniciace, které s sebou nese i uzdravení. Na cestě mu jednoho z průvodců dělá psychoanalytický lékař Semperweiß, z jehož úst zaznívájí některé překvapivé – až nekonzistentní – výroky, třeba že svět je „rozmazaný, rozostřený, mihotavý, jednou takový, jindy jiný, záleží na úhlu pohledu“. Tokarczuk nutí mužské postavy reflektovat nefunkčnost misogynního modelu světa a otevřít se světu jinému, podzemnímu; právě jim vkládá do úst své klasické gnómy. Intersexuální postava Wojnicze rozbíjí vyhrčeně binární vnímání světa a doslova ztělesňuje kontinuum, nicméně onen potlačený svět prosvítá i skrze mužské protagonisty, neboť misogynní výroky se dostávají do rozporu s chováním a touhami těch, kteří je pronášejí.

Femininní není lidské

Četba *Empusionu* přivádí poučené čtenáře střeoevropské literatury do rauše. Co motiv, to reference, opakované čtení slibuje odhalit další a další vrstvy a ponouká i k přečtení děl, na něž odkazuje. Pisatelka těchto řádků sice nečetla *Kouzelný vrch*, ale četla Franze Kafku, Witolda Gombrowicze, Thomase Bernharda, Michela Tourniera, Szilárda Borbélye, Elfriede Jelinek nebo Tarase Prochaska. Tokarczuk nepředestírá pouze literární dějiny misogynie, ale vstupuje do dialogu s celou evropskou literaturou a navazuje na tradici střeoevropského románu. V této souvislosti mi však na mysli tanou také autorčiny výroky, které vyvolaly kontroverze v literárních kruzích, a sice že píše pro inteligentní lidi a že literatura není pro idioty. Od autorky, která si všímá ve svých dílech třídních rozměrů, pracuje s populárními žánry a je zároveň i aktivistkou, jsou tato slova překvapivá a vyznívají ignorantsky. Zároveň připomínají skutečnost, na niž bychom rádi občas zapomněli: literatura stále představuje exkluzivní část kultury. Rozdělení na vysokou a nízkou literaturu přetrvává a každá kniha vyžaduje jiného čtenáře, přičemž literární kritičky a kritiky dělí od čtenářstva bestsellerů intelektuální propast.

Empusion nenaplní očekávání čtenáře klasických hororů, krve i děsu je málo a vcelku se toho v knize moc neděje. Napětí sice stoupá, ale konec není příliš katarzní – spíše se konečně stalo to, na co jsme po celý čas vyprávění čekali: dochází k odhalení tajemství, vypuštění podzemní energie a finálnímu utkání. Kniha promlouvá ke čtenáři poučenému, který spíš než hororovou hrůzu očekává onu přírodní léčbu. Terapeutické kataklyzma v závěru smete starý misogynní svět a zasype ho sněhem zapomnění. Problém knihy ale možná tkví v tom, že femininní se nestává lidským; ženy zůstávají mocnými a fluidními bytostmi mimo náš dosah, postrádají prachobyčejné člověčenství, což je nakonec také to, co ženy, muže, lidi spojuje.

Autorka je komparatistka.

Olga Tokarczuková: *Empusion*. Přeložil Petr Vidlák. Host, Brno 2023, 367 stran.



Carl Schmidt-Helmbrechts: Empusa, 1894

Věřte, nevěřte

Pozdní prózy Jiřího Kratochvila

Ve dvou nových knihách loňského držitele Státní ceny za literaturu Jiřího Kratochvila sice spatřujeme postupy i motivy, na nichž vystavěl své postmoderní dílo, avšak jak v Klošárovi, tak i v Kapesním románu pro kapsáře nacházíme spíše jen odlesky jeho dávného literárního umu.

ERIK GILK

Aktuální laureát Státní ceny za literaturu Jiří Kratochvil (nar. 1940) se ke čtenáři obrací hned dvěma prozaickými tituly vydanými v loňském roce. Vnějšíkově mají společné dvě skutečnosti: za přemrštěnou maloobchodní cenu je nabízejí dva nakladatelé, kteří jsou ve vydávání autorova díla nováčky. Vkrádá se otázka, zda Martin Pluháček po výpovědi Michalu Vieweghovi z důvodu rapidně klesající úrovně jeho textů nevykázal za hranice svého vydavatelského impéria dalšího kmenového autora. Po přečtení obou knih bohužel nelze toto podezření vyloučit.

Nepodstatný příběh ze současnosti

První kniha *Klošár aneb Co si mamlasové povídali* představuje podivnou a stěží vysvětlitelnou ediční kombinaci. Jediným důvodem byl nespíš krátký rozsah titulní novely, který by neunesl honosnou grafickou úpravu včetně bezchybně reprodukováných fotografií moderního Brna Pavly Kocourkové. Kniha dále obsahuje dvojici povídek z poslední doby, volně inspirovaných ruským vpádem na Ukrajinu, tři povídky patřící k nejstarším Kratochvilovým textům a dvojici povídek nových, dosud nepublikovaných. O posledním zařazeném textu s názvem Čertovo kopýtko přitom ještě na podzim roku 2022 hovořil prozaik jako o románu.



Námětem ústřední novely v knize Klošár je brněnský dům U čtyř mamlasů. Foto Radler 59 (CC BY 4.0 Deed)

Námětem pro ústřední novelu se Kratochvilovi stal reprezentační měšťanský dům na brněnském náměstí Svobody, vystavěný v novorenesančním stylu na přelomu 19. a 20. století. Není to poprvé, kdy se prozaik inspiroval architekturou jeho milovaného Brna, avšak rozdíl mezi tímto domem a Fuchsovým funkcionalistickým hotelem Avion, podle něhož se jmenuje román z roku 1994, snad nemůže být větší. Odlišnost architektonických stylů jako by korespondovala s diferencí těchto dvou autorových próz. Zatímco v *Avionu* se specifické řešení hotelového interiéru odrazilo v textové struktuře a román lze vnímat jako literární konfesi této pozoruhodné budovy, v *Klošárovi* představuje dům U čtyř mamlasů výhradně vnější, na efekt vystavěnou kulisu pro nepodstatný příběh z naší současnosti.

Z ústředních autorových témat, jako lidská identita, její jedinečnost či naopak zaměnitelnost,

případně vztah velkých dějin, obzvláště stře-doevropských totalitních režimů, k osobnímu či přímo milostnému příběhu jedince, vlastně nezbylo nic. Zůstala lehká ironie a vypravěčská nadsázka, naopak příznačné metanarativní pasáže včetně vtipných apostrofů čtenářů jsou zde velmi skoupé a omezují se na místa, kde je jejich výskyt očekávatelný. Kupříkladu v poslední kapitole s neprekvapivým názvem Sladká pointa dojde k vyprávěcímu přesmyku z třetí do první osoby; nadto je ukončena větou: „A vypravěč se odlepil od zdi, zamáchl špačka a šel zatáhnout oponu.“ Z kompaktního vyprávění tak najednou máme tři narativní roviny, aniž by ovšem tento postup k něčemu vedl a měl v příběhu své opodstatnění.

Vyprávění bez valného smyslu

Ještě dále v efektnosti zachází novela *Kapesní román pro kapsáře*. Přiznávám, že jsem už

od první stránky pociťoval rozpaky a tázal se sám sebe, co to vůbec čtu a nedošlo-li při uvedení autorova jména na obálce k záměně. Jediným vtipným momentem prózy je totiž její název; pro prozaika typický vypravěčský esprit a verva se naopak úplně vytratily. Výsledkem je poměrně banální příběh s vyčpělým instrumentářem někdejší postmoderny, postrádající jakoukoli „přidanou hodnotu“. Ačkoli se Milan Uhde na obálce obou knih snaží autora obhájit, seč může, poslední produkt z Kratochvilovy dílny je tristní. Pro bližší představu samotného příběhu využiji Uhdeho slova: „Kratochvilův Robert Mráček je kleptoman, jeho první žena Kateřina si připaluje cigaretu od blesku, druhá Pastorela horuje pro vzduchoplavbu, muž jí uletí na pustý ostrov a tam vede robinsonovskou existenci, přičemž funkci Pátka zastává orangutan. Okolní svět se zmítá ve válce, zřejmě třetí světové. V tom duchu hrdinova dobrodružství pokračují, věřte, nevěřte.“ Upřímně: raději bych nevěřil, ale naneštěstí je tomu tak.

Prozaická sklizeň Jiřího Kratochvila za loňský rok se tak podezřele podobá manýře, vyprázdněnému gestu, vyprávění bez valného smyslu. A to vyznavač kratochvilovského psaní, za kterého se považují, nese velmi těžce. Nezbyvá než se obávat toho, jak daleko spisovatel v exploataci své autorské poetiky, hraničící se sebeparodií, hodlá zajít. Rozhodně tím nechci naznačit, že Kratochvil obdržel státní cenu neoprávněně – bez jakýchkoli diskusí si ji za svébytné prozaické dílo zaslouží. Ocenění mělo ovšem přijít dříve, neboť k soustavně budované literární mytologii jihomoravské metropole, která autora proslavila, mají obě aktuální knížky notně daleko.

Autor je literární historik a kritik.

Jiří Kratochvil: Klošár aneb Co si mamlasové povídali. Hejkal, Havlíčkův Brod 2023, 215 stran.

Jiří Kratochvil: Kapesní román pro kapsáře. Galén, Praha 2023, 115 stran.

literární zápisník

Chudoba a ticho

MARTIN LUKÁŠ

Hned první věta povídky Cesta na Slovensko (1919) básníka Josefa Friče vytváří dějotvorné napětí typické pro příběhy, v nichž chudoba skýtá naději a naděje předpokládá chudobu: „Josef Černý ani nevěděl, jak se mu dostalo do ruky dvě stě korun.“ Věta upomíná na obdobné věty z obdobných povídek, které vykreslují vratkou existenci nuzných hrdinů jako zápas o lidskou důstojnost. Chudoba je v jejich životech daná, nezvratná, nevysvětlitelná, její působení trvalé, její povaha tragická. Čtenář je dojmán jejich bezelstností, a čím čistější duše těchto chudáků je, tím pevnější panuje přesvědčení, že právě oni musejí ze svého utrpení vyjít.

Situace Josefa Černého se podobá situaci jistého Kazimíra Stanislavoviče, hrdiny stejnojmenné povídky Ivana Bunina: „Peníze se u něho odkudsi vzaly, usedl do oddílu druhé třídy, šedivého, vybledlého, ale dávajícího mu skutečně pocit přepychu a pohodlí.“ Třebaže účel i cíl cesty Josefa Černého jsou odlišné, i on usedá do vagonu druhé třídy. A představuje si, že rychlík na Slovensko byl vypraven pouze pro něho, což jej naplňuje dětskou hrdostí, která na moment zapřičiňuje, že po peróně Wilsonova nádraží, ač nemajetný, kráčí zpřima.

Josef Černý má mimo jiné namířeno do Piešťan, prohlédnout si tamější kroje, které viděl vystavené ve výloze v Praze na Příkopech. Jeho cesta vede přes Bratislavu a Žilinu do Košic a „odtud nazpět jablunkovským průsmykem přes Bohumín do Prahy“. Za jeho příležitostným národopisným zájmem stojí starý dobrý předpoklad: „Je třeba viděti celý svět, a nejenom rodné město, abys mohl jednou říci: „Na této zeměkouli jsem žil od prvního dne až do smrti a nyní mohu klidně odezdati svoji duši bohu a tělo své věčnosti.““

Cestou se Josef Černý cítí nejlépe, až když pánové okolo něj, kteří „měli před sebou rozevřené slovníky velikého formátu a pozorně do nich nahlíželi“, usnou a ve vlaku se rozhostí ticho. Pak „očima dobrýma jako dítě“ pozoruje „temnou zem, pole a lesy“ osvětlené měsícem. Když vidí za oknem ubíhat krajinu, krajinu „československou“, vybavují se mu slova, která četl v novinách: „Máme se státí krystalisačním bodem střední Evropy.“ I tenhle státotvorný imperativ chápe podle své povahy doslovně a myslí na to, „jaké to bude veliké štěstí pro tuto zemi a pro každého z nás, až nad námi se budou utvářeti krystaly překrásných tvarů a sestaveny budou dle určitých zákonů státních. Pořádek a jednotu bude zavedena po celém světě a i tenkrát uvidíš měsíc, který svítí na tuto tichou krajinu.“

Vlak – dobrých sedmnáct let před nasazením Slovenské strelky – dorazí do Bratislavy načas jízdní dobu deset a půl hodiny zaznamenal Frič podle tehdejšího jízdního řádu přesně). I v Bratislavě, jak se na tuláka bez prostředků sluší, obdivuje Josef Černý se zvláštní pozorností výlohy plné „párků, masa, špeků

a rohlíků“ ladných tvarů. Město se mu jeví jako česko-slovensko-německo-maďarský babylon, kde lidé přecházejí z jazyka do jazyka uprostřed věty. Vytoužené Piešťany spatří pouze z vlaku, který jimi projíždí. Diví se, že ženy, které z okna zahlédli, nebyly oblečeny do pestrých krojů, ale do bílých sukní a hnědých kabátů, nadto byly bosé: „A potom tyhle smutné a jednoduché šaty vypadaly, jako by každý člověk byl podoben svojí malé zahradě nebo svému kamennému poli.“ Zato v Košicích, kam přijíždí bez zvláštního očekávání, obdivuje se krásným dívkám a shledává, že ulice jsou tam široké, jako je široká maďarská povaha. Před deštěm se schová do vinárny, kde až do rána poslouchá cikánskou hudbu. O Vysokých Tatrách, které cestou zpět spatří zase jen z vlaku (tentokrát z vozu třetí třídy), míní, že jejich vrcholky zůstanou pokryté sněhem („ledem“) navždy. V Bohumíně, kde čeká na spoj do Prahy, pozoruje výmluvnou ohnivou zář nad hornickým krajem a podle temných oken usuzuje, že se místní museli vystěhovat, „když tady byli vojáci“ (přímí účastníci bojů o Těšínsko).

Na konci povídky se Josef Černý ocitá opět před výlohou, kde jsou tentokrát vystaveny zlaté prsteny, jež mají tomu, kdo si je koupí, přinést „do srdce štěstí a lásku“. Josef Černý si je nekoupí, veškeré peníze utratil za cestu z Prahy do Košic a zpět, na které poznal, že svět je pro chudáka všude stejný. Černého československá anabáze – jako veškerá Fričova poezie – je podána nehledanými slovy, zprostředkovává věrohodný obraz nové, mnohonárodnostní republiky a mohl ji vykonat i sám autor; v čase uveřejnění povídky teprve devatenáctiletý. Očima Černého vyjádřil snad

Frič vlastní očekávání i rozpaky nad podobou nové skutečnosti. Jestliže hojnost otupuje smysly a překáží soustředění, je chudoba produktivním stavem ducha.

O desítky let později, v dopise Adolfu Hoffmeisterovi z 10. dubna 1964, Frič naznačil, že chudoba je pro něj podmínkou účasti s druhými i jasnozřivou perspektivou: „A nikdy nebudu smířené s tím, co napíšu, je to se mnou pořád jako v obecné škole, kdy mě učili písma. Věčně mne budou pronásledovat mé vidiny, o kterých nedovedu říct, jak jsou krásné. Ale je to vždycky nekonečná milost, když se na chvíli pomocí svého čmáráni dostanu ke hranici neznámých světů, tak málo kdy. Myslel jsem, že ve stáří najdu klid, ale čím kratší čas mi zbývá, tím víc mě pronásleduje krása živých lidí a věcí, o kterých potřebuju říct, že jsem je viděl nebo slyšel. Moc často jsem ale dělal jinou práci, asi zbytečnou, a scházela mi odvaha jít za svojí touhou a zůstat chudý.“

Pozdní Fričova báseň Kázání na pavlači (1963) vypovídá o tom, co Josefa Černého provázelo na cestě po Slovensku a činilo jej šťastným: „Nedejte zahynout chudobě a tichu / které je někdy slyšet za letních nocí / jako naději budoucího světa.“ Ano, to ticho, které je zdarma, umožňuje tomu, kdo skoro nic nemá a nepotřebuje, aby se oddával představám o tom, jaké by to bylo, kdyby měl a potřeboval ještě míň. Myšlenka dnes stejně nepatřičná jako přesvědčení o věčném sněhu na vrcholcích Tater.

Autor je literární kritik.

Josef Frič: Básně, prózy (1918–1930). Sestavil Michal Kosák. Triáda, Praha 2018, 256 stran.

Hlboká túžba po návrate

Palestínska literatúra ako okno do dlhotrvajúceho konfliktu

„Má vlast není kufr a já nejsem cestující,“ prohlásil slavný palestínský básník Mahmúd Darwíš. I on ale prožil většinu života v exilu. Ztráta domova se po roce 1948 stala ústředním tématem palestínské literatury, ať už vznikala na území státu Izrael, nebo v diaspoře.

MONIKA ŠRAMOVÁ

Súčasná palestínska literatúra zastáva v rámci arabskej literárnej tvorby veľmi špecifické miesto, dokonca je unikátom, ktorý nenačádza obdoba v literárnej tradícii žiadneho iného národa. Jej unikátnosť pochopiteľne vyplýva z pretrvávajúceho konfliktu, na pozadí ktorého sa formovala a kryštalizovala. V dôsledku bezprecedentných udalostí nasledujúcich po vzniku štátu Izrael v roku 1948 sa drvivá väčšina Palestínčanov stala zo dňa na deň vyhnancami z vlastnej domoviny a ocitli sa v ťažkej existenciálnej kríze. V snahe pochopiť novú situáciu a zároveň dokázať svetu svoj nárok na dôstojný život s legitímnymi ľudskými právami na území novovytvoreného štátu sa literatúra stala ich hlavnou zbraňou a autentickým zrkadlom odrážajúcim katastrofálne dôsledky konfliktu na život jedincov aj celého národa.

Medzi nádejou a zúfalstvom

Napriek širokému spektru spôsobov literárneho spracovania mimoliterárnej reality špecifických pre každého autora je možné vytýčiť určité spoločné prvky dominujúce próze i poézii. Palestínska tvorba podáva svedectvo o utrpení ľudu za posledných osemdesiat rokov a prehodnocuje prežitky ako vyhostenie z domova, strata ľudskej dôstojnosti, rozvoj hybridnej identity či hľadanie seba samého v kontexte straty osobnej identity, čo zaujíma ústredné miesto v naratívoch i básňach a zobrazuje sa prostredníctvom zámernej erózie individuálnych a kolektívnych spomienok. Podľa spisovateľky Salmý Ch. Džajjúsí predstavuje politické pozadie pre palestínskeho autora nielen hlavný zdroj inšpirácie, ale najmä veľké bremeno, pretože od vplyvu konfliktu nedokáže ujsť nikto bez ohľadu na to, či píše v diaspoře alebo v Izraeli. Palestínski autori a autorky sú teda kompromitovaní historickými udalosťami a zbavení luxusu selekcie spomienok a výberu udalostí presahujúcich existujúcu skutočnosť.

Je však nutné povedať, že napriek týmto tematickým obmedzeniam figurujú v rámci palestínskej literatúry autori uznávaní po celom svete, či už za ich geniálny literárny talent, avantgardné experimenty, alebo za kreativitu a inovatívnosť, s akou pristupujú k realite a približujú ju svetovému čitateľovi. Vojna z roku 1948 bola jednoznačne prelomovým bodom pre masívny rozvoj modernej palestínskej literatúry a natrvalo zmenila smer, akým sa uberala. Doba presiaknutá rozpadom falošných nádejí, absolútnym zúfalstvom, stratou domova a snahou o radikálnu sebarealizáciu dala zrod najprominentnejším autorom palestínskej literárnej tradície. Jedným z prvých priekopníkov modernej beletrie a využitia prvkov literárnej moderny bol Džabrá Ibráhím Džabrá (1919–1994), ktorého román *As-Sa'fina* (Loď, 1970) majstrovsky zachytáva arabský svet po roku 1948 a ponára sa do frustrácií palestínskej spoločnosti a boja o prežitie uprostred chaosu a politického útlaku. Prostredníctvom dialógov medzi postavami skúma vplyv exilu na psychiku jednotlivca, predovšetkým na psychiku palestínskeho intelektuála vystaveného pocitom osamelosti, odcudzenia a úzkosti.

Muži v cisterne

Medzi najvýznamnejších arabských spisovateľov všetkých čias patrí Ghassán Kanafání (1936–1972), ktorý napriek krátkemu životu zanechal v palestínskej pamäti nezmazateľnú stopu. Preslávil sa novelou *Muži na slnku* (Ridžál fí aš-šams, 1962; po česky vo výbere *Muži na slunci a jiné povídky*, 1982), sledujúcej tragický osud troch Palestínčanov, ktorí sa rozhodnú preniknúť v prázdnej cisterne do Kuvajtu. Cesta neľútostnou púšťou sa



Palestínska vesnice Chán al-Ahmár na pohľadnici ze sbírek Kolumbijské univerzity

im však stane osudnou – v cisterne prehriatej od spaľujúceho slnka sa udusia. Príbeh sa končí tým, že vodič cisterny mŕtve telá vyhodí, okradne a zakričí slová, v ktorých sa koncentruje symbolika celého príbehu: „Prečo ste nezabúchali na steny cisterny?“

Unikátnosť novely nespočíva len v hodnovernom zobrazení mizernej situácie Palestínčanov, ale predovšetkým v implicitnej odpovedi na to, kto je zodpovedný za smrť mužov – čo je alegória na otázku: Kto je zodpovedný za palestínsku tragédiu? Novela poukazuje na dovtedy prehliadané skutočnosti a palestínsky problém dáva za vinu nielen izraelskému režimu, ale aj ignorancii a skorpumpovanosti arabských režimov a dokonca samotným Palestínčanom za ich pasivitu a neschopnosť riešiť problémy. Ghassánova ďalšia novela *Návrat do Haify* (‘A'id ilá Hajfá, 1970; po česky 1982) ponúka dojímavý príbeh palestínskeho páru, ktorý sa po takmer dvadsiatich rokoch vracia do rodného mesta, kde v roku 1948 museli nechať svojho syna. Po návrate do svojho starého domu zisťujú, že syna si adoptoval židovský pár a vychoval z neho izraelského vojaka. Nadčasovosť príbehu spočíva v humanistickom stvárnení izraelských postáv, ktoré majú rovnako tragické osudy ako tie palestínske, čím príbeh dekonštruuje negatívny židovský stereotyp prevládajúci vo väčšine palestínskej tvorby.

Zmazávanie stôp

Výnimočné literárne talenty sa zrodili aj v rámci hraníc súčasného Izraela, pričom za zmienku stojí najmä Emil Habíbí (1922–1996), uznávaný dokonca aj Izraelom. Jeho unikátny román *Al Waqá'i' al-gharíba fí ichtifá'*. *Sa'id Abí an-nahs al-mutašá'il* (Tajný život Sa'ída, nešťastného pesoptimistu, 1974) pomocou majstrovského použitia vtipu, irónie a satiry odhaľuje absurdný, no dojímavý príbeh o Sa'idovi, ktorý pre svoju zbabelosť, hlúposť a kolaboráciu s izraelským režimom figuruje skôr ako antihrdina.

Na Západnom brehu sa zas preslávila Sahar Chalífa (1941), literárne aktívna do dnešného dňa, ktorá svojou tvorbou dáva hlas palestínskym ženám a ich boju za oslobodenie. Ďalší rodák zo Západného brehu Radžá Šaháda (1951) obohacuje palestínsku literatúru realistickými memoármi, v ktorých zachytáva dramatickú zmenu životného prostredia v dôsledku izraelských projektov cielených na postupné zmazávanie stôp palestínskej minulosti z územia (napríklad vyvracanie

olivovníkov a výstavba nových osídlení) – čo podľa autora symbolicky znázorňuje postupné vymazávanie Palestíny z mapy.

Z mladých nádejných autorov, ktorí sa preslávili v posledných rokoch, si zaslúži zmienku Umar Abú Šáwíš (1987–2023), ktorý za svoju tvorbu získal viacero medzinárodných ocenení. Takmer celý život prežil v utečenecskom tábore Nusajrát v Gaze, kde v októbri 2023 počas izraelského náletu v rámci stále prebiehajúcej vojny medzi Izraelom a Hamasom žiaľ prišiel o život.

Písanie z ďaleka

Je dôležité poznamenať, že drvivú väčšinu palestínskej tvorby posledných rokov tvoria diela autorov narodených alebo žijúcich mimo hraníc historickej Palestíny, teda v diaspoře. V dôsledku života v cudzej kultúre začali prirodzene písať v cudzích jazykoch, predovšetkým v angličtine (na rozdiel od autorov žijúcich v Izraeli, píšucich po arabsky či hebrejsky – pravdepodobne najznámejší hebrejský píšuci palestínsky autor je Sajjid Kašua, nar. 1975). Medzi anglicky píšucich palestínskych autorov patria napríklad Hala Alyan (1986), ktorej román *Salt Houses* (Soľné domy, 2017) rozpráva cez osudy viacerých generácií jednej rodiny o zúfalej snahe asimilovať sa do cudzej kultúry s ťarchou myšlienky, že sa nikdy nebudú môcť vrátiť domov. Veľkému úspechu sa teší Susan Abulhawa (1970), ktorej najnovší román *Against the Loveless World* (Proti svetu bez lásky, 2021) sa ponára do temných stránok exilu cez skúsenosti mladej utečenky, vrátane jej nešťastného manželstva, prostitúcie a neustáleho sťahovania sa z krajiny do krajiny. Jej bestseller *Mornings in Jenin* (2010) bol preložený dokonca aj do češtiny pod názvom *Jitra v Dženínu* (2013).

I keď by sa mohlo zdať, že tvorba v cudzom jazyku potláča palestínsku identitu (berúc do úvahy, že Palestínčania v diaspoře sú rozpoltení medzi dvoma odlišnými kultúrami), opak je pravdou – posilňuje ju, pretože zne-možňuje Izraelu palestínsku kultúru úplne marginalizovať. Široká škála heterogénnych palestínskych literárnych textov vznikajúcich v rôznych kultúrnych zázemiach demonštruje pretrvávajúcu dynamiku palestínskeho kánonu a dokazuje, že napriek jazykovým a tematickým odlišnostiam všetky texty pramenia zo zdedených spomienok starších generácií a z hlbkej túžby po stratej domovine.

Autorka je doktorandka blízkoovýchodných štúdií na FF UK.

Budeme normálně žít?

Blízkovýchodní konflikt očima izraelské literatury

Postavy mnoha izraelských románů z posledních desetiletí přiznávají své sklony k otupělosti vůči neustálému násilí. Unavují je „nekonečné řeči o tom všivém konfliktu, který beztak nikdy neskončí“. A je zcela jedno, zda jde o Izraelce, nebo Palestince.

LUKÁŠ RYCHETSKÝ

Philip Roth kdysi v jednom rozhovoru naznačil, že skutečná mistrovská literární díla vznikají jen v demokratických režimech, protože nesvoboda spisovatele mrzačí a nutí je soustředit se na represi místo toho, aby se věnovali univerzálním otázkám lidské existence. Ivan Klíma mu tehdy v otevřeném dopise připomněl, že svobodný duch může tvořit i v nesvobodných poměrech. Nepřipomínám tuto dávnou polemiku proto, abych tvrdil, že země, jež bývá do omrzení označována jako „jediná demokracie na Blízkém východě“, je ve skutečnosti diktatura, v níž vládne cenzura nepohodlných autorů. Spíše má sloužit k zamyšlení nad tím, jakým způsobem se dlouhodobý politický konflikt propisuje do literatury dané země. Zkusme tedy nahlédnout do izraelské beletrie, respektive toho jejího zlomku, který je především díky neúnavné práci českých překladatelů z hebrejštiny přístupný i českým čtenářům.

Otrlost a normalita

Pokud bychom u spisovatelů a spisovatelek tzv. nové vlny či ještě mladších, kteří bývají označováni za „nové hlasy“, hledali spojnice, v nichž se odrážejí často oboustranné velmi brutální realie zacykleného konfliktu, měli bychom začít přiznaným sklonem k otupělosti či sarkasmu. Je to projev přirozené psychologické obrany, která člověku umožňuje neutopit se v úzkosti z vsudypřítomného násilí, jež se už dávno vlámalo do izraelské i palestinské každodennosti. „Ale my už jsme otrlí, čteme tahle oznámení v novinách, na okamžik se zastavíme a s unaveným pohledem v očích lhotejně listujeme dál,“ uvažuje jeden z vypravěčů debutového románu *Milenec* (1977, česky 2008) Avrahama B. Jehošuy. „Všichni bychom měli žít dál, jako by se nic nedělo. Jezdit autobusem, chodit do kaváren, cestovat autem. Protože, když nebudeme normálně žít, co nám zbyde?“ říká pro změnu hlavní postava románu *Smrt v zádech* (2006, česky 2019) Asafa Gavrona poté, co přežije tři teroristické útoky. Eškol Nevo zas v experimentálním románu *Poslední interview* (2018, česky 2020) líčí dialog s bývalou přítelkyní, která se z Izraele odstěhovala: „Já nechápu, jak v tom napětí v Izraeli můžete žít. No jo, řeknu. Každý léto další válka, pokračuje, a když ne v létě, tak o svátcích – to není normální. Normální to není, souhlasím. Jak se v tom dají vychovat děti, aby nebyly poznamenány? Nedají.“ V dalším Gavronově románu *Osada na pahorku* (2013, česky 2017), který zprostředkovává perspektivu, již si zpravidla spojujeme s extremistickou až rasistickou polohou ilegální osadnické politiky, sekulární Izraelce Roni, jenž najde dočasný azyl u náboženských sionistů, vyčerpaně prohlásí: „Už nepotřebujeme uskutečnit sionistický sen. Nepotřebujeme přežít holocaust. Tak proč si prostě neužívat věci tak, jak jsou?“

Pochopitelná touha po normalitě má ovšem jeden zádrhel – stejné potřeby totiž mívají i Palestinci, ovšem zatímco pro řadové Izraelce je těžké zapomenout na násilí, které jim může zničehonic vpadnout do života, u jejich sousedů to je v podstatě nemožné. „Když je tvoje největší dilemma, jestli si dát k snídani míchaná vajíčka, nebo volské oko,

a nejzůživější válku vedeš s majiteli hostelů o obsah svojí peněženky, všechno ostatní se zdá vzdálené a neostře,“ píše v dopise z cest po Latinské Americe v románu *Čtyři domovy a stesk* (2004, česky 2021) Eškola Neva jeden mladý Izraelce, a nevědomky tak popisuje luxus, který si Palestinci (pokud neskončí v diaspoře) nemohou dovolit.

Každý není Amos Oz

Zřejmě nejvýraznější izraelský představitel nové vlny Amos Oz si v knižním rozhovoru s editorkou Širou Chadadovou *Skok do prázdného bazénu* (2018, česky 2021) posteskl, že se ho zahraniční novináři neustále dotazují na roli literatury v izraelsko-palestinském konfliktu: „Místo abyste se mě ptali na to, jakou roli literatura hraje, zeptejte se, co nám literatura dává.“ I když je ale v Ozově díle politika neustále přítomná, mnohem důležitější jsou lidské vztahy, což nakonec souzní s většinou izraelské beletrie. Jeho největší román *Příběh o lásce a tmě* (2002, česky 2009) tak sice můžeme číst i jako kroniku mladého státu Izrael, především je to ale vyznání, které uchovává paměť nejbližších a vede s nimi dialog i poté, co z našich životů nenávratně zmizeli.

Spolu s Avrahamem B. Jehošuu patřil Oz mezi neznámější aktivisty mírového hnutí Šalom achšav (Okamžitý mír), které bývá v Izraeli ze strany nacionalistických jestřábů vysmíváno za svůj humanistický a holubičí postoj. Nikdy ale nebyl přesvědčením pacifista, bojoval v šestidenní i jomkipurské válce. Válečné zážitky ovšem nikdy literárně nezpracoval – jako by se mu přičilo kontaminovat vlastní styl hrůzami, které podle něho především páchnou, což prý literatura popsat neumí.

O svých novinových komentářích i politické esejistice (v češtině vyšel výbor *Mír, láska a kompromis* a *Jak vyléčit fanatika*) sám tvrdil, že je píše, když se zlobí, a dle počtu textů se hněval opravdu hodně. Nejčastěji na izraelské politiky, ale také na ty Palestince, které asymetrický konflikt dovedl k terorismu. „Nedá se svítit, každý není Amos Oz,“ napsal Nevo v *Posledním interview* a snažil se tím naznačit, že ne každý spisovatel je povinen se k politice vyjadřovat s takovou vehemencí a jistotou.

Kde vládne zvědavost

Oz považoval psaní i čtení za specifický druh zvědavosti, která nám zprostředkuje poznávání „cizího i známého“. Platí to i pro vhledy do životů, které izraelští spisovatelé mohou znát jen nepřímo – tedy osudy Palestinců, případně „izraelských Arabů“. Pokud se v izraelských románech vyskytují, dostávají pocho-pitelně méně prostoru, to ale neznamená, že by se k nim přistupovalo instrumentálně a bez empatie. V Nevových *Čtyřech domovech a stesku* nechybí perspektiva Palestince, který se pokusí z domu, jež postavili jeho předci a následně z něj byli vyhnáni, získat zazděné cennosti. Celá anabáze končí v policejní cele scénou, v níž se mladík stane terčem policejní šikany: „Měl jsem pocit, jako by do mě někdo vrazil jehlu a vstříkoval mi do žil nenávisť.“ Ještě o něco odvážnější je Gavron, který v románu *Smrt v zádech* promlouvá hlasem mladého palestinského militanta – docela věrohodně tak ukazuje veskrze civilní tvář terorismu, který bychom tak rádi odkázali do míst, v nichž je doma pouze čisté šílenství.

Naím z Jehošuova románu *Milenec*, který rád zpaměti recituje národního básníka Chajima Bialika, vidí postavení Arabů v očích izraelské společnosti střízlivě: „Kdo si myslí, že nás nenávidí, ten je úplně vedle. Oni k nám necítí nenávisť, jsme pro ně zkrátka vzduch. Podej, přines, podrž, uklid, seber, zameť, rozmontuj, uхни.“ Stejně jako řadu Izraelců i jeho už unavují „nekonečné řeči o tom všivém konfliktu, který beztak nikdy neskončí“. Když se beznadějně zamiluje do dcery svého židovského šéfa, přemítá o tom, jaká škoda je, že se narodil jako Arab, než si uvědomí, že i kdyby byl Žid, „ničemu by to nepomohlo“. Jako by se v těchto schizofrenních úvahách odrážely knihy „izraelského Araba“ Sajjida Kašuy, který svá díla píše hebrejsky a o Židech i Palestincích trefně říká, že jsou největší odborníci na utrpení. V románu *Tančící Arabové* (2016, česky 2022) líčí vlastní rozpolcenost ještě drastičtěji: „Občas mě napadne, že konvertuju k židovství, a jindy zase uvažuju, jestli bych se neměl spíš opásat bombou a odpálit se na veřejném prostranství.“

Izraelská literatura na Palestince nezapomíná, občas je z ní cítit až přehnaná opatrnost,

ale zároveň i vědomí, že každá empatie má své meze a že stud za přečiny nesmí náležet jen jedné straně. Ten se v podobě nočních můr vkrádá spisovatelům do spánku: „Dnes se mi zdá o tom, že aktivisté z hnutí BDS uprostřed mého autorského čtení vstanou jako jeden muž,“ píše Eškol Nevo, „jeden po druhém vylezou na pódium a zlynčují mě plnicími pery, zatímco já se je zoufale snažím přesvědčit, že jsem odjakživa proti okupaci a že ve všech mých knížkách se v zásadě snažím o to dát hlas druhé straně.“

Efekt Exodus

Sami izraelští autoři zkrátka nechápu konflikt s Palestinci zdaleka tak černobíle, jak je zvykem u nás. Na postoji veřejného mínění – nebo dokonce české vlády – se to ale zatím příliš neprojevovalo. Zřejmě si stále vystačí s knihou *Exodus* (1958, česky 1991) amerického spisovatele Leona Urise, o níž první premiér Izraele David Ben Gurion prohlásil: „Jako literární dílo za moc nestojí. Ale jako propaganda to je to nejlepší, co kdy bylo o Izraeli napsáno.“ Izraelský novinář Bradley Burston používá termínu „efekt Exodus“ a přesvědčivě dokládá, že kniha, které se v Americe prodaly miliony výtisků, zásadně přikrášlila vznik státu Izrael tím, jak heroizovala Izraelce a demonizovala Araby, na čemž nic nemohla změnit ani sžíravá kritika, které se jí dostalo od recenzentů. Když dnes z nejrůznějších stran slýchám názory, které v podstatě dehumanizují Palestince a mluví o souboji civilizace s barbarstvím, nemohu se ubránit dojmu, že k něčemu podobnému došlo i v Česku, kde *Exodus* nejdříve vyšel samizdatově a po roce 1989 se dočkal několika vydání i dotisků. Palestinsko-americký teoretik postkolonialismu Edward Said ještě čtyřicet let po jeho prvním vydání poznamenal, že jde o „hlavní narativní model, který ovládá americké myšlení“ – asi by se divil, kde všude to stále platí. Jedna z postav románu *Příběhu o lásce a tmě* si stěžuje, že „v novinách vždycky ukazují jenom fotografie našich obětí, nikdy ne těch jejich“. Izraelští spisovatelé ovšem realitu většinou tak jednostranně nevykreslují.



Čeněk Folk: Bez názvu, 2017

Nepatřit nikam

Seriál The Curse jako bolestivý protipól binge-watchingu



Hrdinové seriálu The Curse lákají nové obyvatele do svých soběstačných domů. Popisují je jako termosky, nádobami izolovanými od okolí jsou však hlavně oni sami. Foto SkyShowtime

Ve svém prvním hraném seriálu navazuje Nathan Fielder, autor pořadů Nathan for You a Zkouška, na provokativní estetiku své předešlé tvorby. The Curse vypráví o mladém bohatém páru a jeho směšném úsilí zlepšit místní komunitu, osciluje mezi všedností a absurdnem a potměšile tepe do mnoha traumat dnešní doby.

TOMÁŠ STEJSKAL

Scenárista a režisér Nathan Fielder už více než dekádu mění televizi v nepříjemné místo. Svými hybridními pořady *Nathan for You* (2013–2017) a *Zkouška* (The Rehearsal, 2022–2023) se pohyboval na hraně formátu reality show, sám stál před kamerou jako průvodce a specifický rádce, který sám sebe i ostatní účinkující pojímal coby laboratorní králíky. V prvním seriálu vystupoval jako odborník, který radil podnikatelům a testoval, jak bizarní tipy, často na hraně etického i legálního počínání, dokážou přijmout. Ve *Zkoušce* zacházel ještě dál a snažil se pomoci lidem s jejich nejistotami a osobními problémy. Třeba jak odhalit kamarádovi dlouholetou lež. Nebo jak překonat strach z rodičovství pomocí simulovaného kursu mateřské péče. V obou případech posouval reality show směrem k černé komedii, vyvolávající v publiku i účinkujících pochyby, nakolik jsou vyobrazené interakce skutečné a do jaké míry hrané. Oba pořady lze chápat i jako komentář k povaze televizní zábavy a zároveň test jejich mantinelů.

Jako loutky

V novince *The Curse* (2023–2024) se Fielder – se spoluvůrcem Bennym Safdiem – poprvé pouští do čistě hraného formátu, jakkoli zápletkou je opět natáčení reality show. Desetidílná satira o privilegovaném bílém manželském páru pokoušejícím se konat dobro má zdánlivě trendy téma. Bohatí jsou terčem mnoha ambiciózních seriálových a filmových dramát – od seriálů *Boj o moc* (Succession, 2018–2023) či *Bílý lotos* (The White Lotus, od roku 2021) po nedávný snímek *Saltdorn* (2024). Ale *The Curse* není typem díla, které by vyzývalo k bezmeznému hltání epizod. Jeho tvůrci naopak dělají vše pro to, aby publiku sledování co nejvíce zneprjemnili. A jeho záběr se navíc ani zdaleka neomezuje jen na kritiku svých zámožných protagonistů a jejich představ o tom, jak učinit svět lepším místem.

Mladý manželský pár Asher a Whitney Siegelovi, ztělesnění Fielderem a Emmou Stone, vlastní několik obchodů v malém městečku Espanola v Novém Mexiku a také několik pasivních domů. Snaží se natočit pořad o tom, jak jsou jejich domy soběstačné a udržitelné. A zároveň by si přáli, aby podobně funkční byla také místní komunita. Stačí však

sledovat jednu z prvních scén, v níž dvojice o svém pořadu hovoří na kameru jedné televizní stanice, aby bylo zřejmé, jak tenká je u obou manželů hranice mezi ambicemi, vykutáleností a sebeklamem. A že jejich pořad bude mít hodně daleko k nepřikrášlovanému sledování bohužel činnosti.

Ema Stone nyní získává uznání za ztvárnění hrdinky snímku *Chudáčci* (Poor Things, 2023), kde bylo její herectví založeno na nepřirozených emocích a pohybech, neboť se tu musela přetvářet do rychle dospívajícího nemluvně v těle mladé ženy. V *The Curse* jako by hrála pozoruhodný protipól této pinocchiovské loutky, která se vítězně vzpírá pravidlům patriarchálního světa. Tentokrát se její postava naopak stává loutkou dobrovolně: tím, že nasazuje křečovitý úsměv, s nímž se snaží být hvězdou pořadu, který s manželem produkuje, i milovanou osobou, již jde o blaho komunity. Belle z *Chudáčků* se pokoušela osvobodit, Whitney se – aniž by si to připouštěla – uzavírá do vězení vlastní umělosti a nevěrohodnosti. Čím víc chce zapadnout, tím víc se izoluje.

Dysfunkční komunita

Seriál z města, kde žije početná hispánská menšina i původní domorodé obyvatelstvo, se dotýká nejen tématu gentrifikace, ale také mezikulturních a sociálních bariér, neschopnosti komunikovat v době sociálních sítí či způsobů, jakými lžeme sami sobě ve vztazích s partnerem i v interakci s nejbližším okolím. Whitney a Asher se pokoušejí o dítě, ale jejich snaha je stejně neúspěšná jako většina jejich ostatních činů. Což se odráží i na jejich soužití, které očividně v mnoha ohledech nefunguje.

Whitney se snaží zamlčet, že pochází z bohaté rodiny a že její rodiče jsou majitelé nemovitostí, kteří se ke svým nájemníkům nechovají zrovna férově. Chce být lepší než oni, ale její představy o budování funkční komunity a překonávání bariér jsou stejně iluzorní jako představa, že její zrcadlové – a od jiného architekta okopírované – domy nejsou pouhá architektura, nýbrž umělecká díla. A nezdary maskuje absurdními kroky. Když se v jejím obchodě začne krást, dá zaměstnankyni údaje své kreditky, aby z ní mohla při každé další krádeži strhnout

patřičnou částku. Čímž se problém kupodivu nevyřeší. Jen narůstá pocit, že okázalou velkorysostí bez špetky skutečného porozumění tomu, jak místní žijí, lze stěžejně dosáhnout změny k lepšímu.

Tragikomičtí hrdinové 21. století

The Curse se v lecčem podobá seriálu *Atlanta* (2016–2022) Donalda Glovera. Žádné z těchto děl nestojí na ději, ale spíše na nenápadných sociologických sondách, obě mísí všední, odpozorované situace a dialogy s absurdnem a lehce surreálnými motivy. Jen perspektiva je otočená, Glover ztělesňoval pocity afroamerické menšiny v Americe, Fielder a Safdie vyprávějí především očima privilegovaných vrstev, v nichž se ovšem zkušenost místních etnik odráží. Fielder byl ve svých pořadech vždy posedlý detaily, tentokrát opět pracuje až metodicky precizně, a to navzdory tomu, že zhruba hodinové epizody jsou postavené na volném řetězení situací. Každá ze scén je natahována na samotnou hranici snesitelnosti, neustále se pracuje s trapností a s tím, jak moc si lidé, kteří se zrovna pokoušejí o dialog, nerozumějí.

Název *The Curse* zdánlivě vychází z úvodního dílu, v němž Ashera na parkovišti prokleje černošská dívka. Nesebevědomý muž, jenž o všem pochybuje a současně sám sebe neustále obelhává, se v průběhu dalších epizod snaží z této kletby vykoupit, což mnohdy vede ke groteskním eskapádám a dalším scénám zkoumajícím, kolik trapnosti publikum snese. Seriál tímto hororovým motivem vzbuzuje očekávání – tušení, že ty nejhorší věci se teprve blíží, podporuje i zlověstný klávesový doprovod Johna Medeskiho. Jasněho rozuzlení se diváci této show, která potměšile meandruje mezi různorodými tématy, pochopitelně nedočkají.

Ačkoli seriál končí epizodou, která šponuje hry s absurdnem a surreálnem do nečekaně konkrétního tvaru a pointy, celá jeho poetika stojí na záměrně nevypointovaných dlouhých scénách. A také na navracení a rozvíjení klíčových motivů, které jednak dávají dílu sevřený tvar, jednak s přibývajícím stopáží umocňují pocit bezvýchodnosti. Režisér Benny Safdie, který zároveň ztvárnil Asherova známého z dětství a producenta jejich show, využívá postupy z filmů, jež natočil s bratrem Joshem. Konverzační scény jsou často snímány skrze výlohy či různé předměty bránící ve výhledu, což jen podporuje jeden z nejdůležitějších zkoumaných motivů: seriál ukazuje, jak si všichni zúčastnění navzájem překážejí.

Dříve Nathan Fielder navazoval podivné falešné interakce s relativně nahodilými účinkujícími ze svých pořadů. *The Curse* je sice hraný seriál, ale vzhledem ke zvoleným paradokumentaristickým postupům i k faktu, že tentokrát spolu neupřímné hry hrají blízcí lidé či přímo manželé, se sleduje ještě obtížněji než autorova předchozí tvorba. Fielder tu definuje nový typ tragikomických hrdinů 21. století. Jsou ubozí, neboť jejich snaha udržet si věčný úsměv a hyperkorektní výrazivo z nich činí nevěrohodné postavičky, jež jsou místnímu obyvatelstvu spíš k smíchu, jakkoli se starousedlíci občas snaží využít jejich majetku (k žádnému jinému užitku jim totiž nejsou). Zároveň jsou i k pláči, neboť si snad ani neuvědomují, co činí a jak navenek působí. Největším a nejspíš jediným prokletým protagonistů je jejich neschopnost – neschopnost zapadnout do místní komunity a najít v ní své místo a především neschopnost být sami se sebou nebo se svými nejbližšími.

The Curse. USA 2023–2024, 10 epizod. Tvůrci Benny Safdie, Nathan Fielder, kamera Maceo Bishop, hudba John Medeski, hrají Nathan Fielder, Ema Stone, Benny Safdie, GiGi Ernetta, Barkhad Abdi a další. Premiéra na SkyShowtime 12. 1. 2024.

Vše o mé narkomatce

Osudy kokainové královny Griseldy Blanco

Nová šestidílná minisérie Netflixu reflektuje osud nechvalně proslulé kolumbijské narkobaronky Griseldy Blanco. Tvůrci podílející se na seriálech Narcos a Narcos: Mexiko se příliš neodklánějí od konvencí děl sledujících vzestup a pád mafiánů, novum spočívá v tom, že hlavní postavou je žena.

JAN BODNÁR

Seriál sledující osudy kolumbijské obchodnice s drogami Griseldy Blanco, které se ve své době bál i samotný Pablo Escobar, se televizní a filmová herečka Sofía Vergara, známá především díky dlouholetému účinkování v populárním sitcomu Taková moderní rodinka, snažila u amerických televizních stanic a streamovacích platforem prosadit posledních patnáct let. Nedůvěra v projekt i v hereččiny schopnosti zvládnout dramaticky náročnou hlavní roli se nakonec zlomila až ve chvíli, kdy se námětu ujal tvůrčí a produkční tým seriálu *Narcos* (2015–2017), který se také odehrával v drsném světě kolumbijských drogových gangů a na něž *Griselda* pomyslně navazuje. Pro herečku jde nepochybně o zásadní moment kariéry.

Ochránit děti kokainem

Tvůrci se soustředí především na protagonistiny peripetie v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století, kdy opouští svého násilnického manžela a se třemi malými syny a kilem kokainu odjíždí z Medellínu do Miami. Tam se z ní postupně stane nemilosrdná šéfka drogového impéria, které se sice rychle rozrůstá, ale zvyšující se počty zabíjících nepřátel poutají čím dál více pozornost policie a nově vytvořeného protidrogového útvaru CENTAC.

Seriálový příběh nijak výrazně nevystupuje z konvencí žánru biografických děl o vzestupu a pádu drogových bossů a králů podsvětí – jediná obměna spočívá v tom, že ústřední

postavou je žena. Autorské hledisko se tak výrazněji fixuje na Griseldino rodinné zázemí a na to, jak se snaží především zabezpečit rodinu. Vzniká tak mírně zkreslený pohled na ženu-podnikatelku v ryze mužském a značně šovinistickém prostředí. Její osud a růst impéria je podmíněn vztahem k ostatním narkobaronům a obecně mužům v jejím životě, kterým se snaží vyrovnat především proto, aby mohla ochránit své děti a dát pracovní příležitosti dalším imigrantům z iberoamerických zemí, včetně žen.

Bohulibé motivace seriálové postavy však nepůsobí příliš věrohodně s přihlédnutím k jejímu reálnému předobrazu. Tvůrci například opomíjejí, že Blanco byla už coby jednáctiletá zapletena do únosu a vraždy mladíka z bohaté rodiny, že většinu svého mladého života si vydělávala prostitucí i to, že na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let nechala brutálně zavraždit na dvě stě lidí, přičemž v několika případech se jednalo i o její blízké spolupracovníky. Minisérie povětšinou nijak výrazněji nezpochybňuje Griseldiny skutky a i zmíněné krvavé období je podle autorů spíše důsledkem její drogové závislosti a následné paranoie, než že by bylo způsobeno morálně pokřiveným charakterem.

Co stojí za jedním šňupnutím

Daleko více než komplexní autentické studie zločinců a masových vrahů, jakými byly na Netflixu právě seriály *Narcos* nebo *Narcos: Mexiko* (2018–2021), připomíná *Griselda* svou stylizací spíše žánr, jemuž se říká naronovelas. Jedná se o specifickou podkategorii latinskoamerických telenovel, které se zabývají obchodováním s drogami a bojem proti nim. Diváci v tomto žánru obvykle sledují události z pohledu obchodníků s drogami a zločinců, a dokážou k nim tedy pociťovat sympatie, případně se s nimi dokonce ztotožňují. Už samotné obsazení populární a atraktivní Sofie Vergary – bez ohledu na její hereckou přesvědčivost – přece jen nahrává divácky vstřícnější podívané. Výraznou a značně ambivalentní osobnost floridského podsvětí seriál ukazuje jako věčně ztrhanou mámu od tří dětí, která se snaží udržet svůj byznys v chodu stůj co stůj. Potenciálně

nosná témata – jako je dobová rasová a etnická nesnášenlivost, ženská pospolitost v prostředí drogového kartelu nebo Griseldina nevyjasněná sexuální orientace – jsou v minisérii pouze naznačeny, ale tvůrci je dále nerozpracovávají.

I přesto je *Griselda* obstojným zástupcem svého žánru a díky své mondénní retro stylizaci a dobrým hereckým výkonům nepřestane bavit. Pokud jde o přínos k drogové prevenci, seriál zdařile reflektuje, co všechno za jedním šňupnutím v klubu reálně stojí, aniž by sklouzával ke školometskému výkladu nebo naopak přehnané fetišizaci užívání kokainu. Dostatečný prostor dává

i policejním vyšetřovatelům a jejich snaze Griseldu Blanco dopadnout, když do kontrastu s narkobaronkou staví policistku June s latinskoamerickými kořeny. Tvůrci tak ukazují dva možné scénáře začlenění svobodné matky s migrační zkušeností do nové společnosti, a tedy i dvě diametrálně odlišné varianty amerického snu.

Autor je filmový producent a publicista.

Griselda. USA 2024, 6 epizod. Tvůrci Ingrid Escajeda, Doug Miro, Eric Newman, Carlo Bernard, režie Andrés Baiz, kamera Arrmando Salas, hudba Carlos Rafael Rivera, hrají Sofía Vergara, Martín Fajardo, Gabriel Sloyer a další. Premiéra na Netflixu 25. 1. 2024.



Herečka Sofía Vergara známá hlavně z komediálních děl se tentokrát představuje ve vážné roli. Foto Netflix

filmový zápisník

Krátkometrážní sny v Clermont-Ferrandu

MARIE SÝKOROVÁ

„Na festival jedeme poprvé, včera jsme přiletěli ze Soulu,“ říká mi ve vlaku z Paříže Sang-Min Lee, režisér jihokorejského snímku *Hamjina-bi*, s nímž sedím ve vlaku „na čtyřce“ – společně s jeho producentem a hlavním hercem. „Jsme v mezinárodní soutěži, náš film je horor. To máme v Koreji hodně rádi,“ dodává. Řeč je o jednom z více než pěti set snímků z pětapadesáti zemí světa, zařazených do programu 46. ročníku Mezinárodního festivalu krátkometrážních filmů v Clermont-Ferrandu (2.–10. 2. 2024). Vybrané tituly, od třiminutových až po hodinové, tvoří zhruba pět procent z celkového počtu přihlášených děl. Tvůrci a tvůrkyně přijíždějí do středu Francie, aby představili svou tvorbu nejen v hlavních soutěžích – tedy v sekci mezinárodní, národní (francouzské) a LABO (experimentální) –, ale také v kategorii virtuální reality nebo v sekci

filmů pro nejmenší diváky. Převládají fikce, následují animované snímky. Minoritu tvoří dokumenty.

V programu nechyběly ani české a slovenské filmy. V hlavní soutěži byl uveden dokument *Zima a tma* slovenského režiséra Petera Hošťáka, půlhodinové černobílé dílo mísící slovenskou (evropskou) realitu energetické krize s magickým realismem. V soutěžní sekci LABO se promítl titul *Křížom krážom* Niny a Tomáše Rybárových. Český animovaný film *Deniška umřela* režiséra Philippa Kastnera byl zařazen do dětských projekcí. A do válkou zmítaného Charkova zavádí ukrajinsko-český film ve virtuální realitě *Fresh Memories: The Look*.

Česká i slovenská účast je v Clermont-Ferrandu pravidelná, a to hlavně na filmovém trhu, který je také největší svého druhu. Podle organizace Unifrance je středoevropský prostor zajímavým odbytištěm pro francouzské filmy. Spolupráce se tak vyplácí oboustranně. Navíc krátké snímky jsou ve Francii dlouhodobě velmi oblíbené. Dokládají to i tři krátkometrážní kategorie při udílení výročních cen francouzské akademie: Césara lze získat za krátký animovaný, fikční i dokumentární film. Pravidelně jsou krátká díla zařazována do výběru festivalu v Cannes. Kromě nejdůležitější akce v Clermont-Ferrandu jsou po celé zemi desítky krátkometrážních festivalů.

Prezident Eric Roux připustil před aktuálním ročníkem snížení rozpočtu. Nicméně

návštěvnost má festival tradičně vysokou. „Očekáváme až 160 tisíc prodaných lístků,“ řekl. Dramaturgové svou pozornost letos zaměřili mimo jiné na poctu vzrůstající se africké kinematografii. K vidění tak byla produkce z Rwandy, Nigeru, Burkiny Faso nebo Beninu.

„Nemám rád, když festivaly vytvářejí speciální queer nebo LGBTQ+ sekce. Jsme normální lidi. Náš film je o tom, co nás zajímá,“ říká mi izraelský režisér Tom Prezman. Připouští, že to ale někdy jinak nejde. Společně s Tzorem Ederem vytvořili animovaný patnáctiminutový snímek *Maurice's Bar*, zařazený do francouzské soutěže. Zavádí diváky do roku 1942 a do jednoho z prvních pařížských queer podniků.

V Clermont-Ferrandu letos vzdali poctu ženám ve filmovém průmyslu, a to nejen režisérkám, scenáristkám, kameramankám či herečkám. Tři hlavní poroty byly ostatně složeny výhradně z žen. Ve spolupráci s asociací Collectif 50/50 vznikl výběr nazvaný Eurovisions: 22 filmů, 24 tvůrkyň, 25 zemí Evropy. V něm se představil i snímek *Milý tati* české režisérky vietnamského původu Diany Cam Van Nguyen. Program doplnily sekce Bloody Girls, Décib'elles nebo Insoumises (Nepodvolené).

„Fascinuje mě síla a odvaha žen,“ řekl mi iránský režisér Abbas Taheri, který na festivalu představil krátký snímek s názvem *There Is No Friend's House*. „Odkazují ke slavnému filmu

Abbáse Kiarostamího *Kde je dům mého přítele?*. Věnuji se ale dvěma dospívajícím dívkám.“ Ve filmu nemá jít v první řadě o politiku, ale o přátelství. „Chtějí se prostě normálně kamarádit. I kamarádství je ale ovlivňováno režimem. Vláda kontroluje soukromí obyvatel a tím zasahuje i do přátelských vztahů.“ Zkrátka kontrola všeho – a zvláště silně se to týká žen. „Bojujeme ale za změnu,“ dodává režisér. Jedním z vrcholů programů festivalu byl animovaný snímek 27, který popisuje stav papírově dospělého, ale ekonomicky nesamostatného hrdiny. „Jen těžko se můžeme postavit na vlastní nohy. Platí to v Maďarsku, ale i jinde,“ říká jeho režisérka, v Paříži žijící Maďarka Flóra Anna Buda. Jediné, co zbývá, je zůstat u rodičů. A to i přesto, že vás mladší brácha přistihne při masturbaci. Filmařka popsala srozumitelnou situaci, kterou podle ní zažívá mnoho mladých nejen v Budapešti. Problém je nejen ekonomický, ale i sociální; je spojen s nejasnou identitou či se strachem z výprasku od rodičů – a to i v 27 letech. Titul se setkal s ohromným úspěchem už v loňském roce. Letos se dostal za Francii do širšího výběru na Oscary i na místní ceny César. „Vůbec jsem nečekala takovou odezvu. Je skvělé, že je snímek k vidění na stanici Arte a dostane se tak k většímu publiku,“ říká autorka. A co podle ní generaci dnešních dvacátníků zbývá? „Snít,“ odpovídá lakonicky.

Autorka je novinářka.

Na cestě z neviditelnosti

S Petrou Hlaváčkovou o projektu Ženy v architektuře

Žen v architektonickém kánonu najdeme pomálu, ačkoli jich v této profesi působilo po celé 20. století mnoho. S teoretičkou kultury Petrou Hlaváčkovou jsme hovořili o tom, kam a proč architektky mizely a co dělaly pro to, aby se své práci mohly věnovat.

ALŽBĚTA MEDKOVÁ

Tématu postavení žen v architektuře se v posledních letech dostává čím dál větší pozornosti. Čím chce do debaty přispět váš projekt a jaké budou jeho výstupy? V projektu Ženy v architektuře. Architektura a emancipace v České republice po roce 1945 nám šlo hlavně o výzkum. První, nedávno zveřejněný výstup je spíše popularizační. Jedná se o veřejně přístupnou online databázi vybraných v Česku působících architektek. Vytváření paralelního ženského kánonu je přístup, který se z feministických pozic už nějakou dobu kritizuje, neřeší totiž důvody, proč ženy z veřejného prostoru mizí, a opomíjí institucionální a společenskou kritiku. Nám ale přišlo vytvoření takového přehledu nezbytné, protože v západní Evropě se women's history věnovali už v osmdesátých letech, zatímco u nás k tomu ještě nedošlo. Chceme ukázat, že tu ženy-architektky jsou, a zviditelnit je. Databáze je otevřená všem, kdo by na tématu chtěli dál badatelsky pracovat.

V databázi nejsou všechny ženy působící v architektuře. Jaká byla kritéria pro zařazení?

Bylo náročné je určit, protože těch žen je velmi mnoho. Nešlo nám o to, vypíchnout ty nejslavnější, ale naopak připomenout ty, které tolik známé nejsou, avšak dělaly zajímavé věci. Nakonec byla zvolena dvě kritéria: titul ing. arch. a místo působnosti v Česku. Jakkoli je tento výběr limitující, bylo potřeba ho učinit – už kvůli omezeným personálním kapacitám. Vybrané ženy se ale nutně nezabývají architekturou v nejužším slova smyslu,

důvodů, proč jsou ženy v oboru neviditelné, interpretace zjištěných faktů a propojení architektonického prostředí s obecně genderovými otázkami, které se řešily už za minulého režimu: druhá směna, ženská emancipace během socialismu nebo genderová politika tehdy a dnes. Na základě toho se snažíme ukázat, jaké konkrétní strategie ženy volily, aby se architektuře mohly nějakým způsobem přese všechny obtíže věnovat.

Z jakých nejčastějších důvodů jsou ženy v obecném architektonickém kánonu tak málo přítomny?

Jedním z hlavních důvodů je nepřilíš překvapivě ona druhá směna čili velké zatížení žen péčí o děti a domácnost a automatické přemýšlení o společenských rolích tímto způsobem. To se netýká jen socialismu, ale i devadesátých let a současnosti. Se Šárkou Malošíkovou a Klárou Brůhovou jsme dělaly průzkum architektonických časopisů z osmdesátých a devadesátých let a bylo do očí bijící, že v nich ženy nebyly skoro přítomny. Zatímco v osmé dekádě minulého století se v nich ale objevovaly aspoň občas, například jako specialistky nebo expertky na konkrétní problémy, v devadesátých letech takřka mizí, a navíc se tu objevuje množství sexistických reklam, takže devadesátky z toho vyšly hůř. Zvláště třeba v souvislosti s revolučním étosem hledání nového architektonického pole a působnosti nových osobností v architektuře se psalo hlavně o mladých mužích. Samozřejmě se ale nikdy nezmiňuje, že jim někdo musel doma hlídat děti a pečovat o domácnost.



Petra Hlaváčková. Foto Tomáš Hlaváček

protože naším záměrem bylo upozornit právě na to, že z různých, často genderovaných důvodů si vybraly třeba akademickou kariéru, působily v památkové péči, věnovaly se designu či se staly teoretičkami – jejich cesty zkrátka byly a jsou různorodé. Naším cílem je také ukázat bohatost architektonického pole a vznést otázku, co je vlastně architektura a zda se ni nedíváme příliš úzkým pohledem.

Čemu se věnujete ve výzkumné části projektu?

Jde o výzkum realizovaný mezioborovým týmem, jehož součástí jsou kromě historiček umění a architektek i socioložky a historička. Společná témata se vybírala i na základě rozhovorů s architektkami, které najdete na webu projektu jako podcasty, a na základě dotazníků rozeslaných mezi architektky. Specializované odborné studie se objeví v publikaci, která by měla vyjít letos. Právě v knize dojde na důležitou část feministické práce v rámci dějin architektury, a tou je analýza

To je spíše otázka obecné genderové politiky v Československu. V padesátých letech se objevila spousta zákonů ve prospěch žen, například nový rodinný zákon, v ústavě byla ukotvena rovnost mezi mužem a ženou, byly povoleny potraty, zatímco na Západě k tomu docházelo až v sedmdesátých letech. Ženy byly silně podporovány v ekonomické nezávislosti a ve výkonu své profese, s čímž šel ruku v ruce velký důraz na institucionální péči o děti. Na ženách však stále zůstávala ona druhá směna, ačkoli původní plán byl, že stát za ně převezme i domácí práce. Nikdy se to ale neuskutečnilo a také nikdy nedošlo k diskusi o tom, že by se do péče měli více zapojit muži. Generace těchto žen ale měla možnost pracovat i na velkých projektech. Zhruba v polovině šedesátých let se ale znovu začaly objevovat hlasy, že pro ženy je přirozené být matkami a pečovatelskami, a s normalizací a upevněním ideje rodiny jako jednotky, která má držet pohromadě a jež byla často jediným prostorem pro sebe-realizaci, došlo i k potvrzení této představy o ženských rolích. Projevilo se to i v architektuře – ženy se nedostávaly do vedoucích pozic a často jim byly zadávány úlohy, které souvisely s jejich pohlavím, například navrhování škol, školek či občanské vybavenosti. Je třeba uznat, že v tom byly dobré, a byly to velké a důležité úkoly, ale genderovaný podtext v tom nacházíme.

Zmínila jste strategie, které ženy volily, aby se mohly věnovat práci i dalším povinnostem. Jakou měly nejčastěji podobu?

Jde spíš o konkrétní příběhy než o nějakou dominantní strategii. Osobní taktiky byly dost různorodé, pro celé sledované období bylo typické, že architektky odcházely z velkých ateliérů, protože tam panoval velký tlak na to, aby se účastnily soutěží a pracovaly po večerech, a nebyla tam žádná citlivost k jejich životní situaci. Odcházely například učit na vysoké školy, protože tamní prostředí k nim bylo vstřícnější. V devadesátých letech často kloubily částečné úvazky a práci na menších projektech s péčí o děti, které byly mnohdy součástí pracovního procesu a jezdily s matkami i do terénu nebo na stavbu. To vše ovlivňovalo kariéru architektek i tu zmíněnou viditelnost, ačkoli ženy si i v těchto situacích kolikrát našly téma, které jim bylo blízké a naplňovalo je.

Petra Hlaváčková (nar. 1981) působí v Institutu humanitních věd ve Vídni, zabývá se genderem v architektuře a urbanismu, feministickými teoriemi a genderovou politikou. Je členkou výzkumného týmu projektu Ženy v architektuře (s Klárou Brůhovou, Helenou Huber-Doudovou, Šárkou Malošíkovou, Nikolou Zahrádkovou a Barborou Řepkovou), spoluzaložila 4AM Fórum pro architekturu a média, připravila řadu tuzemských i mezinárodních výstav, například právě probíhající výstavu Oslobodený priestor: starostlivosť – architektúra – feminizmus (viz recenzi na s. 11). Přispívá do kulturních periodik, je spoluautorkou dokumentárních filmů a editorkou Brněnského architektonického manuálu či knih Architektúra starostlivosti a Brno pro všechny.

Dají se ve vámi zkoumaném období, tj. mezi roky 1945 a 2000, vysledovat nějaké výraznější změny či milníky? A pokud ano, shodovaly se s významnými politickými a společenskými událostmi?



Platforma Architektky: Jak si představujete (víc) feministickou architektonickou praxi?, 2023. Foto GMB / Barbora Girmanová

Sloboda priestoru v medziach architektúry

Ojedinelý výstavný projekt Oslobodený priestor kurátorky Petry Hlaváčkové zkoumá svět architektury feministickou perspektivou. Ta jí pomáhá odkrývat vnitřní nerovnosti nejen v rámci oboru, ale i v architektuře samotné.

JANA BABUŠIAKOVÁ

Verejný priestor je formovaný architektúrou, ktorej povaha stojí medzi viacerými charakteristikami: je estetickou záležitosťou aj inžinierskou činnosťou, súkromným biznisom aj verejným záujmom, spája sa s voľným aj úžitkovým umením. Vzniká pre širokú paletu užívateľov*liek, avšak už dlhšie je známe, že reálne rozhodnutia v tejto oblasti sú formované pohľadom užšej skupiny – skúsenosti ostatných sú akoby vytlačené za okraj. Táto disproporcía je oveľa pochopiteľnejšia, ak sa pozrieme na architektúru ako na povolanie, v ktorom sa napríklad ženy presadzujú oveľa ťažšie.

Odkrývanie skrytého

Výstava v Galérii mesta Bratislavy s názvom *Oslobodený priestor: starostlivosť – architektúra – feminizmus* v sebe nesie úvahy o emancipačných stratégiách v architektúre ako odbore, fyzickom priestore i v širšom verejnom priestore minulosti a dneška, ako aj interdisciplinaritu, s ktorou je na problematiku možné nazerať širšie. Na výstave je preto divák konfrontovaný s umeleckými dielami, umeleckým aj umeleckohistorickým výskumom zasahujúcim dejiny a prax architektúry, ako aj širšie spoločenské rámce. Fanúšik*čka architektúry môže najprv ostať sklamaný*á. Samotné architektonické diela tu ostávajú v pozadí a, naopak, vyťahuje sa to skryté, čo formuje prostredie, z ktorého vyrastajú.

Kurátorka Petra Hlaváčová (v spolupráci s kurátorkou umeleckých intervencií Nicole Sabellou) si za centrálny motív zvolili bezpečný

priestor na stretnutia a zdieľanie, pričom si kladú otázku, čo všetko je starostlivosť v architektúre. Starostlivý prístup sa začína aktom radikálneho odpočinku – a to nielen vystavujúcej umelkyne Julischky Stengele, ktorá na newyorskom Times Square zabrala priestor niečím takým nevýnosným a neproduktívnym, ako je oddych, ale aj divákov*čok, ktorí v upcyklovanom mätko ženskom *Záclonáriu* Danice Pištekové a Janice Šipulovej môžu len tak odpočívať alebo počúvať o prvých krokoch architektiek v československom priestore, či začítať sa do databázy žien tvoriacich architektúru.

Rozhovory s týmito ženami poukázali na predsudky a prekážky, ale i na zaujímavý prípad toho, že prvé architektky mali paradoxne lepšie podmienky ako ich nasledovníčky. Muži toto prostredie saturovali skrátka oveľa rýchlejšie, v čom možno hľadať i dôsledok obrátenej emancipácie, ktorú špecificky náš priestor zažíval v prerode z pracujúcej úderníčky na gazdinku, udržiavajúcu domácu pohodu. Obraz ženy meniacej sa na v prvom rade starostlivú a vábivú bytosť (až keď sú naplnené tieto úlohy, môže sa žena pustiť do tvorivej práce!) reflektuje miestnosť z koláží dobových socialistických časopisov. S touto šarmantne teatrálnou verziou starostlivosti kontrastujú spomienky na architektku Růženu Žertovou. Kraluje im moment medzigeneračného prepojenia ich vlastných výrokov a spomienok Šárky Svobodovej a Alice Šimečkové, ktorý je záznamom starostlivosti nie o dielo, ale človeka – obyčajnej a prirodzenej, ktorá nie je hrdinská ani patetická („robíš, čo vieš a môžeš“) a zároveň je obojstranná.

Jedným razom

Výstava otvorila mnohé otázky priestoru, konfrontovaného s ženskými telami – uzurpujú ho (dvojica Julischka Stengele a Nicole Sabella), akokoľvek formované (plstené objekty Ziljy Quansurá) nenormatívne telá sa cez neho sťažene pohybujú (video Stanislava Bilera) alebo len skrátka chcú tiež byť jeho súčasťou (inštalácia Emilie Rigovej). Špecifická skúsenosť žien z vrstvy či odboru, v ktorej je starostlivosť prácou (video Kataríny Csányiovej o slovenských opatrovateľkách) či naopak, keď na nutnosť starostlivosti profesijne doplácajú (Spolok Architektky), je silnou výpoveďou. Hoci pri inštalácii o feministickú praxi v architektúre by som uvítala viac „architektonické“ riešenie – prepojenie šatiek a výrokov ako symbolu spojenia to na sile neubralo.

Miestami sa mi zdalo, že si výstava odhryzla priveľkú časť (stále obrovského) koláča otázok o architektonickej praxi a feminizme. Komunikovala všetko: vnútornoodbovú problematiku žien v architektúre a špecificky starostlivosť (mne osobne sa táto linka zdala najsilnejšia), verejný priestor, históriu i vzdelávanie. Viac menších, kategorizovaných a podrobnejšie riešených okruhov by podľa mňa prospelo celej štruktúrovo bohatšej téme, z ktorej nepoučené diváctvo mohlo odchádzať viac zmätené ako zorientované. „Feminizmus je rozumnou reakciou na všetky nespravodlivosti sveta,“ hovorí motto sprievodného textu. Výstava akoby tieto nespravodlivosti chcela vyriešiť všetky jedným razom.

Autorka je historička a teoretička umění.

Oslobodený priestor: starostlivosť – architektúra – feminizmus. Galéria mesta Bratislavy, 21. 9. 2023 – 28. 4. 2024.

Běžet dopředu a zůstat na místě

Vizuální umělec Jan Šerých na sólové výstavě v galerii Hunt Kastner představuje svá díla z posledních let. Navazuje v nich na svoji dosavadní tvorbu a pokračuje ve zkoumání jazyka, limitů a estetiky nových technologií, tentokrát však se silnou stopou umělé inteligence.

DAVID BLÁHA

Černobílé obrazy, které vás obklopí při vstupu do žižkovské galerie Hunt Kastner, na první letný pohled vypadají jako série klasických fotografií – sbírka několika momentek černé kočky, která si hraje a povaluje se na šedém betonovém soklu kovového plotu stojícího podél asfaltového chodníku. Prakticky hned však návštěvníkům a návštěvnicím tohoto zářivě bílého prostoru dojde, že pozorují počítačem upravené variace motivu, jehož „originál“, který by byl přímým záznamem reality, možná ani neexistuje.

Tato kočka se v sérii nazvané *Všechno je jedno / It doesn't matter / Everything is one* (kteřá vzdáleně připomíná Muybridgeovy slavné záznamy pohybu zvířat) svíjí a kroutí v polohách, které jsou nejenom fyzicky nemožné, ale často také komické, a zároveň jsou tím, jak se v nich absurdně spojuje hravost s nadpřirozenem, typicky kočičí. Někde má kočka dva ocase, jinde předvádí obdivuhodné akrobatické kousky, nebo se dokonce proměňuje v miskou. Na jednom ze snímků se pokouší chytit svůj ocas, který – oddělený od těla – poletuje opodál.

Nové nástroje

Český vizuální umělec Jan Šerých, jehož sólová výstava *ANE* je uvedena těmito výjevy z kočičích cest pátou dimenzí, už více než dvacet let pozorně zkoumá logiku, chyby a především estetiku nejnovějších technologií a s nimi spojených obrazů a textů, které se mnohdy nacházejí někde na půli cesty mezi myšlením člověka a stroje. V jeho dílech se pravidelně objevují tajné jazyky, nesrozumitelné grafy a kryptické narážky, kterým není vždy rozumět a jež jsou bez bližšího návodu v podobě kurátorského textu těžko uchopitelné. Za formálně relativně odtaziťými malbami, kresbami, videi a texty se však většinou skrývá nějaký klíč (nebo alespoň jeho tušení), podle kterého mohou jinak abstraktní a zdánlivě arbitrární sekvence písmen, čísel a tvarů, které silně připomínají křížovky, šifry nebo testy inteligence, začít dávat smysl.

V jiném kontextu by Šerýchova práce s AI mohla být typickou reprezentací módní vlny posledních let, kdy se tento nástroj masově rozšířil a může po něm sáhnout prakticky kdokoli. S umělými fotografiemi ve svých mediálních kampaních pracují velké korporace, počítačem generované falešné výjevy zaplavují internet a podle některých zvěstují konec důvěryhodnosti fotografie (která ovšem byla konstantně zpochybňována už od svých počátků), nebo – v obzvláště apokalyptických vizích – dokonce i samotného umění. Na výstavě *ANE* však vidíme, že se jednoduše jedná o nový nástroj tvorby. Stejně jako fotografie neznamenala konec malby, ale novou éru v dějinách vizuální kultury, ani počítačem generované obrazy nejsou zvěstováním konce umění, ale pouze jeho dalším rozšířením.

Jezdcova procházka

Šerých nevystavuje jen práce vzniklé manipulací s fotografickým obrazem. Součástí výstavy jsou například také abstraktní malby, jež zaznamenávají klikatý pohyb figurky jezdce bezcílně bloumajícího po šachovnici, nebo krátké video vzniklé vertikálním „rozřezáním“ gifu s běžícím kačerem Donaldem, které podle samotného autora představuje „futuristický ideál naruby“. Jednotlivé pásy této „videoroláže“ jsou složeny tak, že kačer rychle kráčí souběžně doleva i doprava. Donald tak v nekonečném běhu, stejně jako proslulá Červená královna z Alenky v říši divů, stojí na místě. Nedaleko visící obraz *Mirror* je složen z útržků konverzáce s chatbotem, který se v novém sestavení stává simulací rozhovoru o zklamání a ztracené důvěře. Kdo zklamal koho? Stroj člověka, nebo naopak?

Na první pohled chladná, černobílá výstava se při bližším pohledu a zamyšlení vstřícně otevírá asociacím a pro svoji precizní kombinaci tajemnosti a lidskosti se lehko přizpůsobuje subjektivním interpretacím. Pro mě například představovala zkoumání umrtveného technologického pohybu, rozvoje, který nikam nevede. Inspirován zmíněnou abstraktní malbou složenou z pohybu figurky jezdce jsem si vzpomněl na svého známého, profesionálního šachistu, který si několik let stěžuje na to, že „mladí“ už hrají a přemýšlejí spíš jako počítačové simulace než jako živí lidé. Vypovídá tedy výstava *ANE* o vývoji technologií, který nakonec navzdory všem obdivuhodným revolucím a objevům zůstává stát na místě? O tom, že kočky navždy zůstanou středobodem internetu, ať už budou naše nástroje jakékoli? Sama mi odpovídá: „An...ne.“

Jan Šerých: ANE. Hunt Kastner, Praha, 27. 1. 2024 – 9. 3. 2024.

Vysílání pro Palestinu

Kompilace Amphibian Records

Rozsáhlá kompilace, která vyšla v lednu na labelu Amphibian Records, vyjadřuje solidaritu s trpícími Palestinci i antikolonialistický postoj zúčastněných umělců a umělkyně. Kromě svého aktivistického zaměření je přesvědčivou ukázkou toho, jak progresivní a talentované tvůrce na tuzemské klubové scéně najdeme.

TIMON LÁSKA

Mezi mnoha jinými hlasy deklarovali podporu Palestincům – v posledních měsících masivně bombardovaným izraelskou armádou a čelícím humanitární katastrofě – také autoři a autorky elektronické experimentální a klubové hudby. Pražský label Amphibian Records podnítil vydání kompilace dvaceti skladeb, na které se objevila významná jména tuzemské klubové scény a také hostující umělci z Egypta. Výtěžek z prodeje nahrávky nazvané *Transmission for Palestine* má jít na podporu palestinských obyvatel zasažených vojenským konfliktem.

Skladby, jejichž stylové rozpětí sahá od ambientu a taneční elektroniky po drone a noise, výrazným způsobem pracují s emocemi – se vztekem, frustrací, zoufalstvím, ale také s odhodláním, koncentrací a odvahou. Kompilace reflektuje pocity, které zažívá nejen samotný utlačovaný národ v Gaze a na Západním břehu Jordánu, ale také část světové veřejnosti, která tamní dění sleduje. Zároveň chtěli lidé z vydavatelství Amphibian Records zvýšit povědomí o opresi Palestinců mezi publikem pražské elektronické scény. „Věříme v antikolonialismus a osvobození globálního Jihu od západního imperialismu,“ stojí v doprovodném textu. U příležitosti vydání nahrávky se v lednu konala akce v klubu Ankali, do níž se zapojily také kolektivy Nur, Prague for Palestine Youth a feministický magazín Druhá : směna.

Před vpádem Hamásu

Amphibian Records založili během covidové pandemie producenti a+++ ,atch22, INTT a Inger Illel. Později se ke čtveřici přidali Daniel Valášek alias Kobayashi Maru a běloruská DJka Mudaki. Během dvou let fungování vydali čtyři hudební projekty, na kterých se podílely i osobnosti evropské klubové scény jako The Brvtalist. Při svých parties členové Amphibian Records dvakrát oživilí útroby strahovského stadionu a minulé léto společně s kolektivem Nite Vibes uspořádali rave pod širým nebem na pražské periferii.

Zatímco v uplynulých rocích se label zaměřoval především na různé variace techna a trance, v současnosti tihne spíš ke zlomeným beatům a mísení hudebních žánrů, které je charakteristické pro současné alternativní, nemainstreamové klubové kultury. Odráží se to i v rozmanitosti kompilace *Transmissions for Palestine*, kde se kromě domovské, „žabí“ šestice objevuje třináct dalších producentů či producentek.

Nápad vydat propalestinský release ovšem nevznikl jako bezprostřední reakce na tragickou situaci, v níž se po izraelské vojenské ofenzivě ocitli obyvatelé Pásmu Gazy, ale už během loňského léta, tedy několik měsíců před vpádem Hamásu do izraelského pohraničí. Klub Ankali ostatně už jedno „vysílání“ na podporu Palestiny zaštitil, a sice v roce 2021 ve spolupráci s platformou Radio Laude. Ačkoli se na více než hodinové nahrávce nacházejí i starší tracky (například Pocket Dial od Alfreda Czitala, spoluzakladatele Harmony Records), většina z hostujících umělců a umělekyně vytvořila své příspěvky až poté, co byli vydavatelstvím osloveni.

Mezi Českem a Egyptem

Osobnosti z Palestiny na kompilaci nenajdeme. Člen labelu Nicolas Atcheson to vysvětluje tím, že nechtěli „tokenizovat“ hudebníky na základě jejich národnosti. Zároveň kolektiv Amphibianu vnímá release jako družbu mezi lokálními umělci a producenty z Egypta. *Transmission for Palestine* tak otevírá kolaborace projektu Postdrone a aktivisty a básníka Ottesweda, na niž navazuje track It Lingers od Ismaila Hosny. Jakousi spojnicí mezi Českem a Egyptem je účast v Praze usazeného audiovizuálního umělce a producenta Omara El-Sadeka alias QOW, který editorům kompilace pomohl se základní orientací na egyptské experimentální scéně a je také autorem výtvarného motivu na obálce. Přeskakující loopy a ambientní pozadí ve skladbě –2026 jsou charakteristickými znaky El-Sadekovy

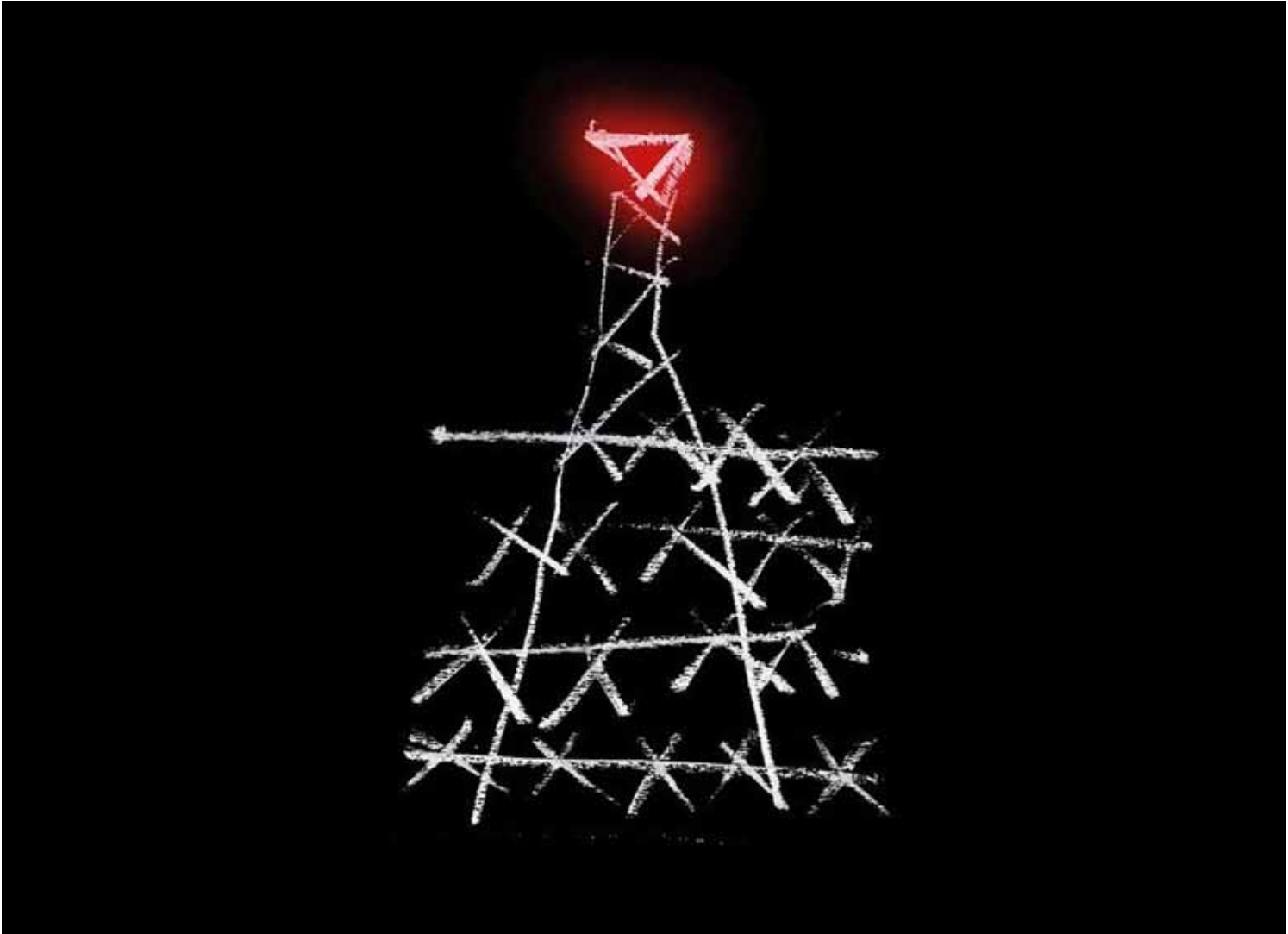
práce se zvukem, v níž jako by tematizoval křehkost, v daném kontextu odkazující na ničivý dopad válečného konfliktu. Tvrdost závěrečného úderu nicméně naznačuje, že boj proti útlaku palestinského národa rozhodně nekončí.

Jako celek působí kompilace přesvědčivým, konzistentním dojmem. Po ambientním úvodu, který uzavírá track s rituálními, šamanskými prvky Aching Heart od slovenské producentky a rezidentky Ankali Evy Porating, následují skladby s klubovým soundem. Kobayashi Maru pracuje glitchem v kombinaci s upozaděným nepravdělným beatem, evokujícím jakousi temnou dystopii. Multižánrovými tracky přispěli i zkušení elektroničtí producenti Ladislav Zensor, vystupující pod jménem Oblaka, či Jan Macháček neboli Ancestral Vision. DJ a člen kolektivu Wrong Jan Vacek alias C4AT navázal na svůj projekt *CSSR Archives* (2023) syrovým, industriálním trackem Fake Empire. Soubor uzavírá skladba Bleeding Earth od člena Amphibianu Ingera Illela (zde pod uměleckým jménem Inom), v níž futuristický sound s nepravdělným beatem doplňují nahrávky z propalestinských protestů.

Transmission for Palestine je v rámci tuzemské elektronické scény jedinečným projektem. Kromě svého charitativního a aktivistického zaměření je také mimořádně přesvědčivou připomínkou toho, že se na tuzemské alternativní klubové scéně nachází řada mladých talentovaných umělců a umělekyně. Mimo to můžeme projekt brát jako zprávu o tom, že i v Česku se část tvůrců dokáže postavit proti dominantnímu proizraelskému narativu, nekriticky přejímanému českými médii. Lednová kompilace se tak připojila k podobným počínům zaštitěným například barcelonským vydavatelstvím Paralaxe Editions nebo značkou Cease 2 Exist švédského producenta Varga.

Autor je hudební a filmový publicista.

Transmission for Palestine. Amphibian Records 2024.



Vizuál kompilace *Transmission for Palestine* vytvořil Omar El-Sadek

Všechno je jinak

Arabsko-izraelský orchestr proti nevědomosti



Edward Said, Daniel Barenboim a violoncellista Yo-Yo Ma ve Výmaru roku 1999. Foto West-Eastern Divan Orchestra

Představuje West-Eastern Divan Orchestra pouhé gesto odkazující k domnělé univerzální síle hudby, nebo se jedná o zásadní iniciativu tvořící na mikrospolečenské úrovni předobraz možné budoucnosti? Jisté je, že za současné situace na Blízkém východě činnost souboru sehrává pozitivní roli. Výběr repertoáru však není bez otazníků.

JIŘÍ SLABIHOUEK

Edward Said je znám jako zakladatel postkoloniální teorie, intelektuál, který dokázal nabourat eurocentrické myšlení Západu, a zejména jako autor knihy *Orientalismus* (1978, česky 2008). Daniel Barenboim je považován za jednoho z nejdůležitějších dirigentů a klavíristů druhé poloviny 20. století. Oba ale za svůj největší úspěch pokládají něco jiného: založení souboru West-Eastern Divan Orchestra, v němž spolu hrají hudebníci z Izraele, Palestiny, Libanonu, Jordánska či Egypta.

Londýn, Výmar, Buchenwald

Potkali se náhodou, v hotelovém lobby v Londýně na začátku devadesátých let. Z několika rozhovorů vyrostlo přátelství, jehož tmelem byly debaty o klasické hudbě i snaha porozumět jeden druhému při pohledu na izraelsko-palestinský konflikt. Barenboim, jehož jméno znamená v jidiš „hrušeň“, byl po celý život osočován jedněmi ze sionismu, druhými zase z antisemitismu, a tak dobře rozuměl frustraci svého přítele, který jako veřejně činný akademik čelil obdobným výpadům. Založení souboru jim v tomto ohledu život neulehčilo: orchestr složený z Arabů a Židů byl předurčen ke kontroverzím.

Soubor vznikl v roce 1999. Tehdy během oslav 250 let od Goethova narození přijelo do Výmaru několik desítek mladých hudebníků z Blízkého východu a spojili se v jedno těleso s německými muzikanty. Následně strávili mnoho hodin společnou prací, ale také diskusemi o politice. Ty byly od začátku brány nikoli jako tabu, ale jako nutná část celého procesu. Nejsilnějším zážitkem pro zúčastněné nakonec nebyla hudební performance, nýbrž společná návštěva koncentračního tábora v Buchenwaldu. Předchozí den Said mluvil o sousedství kulturního Výmaru a buchenwaldského lágru i o tom, jak je možné, že se různé národy ztotožňují s diametrálně odlišnými hodnotami. „Dokázal to říct tak, že neurazil žádné Izraelce, neobvinil Němce a Araby přesvědčil o tom, že tuto stránku evropské historie potřebují znát,“ vzpomíná Barenboim v předmluvě ke knize *Parallels and Paradoxes* (Paralely a paradoxy, 2002), obsahující rozhovory obou mužů.

Německý kulturní manažer Bernd Kauffmann, třetí ze zakladatelů West-Eastern Divan Orchestra, k tomu dodává: „Pamatuji si, jak asi dvacítká mladých Arabů, kteří do té doby považovali holokaust za čirou propagandu, dorazila do Buchenwaldu. Najednou jim došlo, že je všechno jinak. Téhož večera jeden z Izraelců náhle řekl, že jeho dědeček zahynul v Buchenwaldu, a rozplakal se. V ten moment došlo k jakémusi vzájemnému porozumění a všichni spolu začali mluvit.“ Tento klíčový kolektivní zážitek rozhodl. Z jednorázového projektu se stal trvalý ansámbl. Později na něj navázala Barenboim-Said Akademie, která od roku 2016 v Berlíně vzdělává hudebníky primárně z Blízkého východu a severní Afriky. Koncertní sál, který nese jméno Pierra Bouleze, navrhl pro bono architekt Frank Gehry.

Znepokojivá kombinace

Na velká jména chudší, ale významem rovnocenná je sesterská akademie v Rámalláhu na Západním břehu Jordánu, jejímž hlavním cílem je poskytovat hudební vzdělání palestinským dětem a dospívajícím. Tato instituce funguje nepřetržitě od roku 2003. Stejně jako v případě West-Eastern Divan Orchestra přítom její fungování nebylo žádnou samozřejmostí. Za posledních čtyřiačtyřicet let se arabsko-izraelský konflikt vyvinul do ještě tragičtější podoby, než jakou měl na přelomu milénia. Zatímco ještě v roce 2005 byl koncert Divan Orchestra v Rámalláhu nadějným příslibem, o rok později, během války s Hizballáhem, odmítlo vyjet na turné několik hráčů z Libanonu. Koncerty v Gaze, Káhiře nebo Kataru byly v následujících letech z bezpečnostních důvodů odvolány.

Zatím nejtěžší okamžik však přišel 7. října 2023. Devět dní po tragédii vydal Barenboim prohlášení, ve kterém se vedle několika očekávatelných frází o míru a potřebě vzdělávání objevil i realistický výrok: „Každý jednotlivec může něco změnit a předat to dál. Ve větším měřítku je to věc politiky.“ Najdeme zde i formulaci, jež se dá považovat za krédo souboru, který svými zakladateli nikdy nebyl prezentován jako mírový projekt, nýbrž jako projekt proti nevědomosti: „Všechny diskuse, ať už

jsou jakkoli kontroverzní, začínáme a končíme se základním porozuměním tomu, že jsme si rovni jako lidské bytosti.“ Při jiné, méně citlivé příležitosti Barenboim prohlásil: „Jediné, o co se snažím, je vytvoření platformy, kde mohou všechny strany polemizovat, aniž by došlo na nože.“

Tato kulturní diplomacie má pozitivní výsledky. Koncem října vyšel v New York Times obsáhlý článek o pocitech panujících v berlínské Barenboimově a Saidově akademii. Izraelci prožívali trauma a šok, Palestinci se cítili zranitelní a ohrožení. Zoufalství bylo všeobecné. „Když si představím, že tam lidé umírají, a já sedím ve cvičebně a přemýšlím, jaký použiji prstoklad,“ povzddechla si studentka z Íránu. „Všichni tu zažíváme vnitřní konflikt.“ Citované výpovědi ale mají jednu myšlenku společnou: pokud spolu nezvládneme žít ani zde, rozhodně to nezvládneme v Izraeli a Palestině. Akademie i orchestr se tak stávají sociální laboratoří s pragmatickým poselstvím. Navzdory vzájemným konfliktům, hádkám i bolestivému obviňování studenti nadále vystupují a sdílejí spolu stejnou vášeň. Jak řekla vdova po Edwardu Saidovi, Miriam, pracovat na něčem společně s nepřítelem je „znepokojivá kombinace, která ale může vést k jinému typu myšlení“.

Západovýchodní diván

Barenboima, který má izraelský i palestinský pas, pro jeho kritické názory označili krajně pravicoví politici z Likudu mnohokrát za antisemitu a nepřítele státu Izrael. Palestinské hnutí BDS, požadující bojkot, stažení investic a sankce vůči Izraeli, naopak orchestr vnímá jako nástroj whitewashingu izraelské okupace, kdy se koloniální útlak redukuje na konflikt mezi tradičními rivaly a zcela se ignoruje mocenská nevyváženost. Samostatnou kapitolou pak jsou umělecké výhrady vůči repertoáru, který je (s výjimkou nastudování skladeb Pierra Bouleze, Elliotta Cartera či Harrisona Birtwistla) výsostně konzervativní a eurocentrický a patrně ho vybírá sám Barenboim. Nejčastěji se hraje jeho oblíbený Beethoven.

Důležitý je však také Goethe. Právě jeho sbírka *Západovýchodní diván* (1819, česky 1928), inspirovaná perskou poezií, dala orchestru název. „Umění bylo pro Goetha jakousi výpravou k Druhému, nikoli soustředěním se na sebe,“ obhajoval název souboru Said v rozhovoru s Barenboimem. „Dnes se více soustředíme na potvrzení vlastní identity, na potřebu kořenů, na hodnoty vlastní kultury a pocit souvátlosti. Projekce sebe sama směrem ven, širší perspektiva, se stává poměrně vzácnou.“

Dodejme, že v dialozích obou mužů se střídají v podstatě dvě polohy. Budto se mluví o konfliktu, nebo o Beethovenově genialitě a humanismu. Je v tom určitá ironie. Said prošel – a byl si toho dobře vědom – koloniálním vzdělávacím systémem a to určilo i jeho vztah k hudbě. Zatímco populární produkci hodnotil v souladu s Adornem coby komercializovanou masovou zábavu, arabskou muziku považoval za „děsivě monotónní“ a „postrádající formu“ či „dramatický vývoj (v beethovenovském duchu)“. Said si nicméně uvědomoval problematičnost takových výroků, a proto jako kritik radši psal o historické vážné hudbě. Není překvapivé, že Barenboimovo naprosté opomíjení arabské či izraelské tradice nikdy nezpochybňoval.

Název a repertoár orchestru se tak dlouhodobě ocitají v disonanci. Jak moc jsou Beethovenovy symfonie nebo Goethova sbírka relevantní pro obyvatele Palestiny, Izraele, Gazy? A je tento model udržitelný? To je otázka pro současné i budoucí členy souboru, z nichž mnozí studují na akademiích v Berlíně a Rámalláhu. A také pro Michaela Barenboima, který po zdravotné indisponovaném otci stále častěji přebírá kapelnickou roli.

Autor je hudební publicista.

Páchá Izrael v Gaze genocidu?

Mezinárodní tribunál v Haagu na podnět Jihoafrické republiky prošetřuje, zda se Izrael v Gaze dopouští genocidního jednání. V souladu s převládajícím „úzkým“ pojetím genocidy, navazujícím na paměť holokaustu, však může Izrael tvrdit, že se genocidě sám legitimně brání.

PAVEL BARŠA

Na konci minulého roku požádala Jihoafrická republika Mezinárodní soudní dvůr v Haagu, aby se zabýval otázkou, zda se Izrael v odpovědi na masakry Hamásu ze 7. října nedopouští v Gaze genocidy. Šestadvacátého ledna vydal tento soud rozhodnutí, v němž vyzval Izrael, aby se zdržel všech aktů, jimiž by se podle článku II Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948 mohl dopouštět tohoto zločinu, a zamezil projevům svých politických představitelů, které by mohly k takovým aktům podněcovat.

Toto předběžné rozhodnutí nepotvrdilo jihoafrické obvinění, ale jen to, že bylo podepřené „plausibilními“ důvody, a mohlo by se tedy ukázat jako oprávněné. S poukazem k povinnosti signatářů Úmluvy, mezi něž Izrael patří, požádal proto haagský soud izraelský stát, aby změnil své chování v Gaze způsobem, jaký navrhovala Jihoafrická republika – tedy aby přestal s bombardováním civilních čtvrtí a objektů a umožnil v plném rozsahu poskytovat humanitární a zdravotní péči tamním obyvatelům.

Zároveň však soud oslyšel jihoafrickou žádost, aby nařídil okamžité humanitární příměří. Tím potvrdil právo Izraele na obranu proti útoku Hamásu – právo, které mu jako členu OSN zajišťuje její Charta. Uznání možnosti, že se Izrael dopouští zločinu definovaného Úmluvou, avšak v rámci spravedlivé – tj. obranné – války, se opírá o klasické oddělení práva na válku (*ius ad bellum*) od práva regulujícího válčení (*ius in bello*): první stanovuje pravidla vstupu do války, druhé pravidla jejího vedení.

Pochopením násilí v Gaze jako obranné (tj. spravedlivé) války vyprovokované agresí Hamásu zmenšil soud pravděpodobnost, že by ve vyšetřování, které bude v následujících měsících (a možná letech) probíhat, mohlo dojít k potvrzení jihoafrického obvinění Izraele. Autorům Úmluvy z roku 1948 totiž představovalo empirický model jejich konceptu vyvražďování bezbranných židovských civilistů ozbrojenými složkami nacistického režimu,

nikoliv národnostní konflikt dvou ozbrojených stran.

Takové konflikty spočívají od napoleonských válek obvykle v asymetrické konfrontaci konvenční armády státu s neregulárními jednotkami bojovníků, kteří jednají jménem civilního obyvatelstva, v němž nacházejí své zázemí a ochranu. Ať už může být taková válka státu proti nestátním aktérům („guerillám“ či „partyzánům“) považována za spravedlivou, nebo nespravedlivou, vždy způsobuje neúměrně velké ztráty na civilním obyvatelstvu a infrastrukturu. Protože však k této disproporcii dochází v rámci konfliktu, v němž jsou ozbrojené obě strany, neodpovídá prototypu, který představoval holokaust.

Mezinárodní právo a paměť holokaustu

Obraz genocidy Židů působil nejen v Úmluvě ze čtyřicátých let, ale stal se zhruba o třicet let později jádrem západní paměti celého 20. století jako století totalitárních hrůz. Holokaust má v této paměti status jedinečné události, která je svou krajností nesrovnatelná s jinými kolektivní masakry minulého století. Právě proto, že je přesahuje, může je všechny pod sebe symbolicky zahrnovat a reprezentovat.

Status jedinečnosti a univerzální reprezentativnosti, jež holokaust získal v poslední čtvrtině minulého století, svěčuje výjimečné postavení také židovskému lidu reprezentovanému Izraelem. Nejenže není jako ostatní národy, ale jeho krajní utrpení založilo dluh, jež si u těchto národů vybírá Izrael jakožto jeho stát: mají mít větší ohledy k utrpení jeho židovských občanů, než jaké mají k utrpení palestinských Arabů, s nimiž už devadesát let zápasí sionističtí Židé o území mezi řekou Jordán a Středozemním mořem. Dokud konstitutivním jádrem paměti 20. století zůstává vzpomínka na holokaust, nemůže nikdy strašné utrpení statisíců Palestinců Pásmu Gazy způsobené izraelskou odvetou za hrůzný masakr ze 7. října přebít utrpení tisíců jeho židovských obětí a přeživších.

Jedinečnost židovského utrpení zkrátka brání jeho převodu na homogenní směnnou jednotku sdíleného lidství, která by ho dovolovala kvantitativně poměřovat s utrpením jiných národů. A nejen to. Obraz holokaustu zvětňuje postavení Židů jako obětí, a vylučuje tak předem možnost, že by mohli být pachatelé. Paměť je zde posilována mezinárodním právem. Ačkoliv Úmluva z roku 1948 Židy nezmiňuje, zůstávají tam přece jen latentně přítomni: její autoři je měli před očima jako paradigma obětí genocidy, což činí obtížným si je představit v opačné pozici.

V knize *The Problems of Genocide: Permanent Security and the Language of Transgression* (Problémy genocidy. Permanentní bezpečnost a jazyk transgrese, 2021) australský historik Anthony Dirk Moses připomíná, že stal-li se obraz holokaustu hlavním zdrojem právního konceptu genocidy hned po druhé světové válce, status jedinečné a univerzálně reprezentativní události získal v kolektivní paměti Západu až během sedmdesátých a osmdesátých let. Tehdy se podle něj začaly „režim“ mezinárodního práva a „režim“ paměti Západu vzájemně posilovat. Ačkoliv Mosesova kniha byla publikována dva roky před masakrem Hamásu, její analýza vzniku a propojení těchto dvou „režimů“ vynáší na světlo právě ty aspekty jejich synergie, které stavějí překážky použití konceptu genocidy na chování Izraele v Gaze po 7. říjnu.

Masová vražda z nenávisti?

Vedle zvěčnění Židů jakožto obětí – které je v režimu práva implicitní, v režimu paměti explicitní – je dalším bodem vzájemného posilování práva a paměti zúžení genocidy na jednání, jímž se pachatelé pokoušejí vyhladit (ať již zčásti, nebo úplně) určitou etnickou či národnostní skupinu nikoliv kvůli tomu, že by je ohrožovala, ale kvůli ideologickému přesvědčení. V tomto motivačním předpokladu se odráží pojetí genocidy Židů jako důsledku „metafyzické“ nenávisti nacistů, kteří v nich viděli vtělení Zla. V souladu s tímto modelem nemá být masové zabíjení zdůvodněno racionálně, tj. bezpečnostním ohrožením, ale iracionálně – rasistickou esenciací skupinové identity obětí. Jinak řečeno: příslušníci vyvražďované skupiny nemají být zabíjeni kvůli tomu, co (někteří z nich údajně) dělají, a čím tedy (domněle) ohrožují skupinu, k níž patří vrahové. K jejich zabíjení má vést pouze přesvědčení, že jsou pachatelé. Mosesovými slovy je genocida v tomto pojetí „masovou vraždou z nenávisti“.

Koncept genocidy i paměť holokaustu tedy navozují situaci, v níž jsou lidé určité skupiny zabíjeni pro to, čím jsou (tj. pro svou etnickou, kulturní či náboženskou identitu), nikoliv pro to, co způsobují svými činy. Do konceptu genocidy se otiskl obraz vlaků, které transportovaly do vyhlazovacích táborů zcela mírumilovné a pasivní civilní obyvatelstvo. Z toho důvodu je obtížné použít ho pro masové zabíjení, k němuž dochází v kontextu zápasu soupeřících etnických skupin o určité území nebo boje státu s ozbrojeným odporem, jehož protagonisté se odvolávají na právo své skupiny na sebeurčení. V ozbrojeném etnickém konfliktu či boji státu proti povstalcům sice vždy

najdeme také diskursy nenávisti, těžiště ospravedlnění masového zabíjení však spočívá v tezi, že bezpečnostní hrozbu nepředstavují jen ozbrojené složky nepřátelské skupiny, ale tato skupina sama – jako podpurné zázemí bojovníků a rezervoár jejich posil. Protože v tomto případě není kruté zacházení s nepřátelským obyvatelstvem – včetně vyhánění a masakrů civilistů – motivováno „čistou“ nenávistí, ale bezpečnostními ohledy, lze ho těžko vměstnat pod kategorii genocidy.

Takový pohled například tvoří pozadí pro tvrzení oficiální izraelské historiografie, že osmanský masakr Arménů v roce 1915 nebyl – navzdory nesmírnému utrpení a smrti milionů civilistů – genocidou. Ze stejného důvodu nakonec nezvítězil ve světovém veřejném mínění názor, že by hlad Igboů způsobený nigerijskou blokádou Biafry kvůli její ireden-tě byl dokladem genocidy. Prizma etnického konfliktu zabránilo také tomu, aby Američané a další členové Rady bezpečnosti OSN včas rozpoznali vražednou povahu jednání vlády Hutuů ve Rwandě na jaře 1994 a pokusili se předejít masovému masakru Tutsiů.

Velmi úzká definice genocidy Úmluvou z roku 1948 stvrzovaná paměť holokaustu se také projevila v argumentačních strategiích Jihoafrické republiky a Izraele v jejich sporu před haagským tribunálem. Při zdůvodňování svého podezření, že se Izrael dopouští v Gaze genocidy, ignorovali právní zástupci JAR takřka úplně válečný kontext, zatímco zástupci Izraele ve svém prvním vystoupení v Haagu nemluvili o ničem jiném než o něm: vysvětlovali, že vedou spravedlivou obrannou válku proti Hamásu, který nejen představuje existenční hrozbu pro Izrael a jeho židovské občany, ale také nese plnou zodpovědnost za smrt a utrpení palestinských civilistů, neboť je proti Izraeli používá jako lidské štíty.

Civilizace proti barbarství

Mosesova kniha vysvětluje důvody, proč po druhé světové válce zvítězila v mezinárodním právu úzká definice genocidy. První důvod už jsme zmínili: otiskl se do ní obraz holokaustu jako masového vyvražďování zcela bezbranné – žádnými ozbrojenci nedisponující – skupiny. Moses k němu přidává další dva, jež se týkají zájmu spojenců na tom, aby sami nebyli obviněni z genocidního jednání. Také oni se totiž ve válce proti Němcům a Japonsku dopouštěli masového zabíjení jejich nebojovujícího obyvatelstva – včetně žen, dětí a starých lidí. A nejen to. Dopouštěli se ho také při potlačování povstaleckých vzpour příslušníků neevropských skupin, které si



BAOBAB

Navštivte kamenný krám Baobabu v Nuslích – krása skladem – rarity co jinde nenajdete – bazar

baobab-books.net připravujeme: Michaela Kukovičová: Dívej, ulice Šinsuke Jošitake: Jak stvořit další já Lemurie na dosah (kniha o Daisy Mrázkové)

Otázka definice genocidy v izraelsko-palestinském konfliktu

v předcházejících staletích podmaňovali či zotročovali a které i ve chvíli vypuknutí druhé světové války stále udržovali ve stavu hierarchické podřízenosti, ať již to byli původní obyvatelé Ameriky, do ní násilně převezení černoši nebo obyvatelstvo zámořských kolonií a mandátů Británie či Francie.

Vraždění násilí proti kolonizovanému či segregovanému obyvatelstvu neevropského původu i proti obyvatelstvu nacistického Německa či imperialistického Japonska bylo ospravedlnováno bojem „civilizace“ proti „barbarství“. Kolonialistický diskurs 19. století obhajující *agresi* neevropských společností civilizací Evropy byl ve čtyřicátých letech 20. století nahrazen diskursem *obrany* evropské civilizace proti barbarství zemí Osy. Neodlišování civilistů od bojovníků během druhé světové války i v následujících konfliktech studené války jako například v Koreji, Vietnamu či Indonésii bylo Spojenými státy a jejich spojenci ospravedlnováno tím, že tváří v tvář barbarskému protivníkovi, který ohrožuje samotnou existenci civilizace či některého z jejích národů, je možné tuto zásadu „diskriminace“ či „distinkce“ (čili odlišování bojovníků od civilistů) porušit.

V nesmírně vlivné knize *Spravedlivé a nespravedlivé války* (1977, česky 2019) popisuje Michael Walzer takovou situaci existenčního ohrožení jako „stav nejvyšší nouze“ (*high emergency state*) a za příklad porušení zásady distinkce, které může být v této situaci legitimní, dává bombardování německých a japonských měst spojeneckým letectvem za druhé světové války. Walzer psal svou knihu v sedmdesátých letech, kdy nacistická genocida Židů začala v západní paměti získávat spolu se statusem jedinečnosti i status symbolu toho, o co šlo ve druhé světové válce jako celku. Svým projektem vyvraždění Židů ohrožoval Hitler samotné základy západní civilizace. Její boj o přežití ji opravňoval porušit zásadu „distinkce“ navzdory tomu, že předtím právě její dodržování považovala za doklad své civilizační nadřazenosti nad barbary.

Walzer je nejen politický filosof, ale také sionista. Ačkoliv to neříká explicitně, ze 16. kapitoly jeho knihy věnované „stavu nejvyšší nouze“ je zřejmé, že z ospravedlnění spojeneckých válečných zločinů tváří v tvář Hitlerovi, jenž se rozhodl vyvraždit Židy, plyne také ospravedlnění válečných zločinů židovského státu, když čelí pokusům o své zničení ze strany Arabů, proti jejichž vůli byl – jako „výspa Evropy v Asii“ (Theodor Herzl) – ustaven. Jistě, Walzer navrhuje toto právně-filosofické vyvinění Izraele jen implicitně a nepřímou: jeho argument má platit pro každý národ, který se ocitne ve „stavu nejvyšší nouze“. Obecná teze však získává dodatečnou váhu, týká-li se obrany národa, jenž už jednou takovému existenčnímu ohrožení čelil. Je-li z hlediska paměti této události každé další ohrožení Izraele hrozbou „druhého holocaustu“ jako „výjimečné“ verze genocidy, tím spíše si může v reakci na tuto hrozbu nárokovat „výjimku“ ze zásady „distinkce“.

Nacifikace a džihádizace Palestinců

Jak jsem ukázal v *Paměti a genocidě* (2011), Izrael začal obhajobu své nesmiřitelnosti vůči arabským (a posléze muslimským) nepřítelům posilovat připomínáním holocaustu od procesu s Eichmannem roku 1961. Během něj premiér David Ben Gurion a izraelský tisk asociovali tehdejšího nepřítele Izraele číslo jedna, který seděl v Káhiře, s nepřitelem, jenž dříve seděl v Berlíně – tedy Násira s Hitlerem. U Ben Gurionových pravicových nástupců se tato asociace proměnila v bezprostřední identifikaci: Menachem Begin například zdůvodňoval protiprávní invazi do Libanonu v roce 1982 nutností vyhnat z bejrútského „bunkru“ druhého Hitlera, jímž byl v jeho očích Jásir Arafat. Ariel Šaron přidal k „nacifikaci“ Palestinců

jejich „džihádizaci“, když po atentátu al-Káidy 11. září 2001 řekl Georgi W. Bushovi: „Každý má svého Bin Ládina, my máme Arafata.“

Boj proti Palestincům tedy již nebyl jen bojem proti převráceným nacistům, ale také izraelským příspěvkem k zápasu západní civilizace s novým vyzývatelem, jímž se po nacismu a komunismu stal radikální islamismus. U nábožensky orientovaného Hamásu je toto podřazení mnohem přesvědčivější než u Arafatova sekulárního Fatahu. Díky antisemitismu, který Hamás převzal z Evropy, je tato „džihádizace“ v dokonalém souladu s jeho „nacifikací“. Byla-li za Šarona symbolem hrozby celé (západní) civilizace Bin Ládinova al-Káida, od poloviny minulého desetiletí ho symbolizují medializovaná zvěrstva tzv. Islámského státu, s nimiž jako by soutěžila medializovaná zvěrstva Hamásu ze 7. října. Ztotožnění nelidskosti palestinských teroristů s barbarstvím nacistů



Výcvik izraelských vojáků v roce 1969. Foto Israel Press & Photo Agency (CC-BY-SA-4.0)

a radikálních džihádistů explicitně ospravedlňovalo brutalitu odvetných opatření proti obyvatelstvu Gazy. Dva dny po masakru izraelský ministr obrany Joav Gallant řekl: „Uvalujeme na Gazu kompletní blokádu. Žádná elektřina, žádné potraviny, žádná voda, žádné pohonné látky. Vše je zablokováno. Bojujeme s nelidskými zvířaty a budeme se podle toho chovat.“

Právě toto a podobná vyjádření citoval izraelsko-kanadský historik Omer Bartov jako možný doklad dehumanizace cílové skupiny, o níž je zpravidla opřen „genocidní záměr“, jež je třeba doložit při prokazování genocidy. Upozornil přitom na to, jak v tomto a podobných vyjádřeních izraelských politiků přecházela dehumanizace pachatelů z Hamásu plynule do dehumanizace obyvatelstva Gazy. Ne vždy bylo jasné, kterou ze dvou kategorií mají vrcholní politici na mysli. Prakticky však jasné bylo, že vraždění násilí jejich odvety postihne obě: při hustotě obyvatelstva Gazy musela totální destrukce infrastruktury Hamásu a fyzická likvidace jeho velitelů a bojovníků, kterou si Netanjahuův válečný kabinet vytkl za cíl, znamenat také totální destrukci civilní infrastruktury Gazy, fyzickou likvidaci a zmrzačení desetitisíců palestinských civilistů, vyhnání jejich většiny z příbytků a zničení systému zdravotní péče. Musela tedy být podkopáním základních podmínek jejich existence. Byť toto jednání vykazuje rysy genocidy, její úzká definice takovou klasifikaci ztěžuje: jakkoliv rasistická byla vyjádření některých izraelských politiků a jakkoliv masově vražděný byl izraelský zásah, jeho hlavní zdůvodnění bylo bezpečnostní, nikoliv rasistické – nemělo jít o nenávisť k jinému národu, ale o povinnost zajistit bezpečí národa vlastního.

Jak ospravedlnit masové utrpení?

Záměr genocidy ve smyslu kolektivní etnické vraždy bylo možné nalézt v diskursu oficiálních představitelů Izraele jen nepřímou, například v Netanjahuově evokaci biblického obrazu Amaleka, kterého je třeba zničit, mají-li být Židé zachráněni. Mnohem explicitněji a konstantněji se ve vyjádřeních izraelských politiků projevoval záměr odsunu Palestinců z Gazy či alespoň její severní části. Ministr zemědělství za stranu Likud Avi Dichter se v prosinci v izraelské televizi hrdě hlásil k tomu, že Izrael provádí „Nakbu Gazy“ – „druhé vyhnání“ Palestinců. Osmadvacátého ledna pořádala izraelská krajní pravice velkou konferenci, jejímž tématem bylo znovuosídlení Gazy Židy poté, co z ní budou vypuzeni Palestinci. Účastnilo se jí pět ministrů Netanjahuovy vlády – vedle představitelů náboženských nacionalistů také dva ministři strany Likud.

reakci na „barbarský“ útok nacistů proti „civilizovanému“ soužití národů. Jak řečeno, zpřítomňování tohoto „stavu nejvyšší nouze“ evropské civilizace, jež zpětně symbolizovala právě Hitlerova genocida Židů, dovolilo Walzerovi tvrdit, že v obraně proti takovému existenčnímu ohrožení je legitimní přestat odlišovat bojovníky od civilistů.

Po 7. říjnu zaznívalo toto civilizační ospravedlnění v různých obměnách z většiny izraelských diskursů. Obraz fanatických barbarů, napůl nacistů, napůl džihádistů, sadisticky mučících a vraždících muže a ženy, starce a děti, evokoval krajní „stav nejvyšší nouze“ symbolizovaný holokaustem. Představa, že se Hamás 7. října dopustil na Židech stejného zločinu, jakého se na nich dopouštěli nacisté, saturovala velkou část oficiálních i neoficiálních reakcí Izraelců i jejich západních přátel a legitimizovala odvetu, která způsobila smrt a zmrzačení desetitisíců a krajní utrpení milionů Palestinců v Gaze. Ospravedlnění masového utrpení národa, který nyní ohrožuje Izrael, se živilo z představy o legitimitě masového utrpení národa, jenž ve čtyřicátých letech ohrožoval Židy a evropskou civilizaci. Podobně jako v odpovědi na barbarské a genocidní jednání wehrmachtu a SS nešetřili spojenci německé civilní obyvatelstvo, nešetřili ani Izraelci v odpovědi na barbarské a genocidní jednání Hamásu palestinské civilní obyvatelstvo.

Výhoda izraelské pozice

Jihoafričané tedy přišli se svým obviněním z genocidy až jako druzí. Vraždění jednání, v němž představitelé JAR zahlédli rysy genocidy, odůvodňovali Izraelci a jejich západní přátelé od počátku jako obranu proti genocidě. Nikoho tedy nemohla překvapit slova, jimiž Benjamin Netanjahu 12. ledna odpověděl na zahájení jednání u Mezinárodního soudního dvora: „Pokryteckým útokem v Haagu proti židovskému státu, jenž povstal z popela holocaustu, ve službách těch, kteří přišli vykonat další holokaust proti Židům, se dějiny národů dotkly svého morálního dna.“ Morální skandál měl spočívat v tom, že legitimní obrana židovského lidu proti další genocidě byla sama označena za genocidu. V souladu s tím mohl Netanjahuův poradce a mluvčí Mark Regev charakterizovat Jihoafrickou republiku jako advokáta Hamásu.

Podmínkou přesvědčivosti tohoto diskursu je překrytí sporu dvou národů o zemi „mezi řekou a mořem“ opozicí mezi „civilizací“ a „barbarstvím“ – tedy nahrazení konfliktu o území střetem hodnot. Podle tohoto narativu nečelil Izrael 7. října nenávisti potomků vyhnanců z roku 1948, nad nimiž od šesti denní války roku 1967 panuje (od roku 2005 v modu *remote control*), ale dalším vzedmutí „věčného antisemitismu“: masakr nebyl dílem nábožensko-extremistického křídla odboje proti mnoho desetiletí trvající nadvládě Židů nad (muslimskými a křesťanskými) Araby „mezi řekou a mořem“, ale výbuchem „čistě“, racionálně neodůvodnitelné nenávisti k Židům či výrazem zvrácené islamistické ideologie, v níž se antisemitismus nacistů prostupuje s apokalyptickým fanatismem džihádistů. V tomto pojetí zapadá masakr Hamásu daleko lépe do úzké koncepce genocidy (jako „masové vraždy z nenávisti“), zatímco utrpení Palestinců je politováníhodnou, ale nutnou cenou za udržení židovského ostrůvku evropské civilizace v barbarském moři Blízkého východu.

V míře, v jaké chápe západní paměť genocidu podle modelu holocaustu a etnickou čistku podle modelu vyhnání Němců na konci druhé světové války, zaujímá Izrael v soudním procesu, jenž se v příštích měsících a letech bude zabývat jeho obviněním z genocidy v Gaze, výhodnější výchozí pozici než Jihoafrická republika, která toto obvinění vznesla.

Autor je politolog.

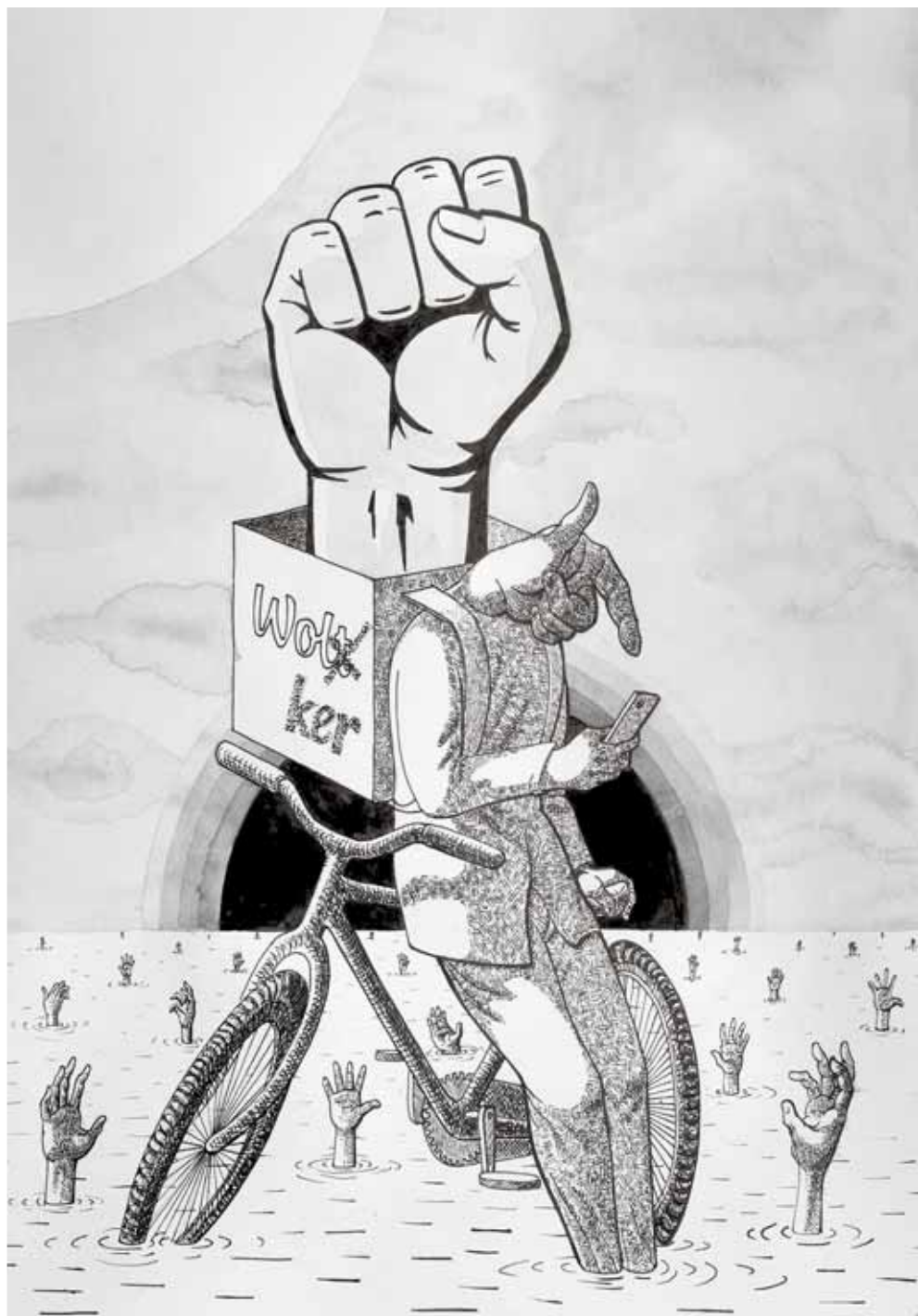




„Už si nepamatuju, o kolik byl smrad uvnitř intenzivnější než venku, jestli tam byla zima, nebo teplo. Pamatuju si jen, jakým způsobem se na nás všechny slepičky dívaly. Na krátkou chvíli jsem snad i dokázala pojmout část té bolesti, kterou měly v očích. Stála jsem tam vyděšená myšlenkou, že s tímhle nic nezmůžu. Hala byla nekonečná a tmavá – a to je všechno, co její nedobrovolní obyvatelé kdy budou mít.“

Enge Klinkáčková studuje v ateliéru Objekt–Prostor–Akce na Fakultě umění a designu UJEP v Ústí nad Labem. Ve své práci vychází z ekofeministických teorií, environmentálních studií, mezidruhových a nebinárních základů. Která zvířata jsou odsouzena k neviditelnosti nebo přehlížení? Jakou citlivost ztratíme, když nám zmizí možnost dotýkat se zvířat, potažmo přírody? Ve svých instalacích pracuje s přírodními i recyklovanými či upcyklovanými materiály nebo kusy určenými k likvidaci. Hledá tak způsoby, jak přistupovat k tvorbě i materiálům ekologicky a šetrně.

Petra Musilová dokončila bakalářská studia na Fakultě umění a designu UJEP v Ústí nad Labem. Ve své tvorbě se zaměřuje na zvířata a jejich život v současném světě, což je téma, kterému se aktivně věnuje i ve svém osobním životě. V posledních letech upřela pozornost především k takzvaným hospodářským zvířatům, pořizuje záznamy uvnitř chovů, zabývá se otázkou druhové nadřazenosti a problematikou zvířecí svobody.



JIŘÍ WOLKER

syn bílé magie

DEBATA KE STÉMU VÝROČÍ BÁSNÍKOVA ÚMRTÍ

STŘEDA 21. ÚNORA / 18:00
BOŽSKÁ LAHVICE

Libuše Heczková
Ondřej Klimeš
Bohumil Melichar
Roman Polách
Josef Vojvodík

moderuje Blanka Činátlová

kritický klub A2

V lednu 2024 uplynulo 100 let od úmrtí Jiřího Wolker.

Jeho dílo bylo vplétáno do řady interpretačních rámců – bylo vykládáno jako projev vitalismu, emblematický příklad proletářské poezie, sociální baladiky, Wolker se stal vzorovým básníkem socrealistické poezie. Jaký byl jeho skutečný vliv na vývoj české poezie a čím může oslovovat současné čtenáře? Je v tom směru relevantní dnešní kontext tzv. angažované poezie? Jak se tento pojem a princip angažovaného umění během uplynulých sta let proměňoval? A co od angažovaných uměleckých počínů a postojů (ne)čekáme dnes?

institut*pro studium
literatury

MINISTERSTVO
KULTURY

PRAHA
PRAHA
PRAHA

A2
kulturní občanství



ZENO DOSTÁL

SOUKROMÁ TRESTNÍ OBŽALOBA

Uvedení knihy proběhne ve středu 28. 2. 2024 v 18:00 v Božské lahvici (Bílková 6, Praha 1). Ukázky z knihy přečte Arnošt Goldflam, těšit se můžete na živou klezmerovou hudbu! Ke zhlédnutí bude výstava ilustrací Borise Jirků, které knihu doprovázejí.

MICHAEL CRUMMEY

ZLODĚJI ŘEK

Dobrodružný historický román od autora úspěšné knihy NEVINÁTKA.

Knihu ilustroval Jindřich Janíček.



www.akropolis.info

Moje nebe je horší než tvoje peklo

dokument Kateřiny Dudové
online od 26. února
na dafilms.cz

dafilms.
cz

Přehrajte si filmy, které jinde nenajdete



MINISTERSTVO
KULTURY

Creative
Europe
MEDIA

státní
fond
kulturního dědictví

Normalizujme udržitelnost

S Caitlin Southwick o provozu kulturních institucí

Zakladatelka organizace Ki Culture propaguje praktické postupy, na jejichž základě mohou kulturní organizace snížit svůj dopad na změnu klimatu. Jak velké nebezpečí představuje v kultuře greenwashing a nakolik je pro kulturu ohrožující? A má vůbec smysl chránit kulturní dědictví, když tím zároveň ničíme planetu?

MARTA MARTINOVÁ



Caitlin Southwick. Foto Vojta Brtnický

Byla jste odbornicí na konzervaci památek. Jak došlo k tomu, že jste se nakonec stala ambasadorkou udržitelné kultury?

Byla jsem mnoho let konzervátorkou kamene. Účastnila jsem se výzkumných projektů v Gettyho muzeu, ve Vatikánu, v galerii Uffizi a byla jsem součástí prvního týmu odborníků, kteří na Rapa Nui pracovali na sochách moai. Ale také jsem vyrostla v horách v Coloradu a měla jsem vždycky blízko k přírodě. Jednoho dne jsem si ve škole všimla koše plného jednorázových rukavic. Takové plýtvání! A pak se mi otevřely oči. Je tolik věcí, které děláme a které mají negativní dopad na životní prostředí! Jaký smysl má konzervace kulturního dědictví, když tím ničíme planetu? Založila jsem skupinu zaměřenou na environmentální dopad konzervace a pak jsem byla přizvána do pracovní skupiny pro udržitelnost pro ICOM, Mezinárodní radu muzeí. A tam jsem viděla, že nejde jen o životní prostředí. Máme sociální a ekonomické problémy a netýká se to jen muzejního sektoru. Umělci, galerie, performativní umění, zkrátka celý kulturní sektor má obrovský problém s tím, že není udržitelný, a neví, jak se jím stát. Pochopila jsem, že potřebujeme založit organizaci, v níž se placení zaměstnanci budou na plný úvazek zabývat propagací udržitelnosti. A tak vznikla Ki Culture.

Co konkrétně děláte v Ki Culture? Které projekty považujete za klíčové?

Máme dvě společnosti. Neziskovku Ki Culture a Ki Futures, což je komerční poskytovatel

služeb. V Ki Culture pracujeme na aktuálním projektu Go Green – podporovaném programem Horizon Europe –, který zkoumá možnosti ekologické konzervace a hledá způsoby, jak nastavit skutečně ekologické parametry konzervování, aby výsledkem nebyl jen greenwashing. Vydáváme i knižní manuály, školíme a podporujeme instituce, které chtějí přijmout udržitelná opatření, ale potřebují v tomto procesu nějaké vedení. Zabýváme se všemi aspekty udržitelnosti, od ekologických přes sociální až po ekonomické, protože to, co je udržitelné, je vždy životaschopnější i finančně.

Nejpyšnější jsem na projekt Dostat klima pod kontrolu v oblastí muzejnictví. Největší

měsíčně. A místo toho můžete najmout lidi nebo investovat do dalších inovativních řešení.

Ještě jeden příklad bych ráda zmínila. Na Barnard College v New Yorku se v centru performativních umění zaměřili na svůj materiálový rozpočet a rozdělili ho nově na tři části: materiály nové, použité a na skladě. Každá část měla určený objem financí, které bylo možné v průběhu roku vyčerpat. Ušetřili tím tolik, že byli schopni najmout nové zaměstnance, aby tento postup dál prohlubovali.

Muzea bývají obrovské konzervativní budovy, kde rodiny tráví odpoledne. Je skutečně možné propojit je i s aktivismem?

Samozřejmě nás hned napadnou klimatičtí aktivisté využívající muzea k vyjádření svého názoru. Různá muzea na to reagovala odlišně. Některé instituce se děsily, jaký to je strašný vandalismus. Pak tu byly jiné, které si uvědomily, že aktivisté mají pravdu – selhali jsme, protože se ukazuje, že nejsme dostatečně hlasití v propagaci toho, co je důležité. A další muzea už aktivistům otevřela dveře. Podle mě se musíme stát skutečnými spojenci. Muzea už zkrátka nejsou neutrální, nemůžeme tvrdit, že se nás to netýká. Muzea mají mocný hlas a mohou ho celkem svobodně používat, byť samozřejmě v závislosti na tom, kdo je platí. Musíme být transparentnější a otevřít se dialogu, stát se spíše prostorem pro komunitu než jen místem, kde jsou vystaveny obrazy. Přiměje nás to zamyslet se, co je vlastně naším posláním.

Když jsem se zúčastnila prvního dne podzimní konference Střed zájmu: Udržitelnost jako způsob existence v Altě, kde jste měla úvodní slovo, překvapilo mě, že byl sál plný žen. Můžete být tím, že je kulturní sféra v České republice podfinancovaná a že ženy zastávají nepříliš dobře placené pozice? Kulturní sektor skutečně přitahuje ženy a platí to i pro udržitelnost. Netýká se to zdaleka jen České republiky. Klimatická změna ovlivňuje více ženy než muže, a tak jsou to spíš ženy, komu záleží na udržitelnosti. Navíc přirozeností žen je pečovat – a to znamená také

pečovat o sbírky, o planetu, o sebe navzájem. Možná jsme dokonce v jakémsi čase žen. Myslím, že ženy nás vedou k udržitelné budoucnosti. Já se o to alespoň snažím.

Použila jste slovo greenwashing. Jak vy osobně rozlišujete mezi projekty, které jen hezky vypadají, a těmi, které mají skutečně nějaký dopad?

Jde o transparentnost. Greenwashing spočívá v tom, že se o udržitelnosti sice mluví, ale záměr je úplně jiný. Mnoho kulturních profesionálů se greenwashingu velmi obává, ačkoli si nemyslím, že by to zrovna v kulturním sektoru byl opravdu problém. Jsme až příliš opatrní. I když neděláme všechno dokonale, mluvmе o tom. Jinak riskujeme, že se dopouštíme greenhushingu. Mlčet ze strachu z negativní reakce je daleko horší. Ukažme, co se nám daří a jaké dopady to má. Říkejme, co chceme zlepšit a na čem pracujeme. A pokud si s něčím nevíme rady, žádejme o pomoc, chtějme slyšet návrhy druhých. Pokud mlčíme, jsme součástí problému, protože udržitelnost je třeba především normalizovat. Musíme být hrdější na to, co děláme. Jinak neinspirujeme ostatní, aby nás následovali.

Jak je to s financováním institucí v souvislosti s greenwashingem? Nakolik je třeba dávat si pozor na své finanční zdroje? Právě tady se rodí greenwashing. Upřímně: neznám ale moc kulturních institucí, které berou peníze za projekty, které jen hezky vypadají, aniž by měly skutečný dopad. Zároveň se mi ale nelíbí způsob, jakým jsou nastaveny některé evropské programy. Organizace stráví tři roky výzkumem a vývojem, vytvářejí webové stránky, mají sociální média, ale k nikomu se to nedostane. Po třech letech to skončí a je hotovo. Modely financování je skutečně potřeba revidovat a aktualizovat je.

Jak můžeme téma udržitelnosti účinněji podat veřejnosti?

První věc, kterou lidem vždy říkám, je zahrnout to do běžné konverzace – na kávé s kolegu věnujte pozornost tomu, zda je hrnek opakovaně použitelný. Pokud jdete do divadla nebo do muzea, všimněte si, co je udržitelné, a ukažte na to – prostě se o tom začněte bavit. Instituce pak může myslet i na ty nejmenší detaily, jako jsou informace o veřejné dopravě na webové stránce nebo to, že o divadelní přestávce dostane publikum nápoj ve skleničce, a ne v plastu.

Ale hlavní silou jsou samozřejmě příběhy, které vyprávíme. Jeden můj kolega viděl na Broadwayi hru o mladém černém gayovi a vyprávěl mi, jak ho to zasáhlo, cítil se, jako by byl v kůži tohoto člověka. Změnilo ho to navždy, protože zažil, jaké to je, být menšinou. Právě tohle dokáže umění. Je velmi odlišné, když jen čtete o něčí zkušenosti v novinách. Síla kulturního sektoru spočívá v tom, že můžeme přimět lidi, aby přemýšleli jinak a o něčem se přesvědčili. Proto mám tak ráda svou práci.

Caitlin Southwick je výkonnou ředitelkou organizace Ki Culture, mezinárodní neziskové organizace zabývající se udržitelností kulturních institucí, a generální ředitelkou organizace Ki Futures. Má doktorát v oboru konzervace a obnovy kulturního dědictví z Amsterdamské univerzity. Byla členkou výboru pro udržitelnost Amerického institutu konzervace a tajemnicí pracovní skupiny pro udržitelnost Mezinárodní rady muzeí (ICOM).

Český sen o Izraeli

Politologa a odborníka na dějiny moderního Izraele jsme se zeptali na kontext vývoje palestinsko-izraelských vztahů. Jakou roli v konfliktu hrají bohaté ropné státy Perského zálivu? Proč v devadesátých letech selhala naděje na trvalejší mírové řešení? A jaká budoucnost čeká Pásmo Gazy?

MATĚJ METELEC

LUKÁŠ RYCHETSKÝ

Jak si vysvětlujete, že poměrně vzdálený izraelsko-palestinský konflikt tak moc rezonuje v české společnosti? Částečně to má nějaké emocionální jádro, které se spojuje s politickými diskusemi u nás. Svou roli v tom určitě hraje kontext česko-izraelských vztahů. Začíná to u Tomáše Garrigua Masaryka. Jeho dobrý vztah k Židům se projevil už v době hilsneriády, a když se stal prezidentem, jedna z jeho prvních zahraničních cest vedla do britské Palestiny. Je však zajímavé, že se tam setkal nejen s představiteli sionistického hnutí, ale také třeba s velkým jeruzalémským muftím al-Husajním, což se dlouho příliš nezdůrazňovalo. Masaryk tehdejší sionismus vnímal jako emancipační hnutí a nacházel v něm podobnosti s usilováním Čechů a Slováků o samostatnost. Pak je tu samozřejmě mýtus o českých zbraních, které zachránily Izrael. Ve skutečnosti spíše pomohly izraelské armádě přejít do protiútku. Čechoslováci si za to nechali dobře zaplatit, navíc se vše dělo za Gottwaldovy vlády, tedy zjevně pod patronátem Sovětského svazu, který chtěl v té době Izrael získat na svou stranu.

Nemůže to souviset také se změnou zahraniční orientace Československa v devadesátých letech? Předtím naše země dlouhodobě solidarizovala s arabskými státy.

Z mého hlediska to v době Václava Havla nebyl zdaleka takový patetický kýč, jak to působí z dnešního pohledu. Za zmínku stojí třeba návštěva předsedy Organizace pro osvobození Palestiny Jásira Arafata v dubnu 1990. Ačkoli v Izraeli tehdy vládl radikální Šamirův kabinet, už se pomalu rýsoval mírový proces – Havel si toho byl vědom a podporoval jej. Kromě toho se při každé návštěvě Izraele setkával i s Palestinci. Později si česko-izraelské vztahy po svém interpretoval Miloš Zeman, ale nejsilnější pro-izraelský postoj zaujala česká pravice, která se netajila sympatiemi k izraelské pravicové straně Likud i Netanjahuovi samotnému. Vzniklo tak nadstandardní partnerství Izraele a České republiky. Zarážející je, že u Fialovy vlády jsme neviděli žádnou reflexi masových protestů proti Netanjahuově vládě v době, kdy se vyložene posunul k autoritářství a snažil se prosadit nedemokratické změny izraelského politického systému. A nedávno Česko společně s Maďarskem dokonce v rámci EU zablokovaly zavedení sankcí proti radikálním izraelským osadníkům.

V devadesátých letech byly uzavřeny dvě dohody mezi Organizací pro osvobození Palestiny a Izraelem. Chvilí to vypadalo, že existuje naděje na trvalejší mírové řešení. Proč se to nepovedlo?

Z obou stran konfliktu se stupňoval tlak radikálů. Židovští osadníci spolu s náboženskou i sekulární mainstreamovou pravicí se stále více pokoušeli delegitimizovat promírové politiky. Paralelně šlo sledovat vzestup osadnického terorismu, který vyvrcholil v roce 1994, když izraelský lékař a osadník Baruch Goldstein v Hebronu postřílel devětadvacet palestinských muslimů. Hamás, tehdy poměrně mladé hnutí, na to zareagoval sebevraždnými útoky na izraelské civilní cíle. To vše samozřejmě velmi snižovalo podporu mírového procesu mezi Izraelci i Palestinci. Útoků ze strany osadníků i Hamásu a Palestinského islámského džihádu přibývalo. Klíčovým momentem byl atentát na premiéra Jicchaka Rabina v roce 1995, protože se ukázalo, že ho v čele mírového procesu nedokáže nikdo nahradit. Jeho následovník Šimon Peres udělal řadu chyb, které vedly k poklesu jeho popularity. V roce 1996 proběhla poprvé v izraelské historii přímá volba premiéra a Peres o necelé procento prohrál s Benjaminem Netanjahuem. To byl začátek konce mírového procesu.

Jak to následně ovlivnilo vývoj a postoje hlavních politických sil v obou zemích? Levice skončila v opozici. Netanjahu, který se do té doby vyhraňoval vůči mírovému procesu, se stal premiérem, avšak Bill Clinton jej donutil pokračovat v mírovém snažení. Celá atmosféra mírového procesu se ale začala markantně měnit a přeneslo se to i do obou společností. Zanedlouho měl Netanjahu korupční skandál a vrátila se levice v čele s Ehudem Barakem, jehož kdekdo zprvu chápal jako druhého Rabina, protože to byl rovněž generál, který absolvoval většinu izraelských válek, nikoli „salonní“ levičák. Clintonovi se ale blížil konec volebního období, začal „tlačit na pilu“, došlo k jednáním v Camp Davidu, která sice odstartovala optimisticky, ale skončila úplným fiaskem, když Arafat předčasně odletěl. Jedna z interpretací říká, že Arafat byl neústupný v otázce Jeruzaléma, ale podle amerických vyjednavců byla situace o dost složitější. Tehdy se každopádně objevilo oblíbené klišé, že „Palestinci promrhají každou šanci na mír“. V roce 2000 se Ariel Šaron provokativně prošel po Chrámové hoře, na což Palestinci odpověděli zahájením druhé intifády, která byla daleko brutálnější než ta první. S mírovým procesem tak byl prakticky konec. Clinton na výstrídál George Bush mladší, přišly útoky z 11. září 2001 a pozornost světa se odklonila jinak. Posledním komplexnějším plánem na obnovení mírového procesu byla takzvaná cestovní mapa, která kupodivu vznikla za Bushovy vlády. Za Baracka Obamy už nic takového nepřišlo a Trumpovy Abrahámské dohody v podstatě šly proti duchu mírového procesu, protože obešly palestinskou stranu.

Souvisí krach izraelské levice a nástup Likudu nějak s další vlnou příchodu ruských Židů do Izraele? Během druhé intifády se izraelská společnost odklonila doprava, což přivedlo k moci nekompromisního premiéra Ariela Šarona. Krach levice souvisí spíše s egocentrickým Šimonem Peresem, který měl mesiášské sklony, ale jeho mírová politika nevyšla. Pak už se souboj nevedl mezi levicí a pravicí, ale mezi Šaronem a Netanjahuem, což prvního jmenovaného posunulo v rámci Likudu k liberálnějšímu křídlu. Šaron začal stavět zeď oddělující Západní břeh od Izraele, ale také evakuoval osady v Gaze, což byl obrovský průlom. Osady byly totiž vždy doménou sekulární i náboženské pravice. Šaron následně z Likudu odešel, založil stranu Kadima a ta začala víceméně hrát roli levice či liberálního středu.

Propalestinští aktivisté často adorují antisionistické charedim, kteří dlouhodobě vyjadřují solidaritu s Palestinou a nechutí k sekulárnímu Izraeli. Jde jim ale skutečně o Palestince? To je velmi zajímavý proud, ale také velmi marginální. Velká část charedim se jistým způsobem „sionizovala“ a jsou protipalestinští. V nejstarší jeruzalémské čtvrti Mea Šarim žije pár stovek antisionistických charedim z hnutí Neturej Karta [Strážci města], kteří mají striktně teologický přístup k věci a Palestinci jim do něj dobře zapadají. Oni sami chtějí žít v diaspoře a Izrael považují za nelegitimní. Kdyby v Palestině žil kdokoli jiný než dnešní Palestinci, tak k nim budou loajální úplně stejně.

Největší komunita antisionistických charedim ale žije v newyorské čtvrti Williamsburg – jedná se už o desítky tisíc lidí. Jde o komunitu satmarských chasidů, což je jedna z největších chasidských skupin vůbec. Ti skutečně ostře vystupují proti sionismu, ale to vůbec neznamená, že by měli rádi Arabů. Satmarští chasidé naopak nezřídka tvrdě

kritizují hnutí Neturej Karta právě pro kontakty s Araby či Íránci. Obavy z Arabů u charedim vyplývají z řady palestinských teroristických útoků, jejichž oběťmi byli právě členové jejich komunit. Atentátníci se jich opravdu neptali, jestli jsou sionisté, nebo antisionisté...

Jaký vliv má na militantní palestinské skupiny včetně Hamásu globální džihádismus? Mainstream palestinského islamismu, což je Hamás a Palestinský islámský džihád, vychází z jiných zdrojů. Hlavně z Egypta, kde se islámský fundamentalismus vyvinul z radikálních odnoží Muslimského bratrstva, které se zrodilo už ve dvacátých letech minulého století. Postupem času se objevilo několik skupin čerpajících z idejí dlouhodobě perzekvovaného Muslimského bratrstva, ale zároveň se staly extrémně militantními. Z tohoto podhoubí začal čerpat globální džihádismus, jenž se následně objevil v Afghánistánu kolem šejcha Azzáma, který byl tehdy duchovním mentorem Usámy bin Ládina. V Palestině byl už od třicátých let aktivní spíše umírněný proud Muslimského bratrstva. Islámská organizace předcházející Hamás se utvořila v sedmdesátých letech kolem šejcha Jásína, který v Egyptě studoval a byl ovlivněn spíše umírněnými sociálními přístupy tohoto hnutí. Předchůdce Hamásu vznikl jako charitativní organizace – a s podporou Izraele. Charita totiž v okupované Gaze suplovala sociální systém a zároveň vytvářela konkurenci Arafatovým nacionalistům. Militantní křídlo, z nějž vznikl Hamás, začalo krystalizovat až v osmdesátých letech.

A co vliv Islámského státu na palestinské skupiny jako Hamás nebo Lvi doupě, působící na Západním břehu? Někjaký vliv bylo možné sledovat hlavně mezi Palestinci z uprchlických táborů, kde vzniklo pár buněk Islámského státu i al-Káidy, ale ty byly velmi rychle potlačeny, protože Hamás i Islámský džihád je nejen považovali za konkurenci, ale zároveň si byli vědomi toho, že tyto organizace odsuzované napříč muslimským světem zhoršují image Palestinců. Většina režimů islámského světa i každé racionálnější uvažující hnutí se od nich distancovaly. Lvi doupě je poněkud jiný případ, protože se jedná spíše o sekulární hnutí, které se vymezuje hlavně vůči Fatahu a Abbásovi, ale nejsou to radikální islamisté. Jde o velmi mladé radikály ze Západního břehu, kteří, pokud vím, nepodnikali sebevraždné útoky, ale pouštěli se hlavně do potyček s radikálními osadníky kolem Nábulusu a s vojáky, kteří je chránili. Je to poměrně nová organizace a je kolem ní hodně humbuku, ale těžko říct, co z nich zbude nyní, když izraelská armáda i osadníci stupňují své aktivity také na Západním břehu. Izrael ostatně už některé zakladatele této skupiny zlikvidoval.

V posledních letech se mohlo zdát, že se Izrael snažil normalizovat vztahy s některými blízkovýchodními státy a zahraniční politiku tak, aby nebyl tolik závislý jen na USA. Oč Izraeli šlo a v jaké situaci se nachází nyní? To byla Netanjahuova strategie, nahradit mírový proces a snahu o dvoustátní řešení něčím, čemu říkal „conflict management“. Izrael začal navazoval diplomatické vztahy s některými arabskými zeměmi. Ty přitom dříve podmiňovaly mír s Izraelem vyřešením palestinské otázky. Netanjahuovi se tuto podmínku podařilo za pomoci Donalda Trumpa obejít a už byla na spadnutí i dohoda se Saúdskou Arábií. To by byl těžký kalibr, protože za vlády Muhammada bin Salmána se Saúdská Arábie v mnoha ohledech ekonomicky i politicky pozvedla a je mnohem suverénnější. Kdyby Netanjahu navázal politické vztahy se Saúdy, podařilo by

S Markem Čejkou o izraelsko-palestinském konfliktu



Marek Čejka. Foto z osobního archivu

se mu Palestince vyšachovat – arabský svět by už dělal jen byznys a Palestince prakticky hodil přes palubu. Masakr ze 7. října 2023 a následná válka v Gaze tohle snažení přinejmenším přerušila. Spekuluje se, zda motivací útoku Hamásu nebylo zabránit právě tomuto přiblížování.

V druhé půlce dvacátého století byla pro arabské státy palestinská otázka velmi důležitá a utvářela značnou část jejich zahraniční agendy, zvláště u států sousedících s Izraelem. Jak důležitá je pro ně Palestina dnes?

V muslimských státech, které deklarovaly silnou podporu Palestině, často panovalo velké napětí mezi obyvatelstvem a autokratickým režimem. Musíme tedy rozlišovat, do jaké míry byla podpora palestinské věci autentická a nakolik vnucená režimem. V Palestině byl například velmi oblíbený Saddám Husajn, protože Irák za jeho vlády podporoval finančně i zbraněmi některé sekulární palestinské skupiny. V uprchlickém táboře Šatíla v Libanonu jsem viděl symboly snad všech významných palestinských hnutí a nechyběly tu ani plakáty se Saddámem. V Sýrii zase režim izraelským nebezpečím dlouhou dobu zdůvodňoval výjimečný stav, tedy prakticky neomezenou reprezi vůči vlastnímu obyvatelstvu. Mezi Araby ale vždy solidarita s Palestinci existovala a často byla i velmi autentická.

Jakou roli hrají v konfliktu bohaté ropné státy Zálivu? Často se mluví o třeba spojení Kataru s Hamásem.

Na rozdíl od států sousedících s Izraelem tam neexistuje tak kompaktní palestinská diaspora. Hodně Palestinců žije například v Kuvajtu, ale obecně jsou rozptýleni ve společnosti, navíc se často jedná o vzdělanější lidi, kteří se dokázali zapojit do místních obchodních kruhů. Neovlivňují tedy tamní politiku jako třeba v Libanonu či Jordánsku. Současná válka samozřejmě rezonuje v celém arabském světě, ale politické elity jsou v těchto zemích velmi pragmatické a zajímá je nejspíš zejména

to, jak může jejich angažmá v konfliktu posílit jejich vliv v regionu.

Jak vidíte možnosti budoucího uspořádání v Gaze?

Výraznou roli bude nepochybně hrát velký americký tlak, protože Spojeným státům, hlavně demokratům, prodlužování konfliktu nehraje do karet. A to ani z hlediska vnitřní politiky, protože v takzvaných swing states, tedy státech, v nichž demokraté a republikáni mívají přibližně stejnou podporu, vzrůstá už delší dobu význam voličů s původem z arabského světa.

Před Vánoci se mělo za to, že situace v Gaze po Novém roce postupně deeskaluje, ale to se nestalo. Navíc stále není jasné, co přesně znamená „zničení Hamásu“. Jde o destrukci vojenské organizace, nebo i civilních struktur, což je de facto vláda a civilní správa Gazy, tedy vše od zdravotnictví až po popeláře? V druhém případě by to znamenalo totální implozi Gazy. Rozhodující pro další vývoj bude to, co ze „státních“ struktur zůstane. Asi to není nejšťastnější analogie, ale pokud se Izrael vydá pragmatickou cestou, umírnění představitelé civilních struktur Hamásu budou v Gaze působit dál a může to vypadat podobně jako po druhé světové válce v Německu, kde ve státní správě zůstala spousta bývalých nacistů. Izraelci mluvili ovšem také o tom, že využijí tamní klany, protože arabské společnosti jsou založeny na rodinných vazbách. To je ale jen velmi hypotetická možnost, protože bude nejspíš dost těžké najít klan, který není nějakým způsobem napojený na Hamás.

Další variantou je dosazení Fatahu, na což údajně tlačí Američané, ale Izraelci to odmítají – není přitom jasné proč. Na Západním břehu jim Fatah jde často na ruku, a řada Palestinců jím proto pohrdá. Dovedu si vysvětlit, že Netanjahuovi by to zkomplikovalo jeho dlouhodobé snahy rozdělit palestinskou společnost. V úvahu připadá i správa OSN, ať už mezinárodní povahy, nebo vykonávaná nějakou muslimskou zemí, která se v oblasti tolik neangažuje, třeba Indonésie nebo Maroko.

Mohlo by dojít k návratu okupační správy, nebo dokonce osadníků?

Řada ministrů Netanjahuovy vlády i část Izraelců – zvláště osadnické skupiny, které odtamtud musely v roce 2005 odejít – by si to nepochybně přála, ale nemyslím si, že to je mezinárodně politicky průchodné. Ale pokud by v amerických volbách zvítězil Trump, těžko říct, co by se dělo. Přinejmenším armáda v Gaze nějakou dobu určitě zůstane.

Jak dění v Gaze dopadá na Západní břeh?

Podle průzkumu, který proběhl v půli prosince, na Západním břehu vzrostla popularita Hamásu o více než třicet procent oproti době před 7. říjnem. Naopak v Gaze byl nárůst popularity Hamásu pouze o čtyři procenta. Když Hamás vyhrál v roce 2006 volby, šlo v první řadě o vítězství jeho civilního a politického křídla. Současná podpora souvisí spíše s militantním křídlem a bezvýchodností palestinské situace. Fatah, který na Západním břehu vládne, podporu dlouhodobě ztrácí a podle zmíněného průzkumu si devadesát procent Palestinců přeje, aby prezident Mahmúd Abbás odešel. Na Západním břehu se v místech, která jsou dlouhodobě ohnisky protiizraelského odboje, tedy hlavně v Džanínu, Nábulusu a Hebronu, v posledních měsících zvyšuje jak palestinská aktivita, tak i represe IDF.

V Izraeli pětinu populace tvoří arabské obyvatelstvo, které je často uváděno jako důkaz tamní demokracie. Nevnímají ho však skrz prsty jak Palestinci, tak Izraelci?

Arabská populace je v Izraeli soustředěna hlavně na severu, v Galileji, a pak na jihu, v Negevu, kde žijí beduíni, kteří jsou vyčleněni i v rámci palestinské společnosti – nejen pro své kočovnictví a chudobu, ale také pro kmenovou identitu, která byla často silnější než ta palestinská. Dlouhodobě platí, že mezi takzvanými izraelskými Araby – což je mimochodem izraelský pojem, který má za cíl arabsko-palestinskou populaci rozdělit – nedošlo nikdy k podobně silné radikalizaci, jaká proběhla na Západním břehu nebo v Gaze. To je důkaz, že se

jejich situace v průběhu dekad přece jen zlepšila. Až do šedesátých let byly arabské oblasti pod stanným právem, místní sice měli volební právo, ale neměli koho volit a často tam platil zákaz vycházení. O dvacet, třicet let později se začaly formovat arabské strany, které postupně hrály stále důležitější roli v izraelské politice. Většinou jsou sekulární a levicové, zasedají v Knesetu a omezeně spolupracují s izraelskou levicí, nikdy však nebyly v izraelské vládě. Do té se paradoxně dostaly až umírnění konzervativní izraelští islamisté, kteří stejně jako Hamás vycházejí z tradic muslimského bratrstva.

Není to tak, že si „izraelští Arabové“ zvykli na kompromisy, protože chtějí mít klid?

Většina těchto izraelských Arabů se identifikuje jako Palestinci. Někteří, zejména křesťané, se ale opravdu snaží co nejvíc začlenit do izraelské společnosti, což je zpravidla pragmatické rozhodnutí, protože jim to může přinést dobré zaměstnání a sociální vzestup. To je dáno tím, že nerovnost arabské populace v izraelské společnosti sice oficiálně neexistuje, ale v běžném životě je evidentní. Na první pohled to třeba i turista může vidět například na nedostatečných investicích do veřejné infrastruktury arabských měst nebo čtvrtí v porovnání se židovskými.

A také tam je segregované školství...

Školství vlastně pořád sleduje dávný osmanský model: každá komunita má své vlastní školy, což pomáhá vytvářet rozdělenou společnost.

Platí pořád v Izraeli hierarchie, na jejímž konci jsou černí Falašové, nad nimi orientální a sefardští Židé a na vrcholu aškenázští Židé?

To už se změnilo. Už lídr izraelské pravice Menachem Begin se snažil na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let sefardskou komunitu oslovit a řada diskriminovaných „orientálců“ opravdu začala volit pravici. Begin však ve stejné chvíli přišel s demontáží sociálního státu, takže část Sefardů se přiklonila například k religiózní sefardské straně Šas. Zajímavý je i vnitroetnický vývoj v případě radikální pravice: zatímco dříve byli představitelé radikálního osadnického hnutí převážně „bílí“ Aškenázové, dnes jsou to mnohdy právě „barevní“ sefardští Židé, jako ministr Itamar Ben Gvir, jehož rodiče jsou irácko-kurdského původu. Izraelská pravice i ultrapravice se tak v posledních dekadách svým způsobem „orientalizovaly“. Jisté rozdíly stále existují: Falaše například vidíte stále spíše v podřadných zaměstnáních, ale už to není tak markantní jako dřív.

Odnesl jste si ze svých pobytů v Izraeli a Palestině nějakou zkušenost, která je pro ty, kteří Blízký východ nikdy nenavštívili, těžko uvěřitelná?

Možná to v rozhovoru o konfliktu bude znít zvláštně, ale na mých cestách po Blízkém východě mě na Izraelcích i Palestincích nikdy nepřestala fascinovat jejich srdečnost. A pak mezilidská solidarita obou komunit a také klid v situacích, kdy by řada Čechů dávno dostala panickou ataku.

Marek Čejka (nar. 1975) je politolog a právník. Studoval právo a politologii na Masarykově univerzitě v Brně. Působil jako asistent na Ústavním soudu ČR, nyní se jakožto autor knih a článků i akademický pracovník zaměřuje především na problematiku Blízkého východu. Provozuje blog blizky-vychod.blogspot.com.



Úryvek z delšího textu básníka a prozaika Viktora Špačka načrtává šedivý život starého muže, který pracuje jako ostraha v obchodním centru na pražské periférii. Jeho kontrastem je syn, umělec, kterého živí komerční instalace a který nedokáže spočinout. Jedno však mají společné: oba marně bojují proti prázdnotě.

1. Podzim (Praha 2020)

Pětimetrový sloupec z knih, od podlahy až do stropu, seskládaný do širokého komínu, anebo spíš studny. Vepředu mezi knihami vynechané místo, takže člověk může dovnitř strčit hlavu. Nahoře na stropě je v komínu přilepené kulaté zrcadlo, dole na podlaze leží také, takže to při pohledu do zrcadla vypadá, že se sloupec (jako) táhne do nekonečna.

Na gravírované cedulce vedle Idiomu, jak se to celé jmenuje, stojí moje jméno: Josef Effenberger.

A není to moje jméno – ale jméno mého syna. Můj syn je umělec. A vytváří takovéto... umění.

Tak tu spolu celé dny postáváme, před pobočkou Luxoru v (kvůli lockdownu) prázdném obchodním centru Plaza Malešice. On hluboký a ježatý, já v modré košili bezpečnostní agentury Indus. On vysokánský komín z tisíců svazků, já malá postavička s šedivou holou hlavou dýchodce, respirátorem a rukama založenýma za zády.

Houpám se na patách a potom zas na špičkách. Roztržitě si čtu názvy na hřbetech knih. No, dobrý, no, prohlížím si Idiom a cvakám v prstech tužkou: lepší než ty slepovány plechovky.

+++

Osm hodin ráno, babí léto. V nátělníku sedím v garsonce v jedenáctém patře paneláku a zabývám se svojí oblíbenou činností, totiž krájením cigaret. Vždycky vytáhnu jednu pelmelku z krabičky, položím ji na prkénko a řezákem na koberce podle značky uříznu centimetr. Seříznuté dávám do krabičky od krátkých Lucky Strike, zbylý váleček roztrhnu a tabák vysypu na hromádku na kraji čistě utřeného stolu, kde už mám připravené papírky. I pět cigaret si může člověk takhle navíc ubalit, i šest! Krájím cigarety, počítám, kolik ušetřím, na parapetu mi tu chraplá malé rádijko, teplý déšť se snáší šedivým vzduchem – prostě pohodové ráno.

Udělám zápis do Kalendáře výdajů a stavím se v Lidlu. Když pokladní Anežka za kasou spatří fazole, párky a jednu plechovku Argusu v mém vozíku, zasměje se a jako obvykle řekne: „Á, dneska bude asi středa!“ „Běda,“ položím si dlaň na čelo. Čtvrtek–krtek, pátek–svátek, sobota–robota, takhle si to říkáme už léta a Anežka si vždycky dává ruku na pusu a hihňá se jako dítě, jímž také ve skutečnosti je. „Vy jste dneska v dobré náladě, pane Effenberger,“ řekne pokladní a já si vzpomenu na Evu a její milé „Jak se mi dnes máte, Josefe?“, které na mě už několik měsíců každé ráno čeká v telefonu.

Potom si vzpomenu na bývalou ženu Helenu – tedy ne přímo na ni, ale spíše na to, že na ni už vlastně vůbec nevzpomínám.

Věnuju delší úvahu tomu, že na tu... ženskou... už ani trochu nemyslím.

+++

Pomalů si to šinu na zastávku tramvaje. Na plátno deštníku dopadají řídké kapky, vzduch voní namoklým asfaltem a borovicovým jehličím. Tam a zpátky, tam a zpátky, už léta tady chodím, pořád tou samou uličkou v Hodkovičkách, mezi vilami s krásnými zahradami. Představuju si, jak mě na mě cestě přelétá syn v letadle. Představuju si, že se naklání z okénka a pozoruje mě, jak se pod ním v hloubce hrabu po zemi jako černé kolečko deštníku, zpod něhož se vymršťují nohy v polobotkách z Pracovních oděvů. Jak ale znám svého syna, než by se díval z okénka, spíše si hryže nehty. Třese se mu noha. Výbornou angličtinou vynadá chudince letušce, narazí si sluchátka, okamžitě je zase sundá a hodí pod sedadlo.

Vytáhne mobil a začne se prohrabovat pracovními maily. Nechte je, jenom je prstem s nehtem seškvařeným od tavné pistole postrkuje nahoru a dolů po naprasklém displeji. Po několika minutách se noha přestane třást a v Josefově tváři se objeví výraz narkomana, jenž právě nemá svoji drogu, a tak si nabere stříkačkou z předloktí krev a pomalu si ji vpustí zpátky do žíly. Mobil v malátné ruce klesne na područku, Josef si opře hlavu a unavené oči obrátí do prostoru za okýnkem.

Bělostné letadlo letí v hutné modři, pod ním se rozprostírají přízračné zálivy, města a hory, vymodelované ze zlatých mraků. Josefovi se otevírá celý svět. Projíždí jím jako sportovní sáňkař ledovým korytem. Nohy se třepou, přibývají modřiny. Pořád někomu něco dokazovat, zírá na mě obviňujícím pohledem a já nevím: stojím na svém místě skutečně já? Nebo profesor Kopecký z Akademie? Anebo Bohunka? Anebo on sám?

Chlapče, chlapče, říkám si. Chlapče, chlapče.

Někdy o něm měsíce nevím, a když se mu ozvu, odpovídá mi netrpělivě, jako bych ho vytrhoval z důležité práce. Potom mi naopak týden pořád sám volá, je na hromádce a zkrhlým hlasem se mě ptá, jestli něco nepotřebuju. Je pěkné, že se takhle stará, zároveň je to ale zvláště neosobní, a navíc vím, že až bude zase na koni, ani po mně nevzdechne. Na vernisáže mě Josef nikdy nezve přímo, vždy mi jenom ve schránce tiše přistane pozvánka. Na tu slávu si vždycky vezmu sako a jdu do galerie na Staroměstském náměstí, v prostoru za miliony leží jakési plechovky, je to celé podvod. Dívám se na Josefa, jak v šedivém triku s dlouhými rukávy stojí vedle řečníci kurátorky a rádoby lhostejným pohledem přelétá hlouček lidí před sebou (mému obličejí se přitom vyhýbá), na otázky na můj názor odpovídám „Já tomu nerozumím“ a oči mi sklouzávají ke kelímkům s vínem zadarmo.

Peněz má Josef dost – a je to hrozný pravičák. Odmítá uznat, že se tady odehrává katastrofa. Bezdomovců přibývá, každý desátý člověk v Bečchách je v exekuci, desátý! Zřetelně vidím ten obrovský tichý dav, jak sedí s kruhy pod očima a s plechovkou piva v ruce v holých bytech s exekutorem polepenými předměty, cítím ho za zdmi, za okny paneláků a je mi jasné, že celé to dnešní pozlátko opravených ulic a velkých SUV je jenom přetvářka. Často nad těmi lidmi přemýšlím, myšlenky se mi k nim přímo smekají a nakonec mám pocit, že je v exekuci každý druhý. A co teprve ty předražené byty dnes? Další bublina, která jen jen prasknout! Dnes si ženská v důchodu s někým začne, ten je samý iPhone, samá dovolená, a vzápětí zjistí, že chlap dluží miliony. A pak ještě vezme zavděk, ne, a pak je ještě ráda... Ano, v dnešní době může být člověk rád, že je rád, zvláště když je starý, říkám si a cítím, jak se mi ulevilo. Kdo, mimo bývalé zloděje, má dneska z důchodců peníze? Ale která – pomíneme-li tedy Helenu – by si s někým takovým začala?

Na živobytí si Josef vydělává především Anamorfózami, uměleckými instalacemi z různých předmětů. Neladná hromada nepořádku, která se z jednoho pohledu (bývá tam kukátko) složí náhle v portrét někoho důležitého. Anamorfózy si u něho objednávali různé společnosti všude po světě, Tesla, IG Farben, Arcelor Mittal, které si takové portréty zakladatelů dávají do foyerů ředitelství. Placené jsou skvěle, ale syn nadává, že to není žádné umění a že to seká jako Baťa cvičky. Na ta slova přichází zakázka z ústředí Baťových továren ve Zlíně na portrét Tomáše Bati, složený ze samých cviček. Na té právě dělá.

Představuju si Josefa při práci. Je sobota, mramorová vstupní hala prázdná, pouze vrátný na recepci poklimbává a občas se s tichým ohraničením otevřou dveře výťahu. V prostoru ohraničeném páskou hromada bot. Je takové ticho, že je slyšet, jak tkaničky mého syna,

běhajícího kolem hromady, narážejí na nártý jeho tenisek. Klepy klep, klepy klep. Josef nespí, nejí, nepije, pracuje. Posteskne si po telefonu Bohunce na ubytování, šedým vzduchem mramorové halý zahuhlá jeho hlas – a potom Josef ztichne a zase jenom běhá tam a zpátky. A už se to klube. Ten soustředěný výraz, který má můj syn... Přesně takto Josef vypadá. To je prostě on.

Pro takovéhle chvíle žiju, svěřuje se mi tiše a upřímně, s pokrčením ramen.

Na to, pro co žiju já, se ovšem nezeptá.

Jiní by byli naštvaní, vyčítali by. Jenže k čemu je takové fňukání? Co si na svých dětech vyfňukají? Jenom se jim zprotiví a nakonec se zprotiví i sami sobě. Já, při svých životních zkušenostech, vždycky říkám, že člověk musí brát věci s nadhledem. Výčitkami ještě *nikdo niče-ho nikdy nedosáhl*.

Jasný a voňavý vzduch. Řídké kapky se snášejí na listy platanu. Dorazil jsem na zastávku Černý kůň. Stojím tu na svůj věk zdravý, minulost vyřešená, a navíc bez dluhů – co si může taková ženská přát víc? Když přijede sedmnáctka, lidi nelidi, prudce třepnu deštníkem a do tramvaje vkročím první. Vzpomenu si, jak si mě tu jedna žena před časem spletla s nějakým doktorem. Řekla: Ale dobrý den, pane doktore!

+++

Deset hodin, stojím za vedoucí osobního oddělení před služebním vchodem do Plazy. Vysoká, hezká, padesátiletá ženská, samý parfém, krém a opálení. Když její podpatky klapou kolem kanceláře ředitele, její šaty v barvě bílého zlata nervózně vlají kolem nohou s velkými palci s rudě natřenými nehty.

Prsty ovázanými leukoplasty rychle vytukává kód u dveří. Poprvé to nevyjde, podruhé také ne, do třetice to prudce zacvaká o plastovou krabičku – a zase nic. Div se z toho vztekem nerozpláče. Co dělám, sakra, špatně, pane Effenberger? Holka, holka, klidně se natáhnou přes její rameno, vymačkám ta samá tlačítka – a dveře se otevrou.

Občas si s ní dávám venku cigaretu. Je jeden z těch lidí, kteří se mi rádi svěřují. Naslouchat já umím – a moc toho nenamluvím. A o čem bych taky vyprávěl? Kdybych měl mluvit o tom, co mě naplňuje a přináší mi potěšení, nikoho by to ne bavilo. Drží si loket ruky s cigaretou, povídá a povídá, většinou o tom, jak na ni ředitel křičí, já jenom chápavě přikyvuju a myslím si: Co ti na to mám říct, holka? To je daň za ty tvoje peníze.

„Jak vy to děláte, pane Effenberger,“ povzdychne si a vejde dveřmi dovnitř. Po té otázce mi v mysli bůhvíproč vyvstane obraz mého Kalendáře výdajů.

V šatně se převléknu do modré košile a jdu zkontrolovat Idiom. Skloním se nad zrcadlo, seberu z něj kancelářskou sponku, a když se zvedám, narazím za sebou do něčeho měkkého a velkého. Zafunění, jako když se šlápne na gumového krokodýla do bazénu.

„Nelez za mnou, Mussolini!“ řeknu. „Co za mnou pořád chodíš?“

„Promiňte, pane Effenberger.“

„A nesahej si do těch vlasů.“

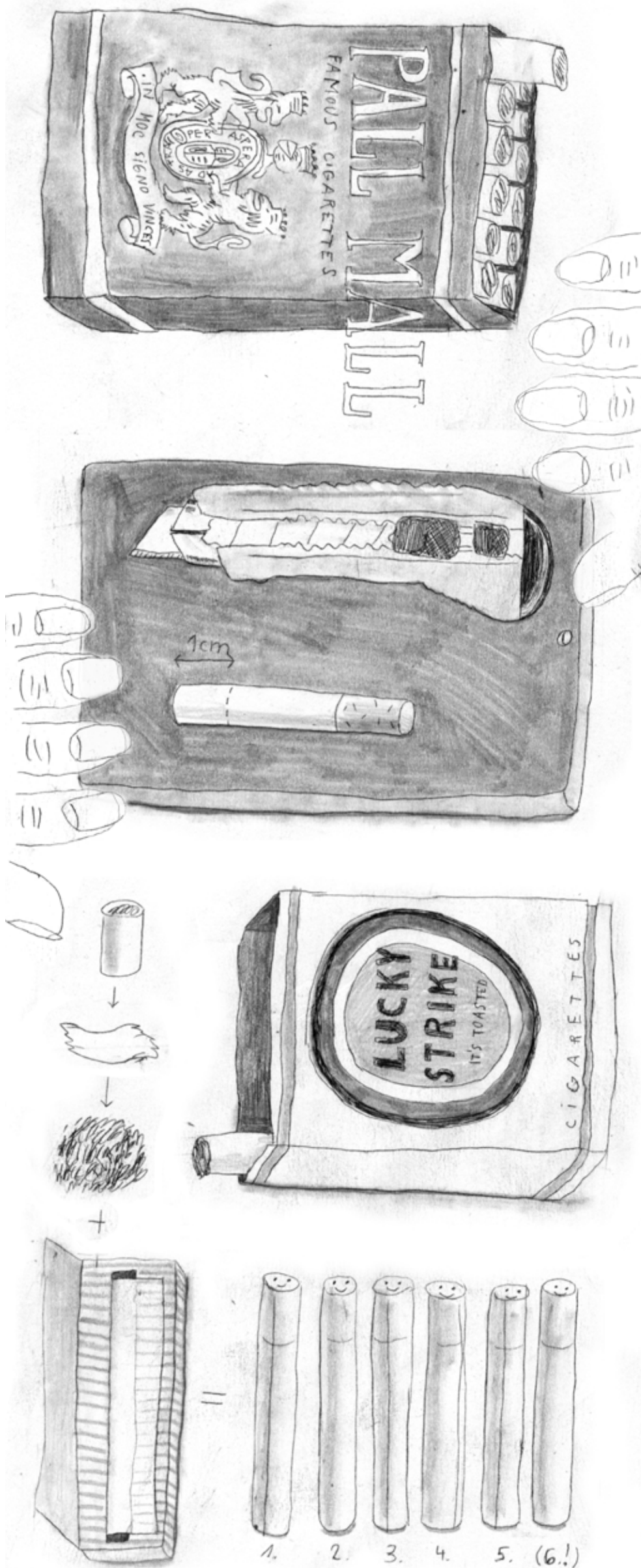
„Už nebudu, pane Effenberger.“

„A neprskej na mě. Radši si zase nasaď ten respirátor.“

Mussolini se nejmenuje Mussolini, ale Benito Dvořák. Ke svému divnému křestnímu jménu přišel kvůli tátovi z Kuby. Mussolini mu říkám já. Moc se mu to nelíbí, ale stejně mu tak říkám.

Na Mussolinim se, jak se říká, vyřádila příroda. Nejenže je tlustoch, ale ještě ke všemu má divnou kožní nemoc – hrozně se mu mastí vlasy, a tak si je každé ráno musí mýt dvěma šampóny. Oči, jako když se dvakrát nehtem rýpne do tvarohu. Je mu pětadvacet, žije sám, dřív dělal na stavbě a měří dva metry.

Viktor Špaček



Ilustrace Barbora Kicovová

Nasadí si respirátor a zamží se mu brýle. Sundá si brýle, pod nimi oči zamžené smutkem.

Vykročíme na obchůzku. Tam a zpátky, po eskalátorech, mezi zataženými roletami obchodů. Kolem vrátnice, v níž pololeží, polosedí bývalý náčelník policie (jak je ten duchod spravedlivý), se vznáší obláček vážné hudby. Kroky duní po dlaždicích, rozdělíme se, vidím nachýlenou Mussoliniho postavu v dálce na eskalátoru, jak vyjždí nahoru, a najednou ho mám zase za sebou. V ruce drží pizzu.

Zastavíme se na ochozu ve třetím patře a opřeme se o zábradlí jako dva rybáři. Drobečky padají dolů.

„Takhle ale neušetříš, Mussolini.“

Mlčí, žvýká.

„Už dáváš zamrazovat chleba?“

„Nedávám, pane Effenberger.“

„A kdy začneš?“

Mussolini udělá obličej: Už zase o chlebu?

No počkej, počkej. Počkej, počkej. Bereš dva-
cet tisíc, a nešetríš?

„Že ti zase zplesnivěl, že jo,“ konstatuju s jistotou.

Podívá se jinam.

„Benito, Benito,“ pokývu hlavou. „Vždycky když si koupíš chleba, musíš si ho nakrájet, dát do mrazáku a vyndat si na snídani jenom dva krajíce. Večer si je vyndáš a ony ti přes noc rozmraznou. Takhle ti ten chleba vydrží třeba týden a půl. Když ho máš v utěrce, tak ti ztvrdne, a když v pytlíku, tak zase chytne plíseň.“

„Já už budu, pane Effenberger.“

„Musíš se rozhodnout. Rozhodnout se – a jednou ráno prostě začít. A hlavně nepřestat. Je to otázka vůle, rozumíš? Slib mi to.“

„Slibuju,“ zahuhlá plnými ústy Benito a podá mi papírovou krabici. „Nedáte si?“

Zacuká mi v ruce, ale nevezmu si. Ještě by po mně chtěl cigaretu.

První čtyři hodiny v prázdné Plaze ubíhají příjemně. Couráme s Benitem po tmavých chodbách, vyprávím mu o svých dávných pojistných případech, pozorujeme obrazce na mramorových dlaždicích pod nohama a říkáme si, co nám připomínají. Tak už jenom osm hodin do konce, tak už jenom šest hodin padesát, dělá Benito stejné vtipy jako vždy a my se jim smějeme jako lidé, kteří při takových slovech cítí, jak se mají rádi. Po nějaké době ale přijde zlom. Hloh před vchodem přestane vonět. Ručičky hodin zamrznou. Benito se z nudy začne přejídat – všechna předsevzetí jsou pryč, nastává boj o život, ze všeho nejdůležitější je přežít přítomnost. Jeho mlaskání a funění mě štve, jeho ubohé vtipy – „Ještě pět a půl hodiny a třicet sekund“ – mě popuzují, a tak ho odešlu na druhou stranu Plazy, aby se tam díval na to svoje porno na mobilu. Vyhrnu si nohavici, natru si křečové žíly mastí a snažím se myslet na něco příjemného. Představím si Eviny oči, jak se zvedají od nákupního vozíku a hledí na můj lístek na nástěnce v samoobsluze (tak jsme se s Evou seznámili). Vybavím si vnoučata, Josefa a Bohunku. Představím si SUV, na které šetrím. Je letní den, sedím za volantem, zahýbám ze Strakonické na Slapy, ženská ruka mi podává lahev s poděbradkou, kabinou se ozývá smích. Ale až už myslím na cokoli, nakonec se vzdýcky přistihnu, že mi před očima visí červená čísla z Kalendáře výdajů.

Do Kalendáře vydají si spořádaným, hrnatým písmem zapisuju každý utracený halíř. Kolik jsem dal za jogurt. Za kolik byly fazole. Snažím se každý den nevydat za jídlo víc než sto korun – víc je nedostatek vůle. Každou korunu je třeba mít pod kontrolou, každou. Jinak nastává chaos.

Jak mám dlouhou chvíli, obvykle s potěšením počítám ušetřené peníze. Kapsy mám plné papírků se sloupky čísel. Když nechávám Benitovi na skřínce vzkaz, je obroubený výpočty. I na lístku v samoobsluze byl z druhé strany sloupek čísel.

Vedoucí mi jednou řekla: „Vy se při tom zapisování do notesu tváříte jako Benito, když se mu podaří o kilo zhubnout.“

Někdy se vracím večer tramvají domů, dívám se kolem sebe na kymácející se aktovky a kabáty a připadá mi, jako bych se kamsi vezl v úložném prostoru skříňového nákladáku, který kamsi stěhuje staré hadry z nějakého bazaru. Za okny je tma, všechno je zmatené a trpké a mně připadá, jako by melancholie tramvaje byla smutkem celého života. A tehdy se mi před očima objevuje Josefův obličej. „Nemůžu se zastavit,“ řekne můj syn. „Sotva to udělám, všechno kolem mě ztěžkne – domy, tramvaje, lidé – a chce mě to zavalit. Neumím žít ve světě, jaký je – prostě to nezvládám.“ V takových chvílích s překvapením zjišťuju, že Josefovi rozumím. A tehdy, najednou, ani nevím jak, se v mých rukou ocitne tlustý notes Kalendáře výdajů. Převracím ho v dlaních. Hladím ho po deskách. Vnímám jeho teplou tíhu. Přes desky cítím červenou číslovku ušetřených 400 000, kterou jsem si napsal na první stránku, a myšlenky se upokojí. Prázdnota, která kolem bezútešně sílí, zklamaně stáhne svou tlapu, již mě chtěla rozdrtit.

Stojím zády k Idiomu, špulím rty a s přimhouřenýma očima si na ně lehce potukávám svým notesem. V hlavě vymetené. Dokonalá čistota. Cítím naprostý klid.

Za zády se mi ozve kradmé zakašlání.

Otočím se na Benita: „Dáme si cigaretu?“

„Nechci vás rušit, když přemýšlíte, pane Effenberger.“

Stojíme za skleněnými dveřmi a zíráme na kaluž před nimi, do níž sem tam dopadají pomyslné kapky. Vždy se udělá ladný kroužek – a po chvíli další. Vrátný na židli ve své kukaní tak divně polohozí, že to vypadá, jako by mu usekl hlavu a potom ji jenom tak položili na krk bezvládného těla.

„Ale to není pravda, Benito,“ odpovídám Mussolinimu na jeho slova. „Ženský dneska chtějí hlavně stabilitu. Víš, kolik lidí je v exekuci?“ „Jenže...“ huhlá Benito cosi a já mu říkám: „Musíš si vždycky říct: To nebyla ta pravá.“ „Ale...“ vznáší Benito obvyklé námitky, visí na mně dětskýma očima a čeká na to, až mu zase postě, potisici, pomilonté povím: „Každý zboží má svého kupce.“

„Neboj se, Benito,“ beru hromádku za tlusté měkké rameno. „Však se taky dočkáš.“

„Myslíte, pane Effenberger?“ Dívá se na podlahu zamlženými brýlemi a mlčí. Skoro na něj nedosáhnu, neobratně ho objímám kolem červeného vlhkého krku, říkám si, proč bych měl utěšovat já jeho, vždyť jsem v podstatě také sám – a potom si uvědomím, že Benito vlastně nemá nikoho jiného.

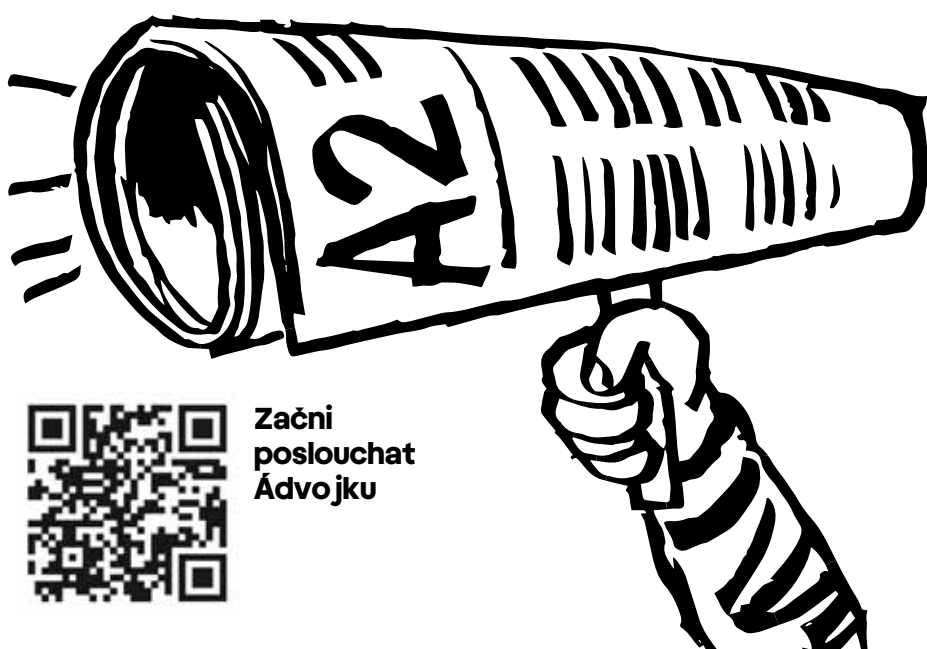
Díváme se na proud SUV, tiše se sunoucí před zmoklými šedivými fasádami.

„Kde na to ty lidi berou,“ řekne Benito – a skutečně to neví.

Poplácám ho po rameni a otočím se.

Viktor Špaček (nar. 1976) studoval češtinu a dějepis na Pedagogické fakultě UK, absolvoval sochařství na VŠUP v ateliéru Kurta Gebauera. Vystavoval na skupinových i samostatných výstavách v Česku i v zahraničí. Publikoval sbírky básní *Zmínky a případy* (Literární salon 2007), *Co drží Nizozemí* (Fra 2010) a *Nejasný rozměr* (Perplex 2015) a sbírku povídek *Něco cirkusového* (Dybbuk 2015). Za povídkovou knihu *Čistý, skromný život* (Host 2022) získal cenu Magnesia Litera.

ADVOJKA.CZ



Začni poslouchat Ádvo jku



22. Malá inventura

Festival nového divadla

20–28/2/24

Praha



Hlavní pořadatelka Za podpory

Alternativa k Netanjahuovi

Změnil by premiérův odchod horizont izraelské politiky?

V izraelské politice se v důsledku úzkostí vyvolaných útokem hnutí Hamás 7. října loňského roku dají očekávat změny. Potenciální náhradníci za současného premiéra Benjamina Netanjahua sice v rámci politického mainstreamu existují, skutečnou alternativu ale nepředstavují.

SÁRA ENGLIŠOVÁ

Izraelské komunální volby, naplánované na 27. února, budou první možností sledovat překreslení politické mapy. Jak naznačují průzkumy, politické prostředí v Izraeli se od posledních voleb zcela jistě promění. Otázkou nyní je, jak dalece se bude nové politické vedení lišit od Benjamina Netanjahua. Průzkumům dlouhodobě – ještě před vypuknutím války – dominoval Benny Ganc z opozičního tábora. Kdyby se parlamentní volby uskutečnily v půlce ledna, mohl by snadno vytvořit vládnoucí koalici. Naopak Netanjahuův blok by podle deníku Ma'ariv měl ve stodvacetičlenném Knesetu pouze 44 mandátů (v posledních volbách jich získal o dvacet více). Že opozici povede Ganc, ale není zdaleka zřejmé. O popularitu se v současnosti dělí s Gadim Eizenkotem, s nímž zasedá ve válečném kabinetu.

Lídrři opozice

V souvislosti s vedením války v Gaze, kvůli níž bylo proti Izraeli u Mezinárodního soudního dvora vzneseno obvinění z páchání genocidy, by předčasné volby a dosazení Gance či Eizenkota byly pro další vývoj zásadní. Oba totiž veřejně říkají to, co Netanjahu nejspíš tuší, ale nahlas to neříká. Totiž že naprostá porážka Hamásu není v dohledné době možná. Podle průzkumů se ale zatím zdá, že izraelská veřejnost změnu sice chce, ale zatím se ji zdráhá vyžadovat uprostřed války. Zároveň ale není namístě přílišný optimismus, pokud jde o dlouhodobé efekty takové změny. Ganc i Eizenkot si svou předpolitickou kariéru odbyli v armádě. Eizenkot formuloval vojenskou doktrínu Dahíja, která v rámci odstrašující strategie v boji proti polovojenským jednotkám schvaluje použití nepřiměřené síly vůči civilní infrastruktuře. Tedy doktrínu, jejíž destruktivní následky můžeme podle mnohých odborníků sledovat i nyní v Gaze.

Dnes oba působí ve středopravicové Národní jednotě. To je uskupení složené z Gancovy strany Modrobílá a Nové naděje Gideona Sa'ara, které vzniklo při volbách v roce 2022. Svou politiku staví především na vymezování se vůči Netanjahuovi. Za „Bibiho“ hlavní problém vždy považovali zejména to, že je hrozbou pro židovskou demokracii, nikoli jeho řešení (či spíše neřešení) izraelsko-palestinského konfliktu.

Paradoxně tak mají největší odpůrci Netanjahua ke svému konkurentovi poměrně blízko. V politickém boji byla vždy patrná Gancova snaha vykreslit sebe sama jako důstojnější či správnější volbu oproti zlému a korupci prolezlému Netanjahuovi. Jenže politická soutěž postavená na osobnostních rysech politiků jen zdůraznila to, že politicky se nijak zásadně neliší. Vposledku měli Netanjahu, Ganc i Eizenkot vždy podobný úkol – balancovat

liberální izraelské instituce s ilegální okupací tak, aby nebyla židovská demokracie ohrožena zvenku ani zevnitř.

Povaha alternativy k Netanjahuovi bude však podstatná nejen pro konec války, ale zejména pro rozhodování o tom, co přijde po ní. Vítěství opozice by znamenalo především odstranění vlivu extremistických stran v současné vládní koalici. Velký sen izraelské krajní pravice spočívá v navrácení osad do Pásma Gazy. Netanjahuova neochota stanovit jednoznačné poválečné plány tyto mesianistické vize pouze dále posiluje.

Naděje na levici?

Nástupce se hledá také v levicových kruzích. Nedávno v politice skončila Merav Micha'eli ze Strany práce a na obzoru zatím není příliš nových tváří. Sionistická levice tedy nyní bude mít za úkol najít nové politiky a politiky, kteří ji udrží v parlamentu. V posledních volbách se totiž levicový Merec do Knesetu vůbec nedostal a Strana práce volební klauzuli málem nepřekročila.

K výraznějším postavám současné levice patří například Ja'ir Golan, který se na politickou scénu vrátil i díky svým záchranným aktivitám v den masakru 7. října. Golan ale příliš nevybočuje z řady izraelských mainstreamových politiků. Jako bývalý generál sloužil několik let v IDF pod Netanjahuem a je rovněž spoluzodpovědný za rozsáhlou operaci Obranný štít v roce 2002, která byla kritizována pro vysoký počet mrtvých civilistů a značnou míru destrukce palestinských měst. Právě od Golana, dřívějšího člena Merecu, jsme mohli slyšet jedno z mnoha genocidních prohlášení, která od začátku války zazněla: v říjnovém rozhovoru pro server Ynet prohlásil, že je naprosto legitimní neumožnit vstup humanitární pomoci do Gazy a sdělit Hamásu, že dokud nebudou rukojmí propuštěni, mohou všichni v Gaze „zemřít hladem“.

V izraelském politickém prostoru se po zhroutení mírového procesu rozplynulo větší úsilí o proměnu politické imaginace a netanjahuovská hegemonie tuto tendenci jen dále stvrdila. Izraelská levice se v této nové éře již nevzpamatovala. Přinejmenším od voleb v roce 2009 podřizovala svou politiku té pravicové. Protože doufala v odstranění Netanjahua, dělala vše pro to, aby byla přitažlivější pro politický mainstream. To mimo jiné znamenalo také vyhýbat se termínu okupace. Označení „levičák“ se stalo synonymem pro zrádce, a tak se sionistická levice soustředila spíše na zdůraznění svého sionismu než levicových principů.

Radikálnější přístup ve vztahu k izraelsko-palestinskému konfliktu představují dvě nesionistická uskupení současné izraelské

politiky – strana Chadaš (která v listopadu 2022 kandidovala spolu s arabskou stranou Ta'al) a konzervativní islamistický Ra'am. Ty však stejně jako středová levice zůstávají na okraji. Podle průzkumu Ma'arivu z poloviny ledna by Chadaš-Ta'al i Ra'am mohli získat po pěti mandátech.

Přestože se Chadaš v Izraeli považuje za ultralevicovou stranu, její pozice k řešení okupace dobře ilustruje, jak se tamní perspektiva liší od požadavků neizraelské levice, která často upřednostňuje jednotátní řešení. Chadaš naopak stále zastává vizi dvou samostatných států.

Jakkoli idea jednoho společného státu nepřiblíží většině Izraelců a Palestinců příliš přesvědčivě ani před válkou, po 7. říjnu je pro ně už v podstatě nepředstavitelná. Politická diskuse v Izraeli bude muset tuto novou realitu reflektovat. Pokud chce izraelská levice být ve formulování řešení úspěšná, bude se pravděpodobně muset pohybovat někde mezi koncepty separace (dvoustátní řešení) a naprosté integrace (jednostátní řešení).

Politika ve stínu války

Od začátku války je také velmi znepokojující stupňující se násilí vůči Palestincům na Západním břehu či rostoucí podpora pro znovuosídlení Gazy. Předčasné volby by mohly tyto tendence přinejmenším zmírnit. Pro dlouhodobou politickou proměnu však současná alternativa k Netanjahuovi moc nadějí nenabízí. V politickém prostoru, jemuž na obou stranách mainstreamového politického spektra dominují především generálové a zavedené politické elity, se zatím náznaky směřování k opravdu demokratické a spravedlivé společnosti nezjevují.

Aktuálně sice v průzkumech vede středopravé uskupení, to se ale může velmi brzy změnit. Mnozí se obávají, že se jedná pouze o dočasný trend vyvolaný znepokojením ze způsobu vedení války Netanjahuovým kabinetem a skutečností, že v Gaze bylo k 28. lednu nadále drženo přes 130 rukojmích a zajatců. Je naopak pravděpodobné, že se celá společnost posune doprava, což už nyní můžeme pozorovat u představitelů politického středu.

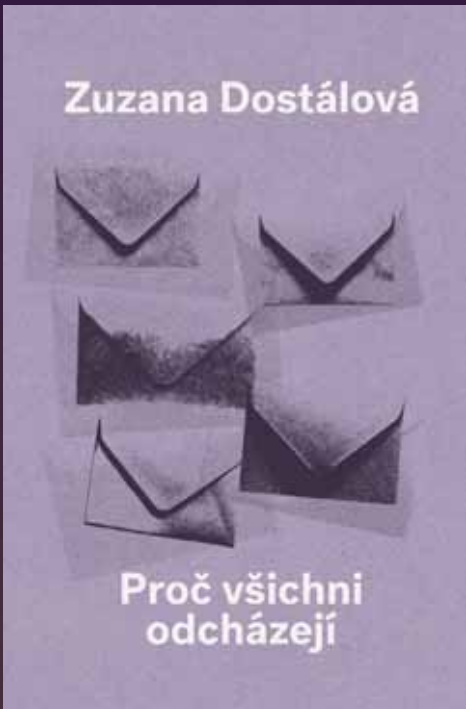
Důležité samozřejmě bude, kdo do příštích voleb povede Likud a kdo vyplní politický prostor mezi ním a Gancovým projektem. Již zmínovaný Gideon Sa'ar půjde do voleb pravděpodobně bez Gance, protože jeho strana je více napravo a samotná má šanci přebrat voliče Netanjahuovi. Osobností na pravicovém spektru, pro které bude výhodný pád Likudu, je ale více: například expremiér Naftali Bennett, současný předseda strany Ješ Atid Ja'ir Lapid, někdejší ministryně spravedlnosti a vnitra Ajelet Šaked či bývalý ředitel Mosadu Josi Kohen. Rovněž by se nemělo zapomenout na některé známé tváře z řad rezervistů či protestujících proti justiční reformě. Zejména hlas rezervistů bude ve veřejném prostoru v důsledku probíhající války značně posílen.

Staronovým problémem levicových i středových stran bude boj s typickými strašáky izraelské politické imaginace: mladí vojáci ve válce, trauma holocaustu a nově obrazy brutálního masakru na jihu Izraele. Obavy o národní bezpečnost budou politickému diskursu dominovat. Na levicové opozici nyní bude, zda dokáže diskuse ohledně bezpečnosti propojit s budoucností Palestinců a Palestinek na Západním břehu, v Gaze i Izraeli. To rovněž znamená nabídnout izraelské veřejnosti způsob a nástroje, jak přetvořit pocity zranitelnosti, vzteku a smutku do požadavků po spravedlnosti a udržitelném míru. Teprve v nadcházejících měsících se ukáže, zda je něčeho takového oslabená izraelská levice tváří v tvář výraznému nárůstu protipalestinských nálad vůbec schopna a především zda jí někdo bude ochoten naslouchat.

Autorka studuje politologii na FF UK.



Graffiti na zdi v Tel Avivu. Foto Harvey Sapir (CC-BY-2.5)



ZUZANA DOSTÁLOVÁ

Proč všichni odcházejí

Hořkosladká a nostalgická prvotina známé spisovatelky Zuzany Dostálové v novém vydání.

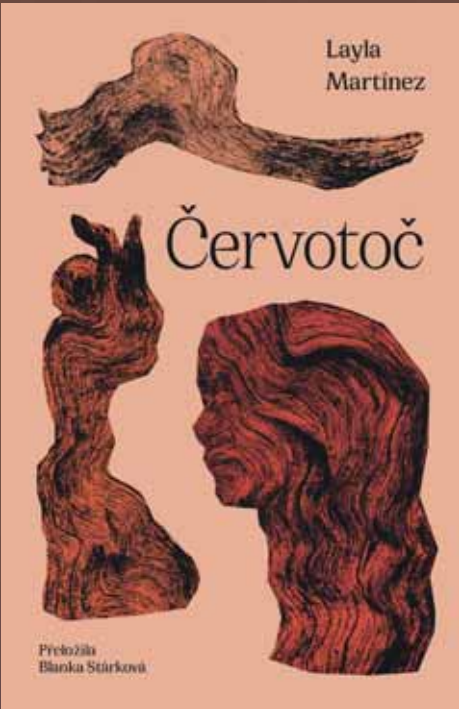
Kniha vypráví o zážitcích, které z dětí dělají dospělé a na které se nedá zapomenout, o tom, že ti nejbližší nás často opouštějí a že čas s nimi můžeme znovu prožít pouze ve vzpomínkách.

LAYLA MARTÍNEZ

Červotoč

Feministický hororový román, který kritizuje společenský řád a ve Španělsku se stal senzací.

Ohromující debut španělské spisovatelky Layly Martínez kombinuje černý humor s folklórem a katolickou tradicí a líčí příběh o odplatě, násilí a třídním boji.



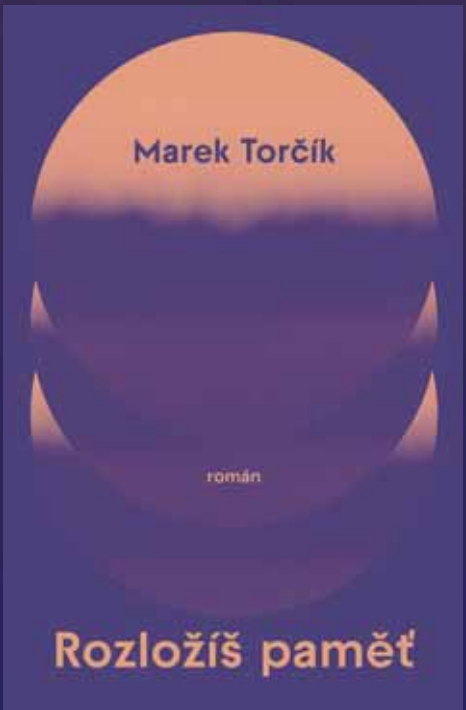
MAREK TORČÍK

Rozložíš paměť

dotisk

Debut, který by se stylem mohl řadit vedle tvorby Oceana Vuonga a Édouarda Louise.

Román o mladém queer chlapci, který vyrůstá v konzervativním průmyslovém městě, se unikátním způsobem snaží do českého kontextu vnést témata světové literatury.



Amplitudy násilí

Hamás po roce 2006

Organizace, která vládne v Gaze od roku 2006, vznikla původně jako vojenské křídlo palestinského Muslimského bratrstva. Dříve dominantní nacionalismus byl nahrazen islamismem, který ovšem vychází z jiných kořenů než sunnitský džihádismus al-Káidy nebo ISIS.

PROKOP SINGER



Předvolební shromáždění Hamásu v Ramalláhu v roce 2006. Foto Hoheit (CC BY 2.0)

O Hnutí islámského odporu (Harakat al-Muqáwama al-Islámíja), známém pod akronymem Hamás, se v českém prostoru traduje řada nepřesností a zjednodušení. Hamás vzešel z palestinské odnože egyptského Muslimského bratrstva a jeho poměr k mateřské organizaci je velmi důležitý z hlediska ideologie i regionálních vztahů na Blízkém východě. Hamás vznikl jako vojenské křídlo (či buňka) do té doby spíše nenásilného palestinského Muslimského bratrstva, které mělo reagovat na události druhé intifády ozbrojeným odporem. Roky 1987 a 1988, kdy se Hamás formoval jakožto samostatná organizace, můžeme považovat za začátek konce sekulárního palestinského ozbrojeného odporu a za nástup odporu islamistického.

Zmařené šance

Poté, co se Hamás stal jednou z významných palestinských ozbrojených sil, odmítal se takřka dvě dekády účastnit politického procesu na okupovaných územích: bojkotoval účast ve volbách s odůvodněním, že by tím legitimizoval mírový proces z Osla, tedy dvoustátní řešení. Obrat k většímu pragmatismu nastal před palestinskými volbami v roce 2006. Tehdejší americký prezident George W. Bush vyzval palestinskou samosprávu, aby vyhlásila parlamentní volby poté, co se po smrti Jásira Arafata uskutečnily volby prezidentské. Ty vyhrál v roce 2005 nynější palestinský prezident Mahmúd Abbás. Spojené státy i Izrael konání parlamentních voleb podpořily, avšak nepředpokládaly účast Hamásu. Ten se rozhodl ve volbách kandidovat, k překvapení všech zvítězil a měl sestavit vládu. Klíčem k úspěchu nebyla ani tak radikální islamistická rétorika Hamásu, jako spíš únava voličů z korupcí prolezlé palestinské samosprávy, s kterou byli spojeni představitelé Fatahu.

Palestinským premiérem byl po volbách jmenován Ismáíl Haníja, nynější exilový lídr hnutí. Ten nakonec sestavil vládu, kterou však odmítali Izraelci, Američané a také – jakkoli ne zcela jednoznačně – Evropská unie. Izrael se snažil narušovat činnost palestinské vlády všemožnými způsoby: zadržováním peněz palestinské samosprávě či zatýkáním členů Hamásu zvolených za palestinské zákonodárce. Odůvodňoval to tím, že Palestincům nesmí vládnout teroristická organizace, která má ve svých stanovách zničení Izraele. Reálně spíše chtěl udržet u moci palestinské politické struktury, které mu vyhovovaly.

V rámci vnitropalestinské politiky přitom byla na stole i možnost, že by Hamás v rámci vlády jednoty se svými rivaly z Fatahu uznal dohody z Osla. Izraelci nakonec s pomocí

jestřábů z Fatahu dosáhli svržení vlády Hamásu. To se jim ovšem povedlo pouze na Západním břehu. V Gaze islamisté převratu, jež podporovali Američané a Izraelci, předešli a tamní pučisty z Fatahu zlikvidovali. Hamás se tak chopil vlády v Gaze.

Mezi členy hnutí samozřejmě byli extremisté, kteří by nejspíš politické řešení v rámci nově vzniklé vlády sabotovali. Zda existovala reálná šance, že by v Hamásu zvítězili pragmatici a teroristická organizace by se proměnila v seriózní politickou stranu, o tom dnes můžeme jen spekulovat – tato možnost byla zmařena už v zárodku.

Panislamismus i nacionalismus

Muslimské bratrstvo (Al-Ichwán al-Muslimín), z něž Hamás ideologicky vychází, je panislámská organizace založená v Egyptě ve dvacátých letech minulého století. Jeho cílem byla očista egyptské společnosti skrze návrat k islámským kořenům a snaha vymanit Egypt z britské nadvlády. Pomocí charitativní a sociální práce se bratrstvo snažilo o islamizaci egyptské společnosti zdola. Podobně se na palestinských územích choval Hamás.

Hlavním cílem Muslimského bratrstva vždy bylo sjednocení všech muslimů do jednoho islámského státu. K myšlence islámského státu se hlásí rovněž džihádisté z al-Káidy nebo ISIS. Proto je nejvýznamnější ideolog Muslimského bratrstva Saíd Kutb považován za jakéhosi praprotce dnešních džihádistů. V médiích se po útocích ze 7. října často objevuje otázka, zdali není Hamás ideologicky totožný s dvěma zmíněnými teroristickými organizacemi. Hamás se ovšem ideologií od své mateřské organizace částečně odlišuje. Sice zachovává některé panislámské pozice – Palestinu kupříkladu považuje za svať území pro všechny muslimy –, zároveň však akcentuje palestinský nacionalismus.

Ať už byly říjnové útoky jakkoli brutální, neexistují žádné indicie, že by Hamás měnil své postoje nebo že by směřoval ke globálnímu džihádu. Útočí výlučně na území historické Palestiny, a to jak na civilní, tak na vojenské cíle, a nezdá se, že by na tom chtěl cokoliv měnit. Paradoxně na rozdíl od sekulárních organizací zastřešených pod Organizací pro osvobození Palestiny (OOP) nikdy v historii nezaútočil na izraelské cíle ve světě. Připodobňování Hamásu k al-Káidě a Islámskému státu vychází spíše z brutality říjnového masakru, samotný jeho rozsah však nesvědčí o ideologických proměnách ve vedení hnutí. Útok byl cílen také na vojenská stanoviště, která jsou z pohledu Palestinců symbolem dvě dekády trvající blokády Pásmu Gazy.

Ani v případě záměrného vraždění izraelských civilistů nemůžeme mluvit o vychýlení strategie Hamásu oproti druhé intifádě, během níž byla organizace zodpovědná za sebevražděné atentáty namířené proti civilistům v izraelských městech. Mohli bychom tak hovořit o pravidelných amplitudách násilí. Mimo raketové útoky, většinou odpalované naslepo, se hnutí v posledních velkých střetech zaměřovalo spíše na izraelské vojenské cíle. K oscilaci mezi radikalizací a pragmatičností je potřeba dodat, že Hamás v roce 2017 doplnil svoji chartu o článek, ve kterém připouští dvoustátní řešení na základě hranic z roku 1967, čímž částečně akceptuje existenci Izraele. Články o destrukci židovského státu však vymazány nebyly.

Hamás není ISIS

Pokud jde o regionální spojence Hamásu, nikdy jimi nebyli sunnitští globální džihádisté. Ani v době největšího rozmachu Islámského státu neprojevoval Hamás k této entitě sebemenší sympatie. Palestinské hnutí naopak patří do „osy odporu“, která vedle Hamásu sestává z Íránu, libanonského Hizballáhu, jemenských Húsíů a proíránských milic v Íráku. Až na Hamás jsou to všechno šíité a zapříisáhlí odpůrci Islámského státu a obecně sunnitského džihádismu.

Život v Gaze je obtížný z mnoha důvodů. Většina Palestinců však vždy vinila spíš izraelskou blokádu než Hamás. Ten se před říjnovými útoky těšil jen velmi malé podpoře a v průběhu minulých let došlo k několikerým protivládním protestům. Vůči domácímu disentu si islamisté počínali brutálně. Zatýkání a mučení politických oponentů je však vlastní oběma palestinským frakcím, Hamásu i Fatahu. Přesto se nedá říct, že život pod Hamásem by byl srovnatelný s mírou brutality, jakou zažilo například syrské nebo irácké obyvatelstvo pod vládou ISIS.

Co bude dál s Hamásem v Pásmu Gazy, neví nikdo, ani izraelská vláda. Podaří se ho Izraeli vojensky zničit? A co takové zničení vlastně vůbec znamená? Jak nás přesvědčila již Bushova válka proti terorismu, ideologii vojensky zahubit nelze. Navíc se lze domnívat, že po izraelské destrukci v Gaze bude mít Hamás v budoucnu lehčí úlohu při náboru nových členů. Bude Gaza znovu okupována Izraelem, či se tam vrátí palestinská samospráva? Je nepravděpodobné, že by tamní obyvatelé považovali za legitimní vládu, kterou dovezou izraelské tanky. Hamás, ať už v exilu, nebo na palestinských územích, z palestinského politického života snadno ani rychle nezmizí.

Autor je arabista.

Vydejte se po stopách členů komuny Interhelpo

absynt



Před očima se jim skutečně objevují obrysy vysněného ráje. Daleko za sebou nechávají československou bídu a vyrážejí za voláním svého srdce: do Sovětského svazu. Byl mezi nimi i Amerikou zklamaný Štefan Dubček s manželkou a čtyřletým synem Alexandrem.

V edici Prokletí reportéři vyšlo:



www.absynt.cz



5 OSCAROVÝCH
NOMINACÍ
2024

ZÓNA ZÁJMU

A24

FILM JONATHANA GLAZERA

V KINECH OD 15. ÚNORA



HLAVNÍ MEDIÁLNÍ PARTNER

Radiožurnál
Český rozhlas

MEDIÁLNÍ PARTNERI

OPR

TOTALFILM

RADIO 1

NOVÝ PROSTOR

A2

HISTORY

Epocha

S PODPOROU

Fond kinematografie

Od mesianismu k hypotékám

Osadnické hnutí a izraelská politika

Ačkoli nezanedbatelnou část osadnického hnutí na Západním břehu tvoří židovští radikálové, kombinující mesianistickou ideologii s násilím proti palestinskému obyvatelstvu, statisíce lidí do osad zamířily hlavně kvůli nízkým cenám a vysoké kvalitě života. Vývoj osadnického projektu tak poukazuje na zásadní politické a společenské posuny v Izraeli během posledního půlstoletí.

JAKUB ZÁHORA

Po šestidenní válce proti sousedním arabským státům v létě 1967 se palestinský Západní břeh ocitl pod kontrolou izraelského státu. Ačkoli Izrael obsadil i pásmo Gazy, Sinaj a Golanské výšiny, bylo to především dobytí teritoria na západ od řeky Jordán, které bylo oslavováno. Poprvé za dva tisíce let totiž židovský národ kontroloval území, kde se odehrála celá řada formativních událostí jeho antické historie (není náhoda, že i mnoho sekulárních Izraelců a Izraelek nazývá tato území biblickými jmény Judea a Samař). Přístup k posvátným místům judaismu, jako jsou Západní zeď v Jeruzalémě nebo hrobka patriarchů v Hebronu, vedly k vlně národní extáze, která měla i silně náboženskou dimenzi, neboť izraelské vítězství bylo v některých kruzích chápáno jako první krok k příchodu mesiáše.

Velký Izrael

Rané osadnické hnutí bylo do velké míry produktem směsice nacionalismu a specifické interpretace judaismu, které zdůrazňovaly nutnost židovské přítomnosti v „zemi izraelské“. První osady tak byly zakládány věřícími Izraelci na Západním břehu jakožto materializace mesianisticko-politických snah o židovské znovuosídlení historické domoviny. Ačkoli tehdejší izraelská vláda pod vedením Strany práce neprosazovala strategii osídlování celého Západního břehu a chtěla primárně kontrolovat okolí Jeruzaléma a údolí Jordánu, odmítla zasahovat proti nově vzniklým osadám, a naopak jim poskytovala vojenskou ochranu i přístup k základní infrastruktuře.

K institucionalizaci osadnických politických snah došlo postupně v hnutí Guš Emunim (blok věrných), které vzniklo v roce 1974 a jehož agendou bylo prosadit vizi (a realitu) „velkého Izraele“ napříč izraelskou společností a politikou. Protagonisté hnutí vycházeli z tradice náboženského sionismu, který kombinuje projekt židovské politické suverenity na Blízkém východě s náboženskými prvky. Zároveň ale politické směřování tohoto ideologického proudu posunuli k významně radikálnějšímu výkladu toho, co všechno má do území židovského státu spadat. Kromě samotného Izraele viděli jako nedílnou součást právě i Západní břeh, Pásmo Gazy, Sinaj, Golanské výšiny a podle některých výkladů i velké části dnešního Egypta, Jordánska a Iráku. Teritoriální ambice byly pak doprovázeny rasismem vůči Palestincům a Palestinkám, jejichž přítomnost byla vnímána jako historická nespravedlnost a jejich nároky jako zcela nelegitimní ve světle biblických příslibů. Z tohoto podhoubí vyrostl fenomén extremistických osadníků útočících na palestinské vesničany a jejich majetek – akce, jež pokračují dodnes. Izraelské ozbrojené složky je v naprosté většině případů přehlížejí, a dokonce se jich někdy i účastní.

„Neideologické“ osady

K zásadním změnám došlo dvě dekády po šestidenní válce, kdy izraelský stát přešel od implicitní ochrany a podpory osadnických komunit k politice jejich aktivního rozšiřování. Stalo se tak v kontextu dvou širších politicko-společenských trendů, neoliberalismu a suburbanizace. Pod vlivem vleklé ekonomické krize představila pravicová vláda v průběhu osmdesátých let sérii reforem směřujících k privatizaci veřejného sektoru a osekání sociálních služeb. Tento klasický neoliberální model měl ale v Izraeli jedno specifikum: vláda zároveň zachovala de facto sociální stát pro izraelské občany a občanky na Západním břehu. Tam významně dotovala hypotéky, sponzorovala výstavbu bytů a obytných domů a místním správám a úřadům přidělovala štědré rozpočty. V průběhu osmdesátých a devadesátých let tak nebylo výjimkou, že cena rodinného domu v osadě

i s pozemkem byla nižší než cena malého bytu v Tel Avivu. Osady měly také výrazně lepší občanskou vybavenost než řada izraelských měst.

Neoliberální moment (a jeho kompenzace v podobě podpory osad) byl pak doprovázen demografickým trendem suburbanizace: izraelské obyvatelstvo se začalo přesouvat mimo hustě osídlené prostory soustředěné kolem Tel Avivu a Jeruzaléma. Řada osad se přitom nacházela v okolí těchto souměstí, a Izraelci a Izraelky se tak mohli přestěhovat do výrazně levnějších osad, které byly často pouze desítky minut jízdy autem od jejich pracovišť, rodiny a přátel. Výsledkem je, že přesídlení na Západní břeh bylo atraktivní pro velkou řadu izraelských středostavovských rodin, které se na okupovaná území stěhovaly s vidinou zvýšení životní úrovně, nikoli proto, že by chtěly participovat na mesianistickém projektu.

Je ale nutné si uvědomit, že i osady, do nichž se Izraelci a Izraelky uchylují z neideologických důvodů, jsou součástí izraelské násilné a ilegální kontroly nad palestinskými územími. Kvůli výstavbě a rozšiřování osad dochází k vyvlastňování palestinské půdy a jejich přítomnost významně omezuje rozvoj blízkých palestinských vesnic a měst. Osady a jim sloužící infrastruktura, jako jsou silnice pouze pro Izraelce nebo checkpointy, izolují palestinské komunity od sebe navzájem a ztěžují pohyb jejich obyvatel. A v neposlední řadě existence osad znemožňuje vznik teritoriálně kontinuálního palestinského státu. I „neideologické“ osady tak stále plní klíčovou roli v izraelské okupaci.

Mainstreamizace extremismu

Je tedy omyl současnou osadnickou dynamiku vidět dominantně prizmatem židovského extremismu, který je izolovaný od vlastního Izraele a jeho demokratických norem.



Osady měly výrazně lepší občanskou vybavenost než řada izraelských měst. Foto Jakub Záhora

Jak popisuje mimo jiné izraelský antropolog Michael Feige (který byl v létě 2016 zavražděn palestinským teroristou v Tel Avivu) ve své knize příznačně nazvané *Settling in the Hearts* (Usadit se v srdcích, 2008), úspěch osadnického hnutí spočívá v tom, jak původně okrajové ambice kolonizace Západního břehu pronikly do izraelského politického a společenského mainstreamu. Tento posun má dvě hlavní dimenze.

Na jedné straně je izraelská přítomnost na okupovaných územích vnímána velkou částí izraelské veřejnosti jako fakt, který nejenže se nedá změnit, ale navíc je i zcela přirozený a neproblematický. Celá řada osad – z nichž ty větší mají již desetitisíce obyvatel – je i sekulární populaci přijímána jako realita izraelského státu a jejich status je neodlišitelný

od jiných izraelských měst. Projekt osídlování Západního břehu si sice částečně uchovával svoji mesianisticko-náboženskou dimenzi, ale dostal se i do zdánlivě nepolitických úvah izraelských rodin o tom, kde je nejlepší prostředí pro jejich děti nebo která komunita je finančně dostupnější.

Na straně druhé se pak ideologie extremistického osadnického hnutí a její představitelé stali stabilní složkou izraelské politické kultury. To souvisí s obecným posunem izraelské politiky doprava nejpozději od druhé intifády ze začátku nultých let, ale je to i výsledek politických snah a aktivismu členů a členek osadnického hnutí. Jakkoli měli zastoupení v Knesetu už od osmdesátých let, jejich politické etablování kulminovalo ve volbách v roce 2022. Tehdy získala koalice Náboženského sionismu, složená z osadnických a fašistických figur izraelské politiky, 14 křesel ze 120 a následně vstoupila do vlády pod vedením Benjamina Netanjahua. Řada středových komentátorů odsoudila účast pravicové extremistických politiků a političek ve vládě jako skandál a odklon od norem izraelské demokracie. Tento pohled ale ignoruje skutečnost, že koalice získala třetí největší podíl hlasů a masivní podporu měla mezi mladými Izraelci a Izraelkami. Uvedené zisky tak poněkud problematizují názor, že úspěch extremistické pravice byl jakousi jednorázovou deviací. Pod taktovkou členů těchto stran – kteří získali klíčové pozice v izraelském aparátu kontroly nad Západním břehem – došlo nejen k navýšení podpory pro osady a masivnímu nárůstu přímého násilí proti palestinskému obyvatelstvu na okupovaných územích, ale i ke snahám o okleštění pravomocí Nejvyššího soudu, který je pravicí vnímán jako překážka židovské dominance v Izraeli a na okupovaných územích. Nyní, v kontextu izraelské devastace Gazy po útoku Hamásu ze 7. října,

jsou to politici jako Bezalel Smotrič a Ben Gvir, produkty politického mesianismu, kteří volají po etnických čistkách palestinského obyvatelstva a kriminalizaci domácí opozice vůči izraelským krokům.

Úspěch osadnického hnutí tak netkví v tom, že by veškeré izraelské obyvatelstvo očekávalo příchod mesiáše. Spíše platí, že jeho cíle i prostředky jsou vnímány jako legitimní součást izraelské politiky a promítají se i do zdánlivě nesouvisejících témat, jako jsou socio-ekonomické priority. Vliv jeho protagonistů nakonec ale ukazuje také to, že represivní praktiky vůči palestinskému obyvatelstvu na okupovaných územích nelze oddělovat od politického vývoje ve vlastním Izraeli.

Autor je výzkumník Pražského centra pro výzkum míru na IMS FSV UK.

Vztek a zklamání

Arabské veřejné mínění a konflikt v Gaze



Propalestinská demonstrace v Bejrútu 8. 12. 2023. Foto Kristýna Kvasničková

V arabských zemích je postavení Palestinců a Palestinek dlouhodobě jedním z klíčových veřejných témat. Nedávné průzkumy mezi obyvatelstvem států Blízkého východu ukazují, že dopady pokračující izraelské vojenské operace v Pásmu Gazy razantně snižují důvěru v Západ i možnost mírového řešení konfliktu.

JAN DANIEL

Na nástěnce před alternativní kavárnou v tradičně kosmopolitní čtvrti v západním Bejrútu bývá pestrá směsice grafik a letáků. Pozvánky na koncerty, workshopy a scénická čtení doplňují upozornění, že se tu netoleruje rasismus, sexismus ani transfobie. Při mé prosincové návštěvě zde však, stejně jako jinde v této části města, naprosto dominovalo palestinské téma. Jeden z místních plakátů upozorňoval na akademický workshop věnovaný bojům proti osadnickému kolonialismu, další zval na charitativní stand-up s výtěžkem věnovaným uprchlíkům v Gaze a jižním Libanonu, jiný pak hlásal, že během probíhající genocidy nemohou existovat veselé Vánoce. Zhruba třetinu nástěnky zabíral plakát se siluetou bojovníka v charakteristické kukle a se samopalem v ruce, jenž se dovolává práva Palestinců na návrat.

Militantní ikonografie a boj za palestinská práva samozřejmě nejsou v arabském prostředí ničím novým. Míra aktivizace arabského veřejného mínění a jeho proměna v kontextu současného konfliktu jsou tématy, která se z analýz blízkovýchodního vývoje po útocích Hamásu ze 7. října, následně izraelské invaze do Pásmu Gazy a s ní spojené humanitární katastrofy často vytrácejí. Představují ale jeden z důležitých střípků nutných k pochopení budoucího politického vývoje na Blízkém východě a zároveň také k porozumění propastným rozdílům mezi arabskou a evropskou debatou o konfliktu v Gaze.

Normalizace mezistátních vztahů

V minulých letech se hlavním přístupem k řešení tzv. blízkovýchodního konfliktu ze strany izraelských vlád a Spojených států stalo upozadění palestinské otázky na úkor normalizace mezivládních vztahů mezi Izraelem a arabskými státy. Zosobněním této strategie byly Abrahámovské dohody a navázání otevřených diplomatických a obchodních vztahů mezi Izraelem, Spojenými arabskými emiráty a Bahrajnem, následované obdobnými dohodami s Marokem a Súdánem. Bidenova administrativa navzdory chaotickému politickému vývoji v samotném Izraeli a extremistickým postojům současné Netanjahuovy koalice pokračovala snahou o dojednání podobných dohod mezi Izraelem a Saúdskou Arábií a potenciálně i Libyí. Izraelsko-palestinský konflikt, definovaný dlouholetou bloádou Gazy, výstavbou nelegálních osad, střety ve východním Jeruzalémě a snahou o izraelskou anexi Západního břehu Jordánu, to všechno mělo zůstat stranou.

Zvolený přístup se dlouhodobě míjel s veřejnými náladami. Mezinárodní šetření veřejného mínění Arab Barometer, Arab Opinion Index a další konstantně ukazují, že palestinská otázka zůstává součástí arabské identity napříč regionem. Na rozdíl od českého nebo evropského prostředí bylo téma okupace a každodenního útla ku Palestinců silně přítomno v každodenních debatách v médiích, ve whatsappových skupinách nebo ve veřejném prostoru i před útokem Hamásu ze 7. října a následnou izraelskou invazí. Propalestinský aktivismus byl konečkonců jednou z mála víceméně tolerovaných forem politického projevu v autoritářských režimech a během protestů „arabského jara“ jej lidé často propojovali s dovoláváním se lidských a občanských práv ve vlastních zemích.

Mimo jiné i proto průzkumy veřejného mínění v arabských státech v minulých letech konzistentně ukazovaly většinový odpor k normalizaci vztahů s Izraelem za předpokladu zachování statu quo (a to i ve většině států, které k dohodám s Izraelem přistoupily). Bylo zde však možné sledovat také jiné trendy. Výrazně větší míru podpory – jakkoli v řadě zemí rozhodně nebyla

většinová a během minulé dekády v kontextu zhoršující se situace v Izraeli a Palestině postupně klesala – si dlouhodobě uchovávalo tzv. dvoustátní řešení, tedy plán na vznik samostatného palestinského a izraelského státu.

Propad důvěry

Preference pro mírové řešení ale v kontextu izraelské invaze do Gazy a obětí, které s sebou přinesla a stále přináší, vzaly zaskvě. Po arabských sociálních sítích i v médiích se šíří brutální záběry zraněných palestinských civilistů, uprchlíků, zničených univerzit, nemocnic a obytných domů. Vlnu odsudků vyvolávají tiktoková videa, na nichž si izraelští vojáci v Gaze dělají legraci z míry okolní destrukce, a nevolí vzbuzuje také způsob, jakým o událostech informují mnohá západní média. To jen dále rozevívá informační propast mezi různými interpretacemi toho, co se v Gaze děje.

Prozatím existují pouze kusé informace popisující současnou změnu veřejného mínění. Například šetření prováděná v rámci Arab Barometer v Tunisku v týdnech před útokem Hamásu na Izrael a po něm ukázala, že u Tunisánů, kteří měli dlouhodobě výrazně pozitivnější náhled na možné izraelsko-palestinské soužití než obyvatelstvo řady dalších arabských států, je patrný velmi výrazný pokles podpory jak dvoustátnímu řešení, tak i společnému státu. Podobné trendy ukazují i další průzkumy prováděné na menších vzorcích v minulých dvou měsících po celém Blízkém východě.

S palestinskou otázkou jako panarabským tématem se v arabských zemích v současné době identifikuje více než devadesát procent obyvatel. Naopak pozitivní vnímání izraelských spojenců, především pak Spojených států, se výrazně propadlo – například v Jordánsku až do jednociferných čísel. Spolu s tím klesla i důvěra v hodnoty, kterými se Američané zaštiťují. Arabskou veřejnou sférou velmi negativním způsobem rezonovala prohlášení evropského komisaře Olivéra Várhelyiho o zastavení veškeré humanitární pomoci na palestinská území nebo německé zásahy proti propalestinským aktivistům, které byly vnímány jako pošlapávání hlásaných liberálních hodnot. Z druhé ruky pak mohu citovat vyjádření jednoho egyptského lidskoprávního aktivisty na adresu Česka: „Chápu, že podpora Izraele je vaše politika, ale už nám, prosím, nikdy nic nevykládejte o lidských právech.“

Kdo se staví za palestinská práva?

Jestliže mezi obyvateli arabských zemí převládá vztek a zklamání z reakce Západu (či spíše z její absence) na humanitární katastrofu v Gaze, které státy naopak berou jako alternativu? Podle zmíněného tuniského šetření se jedná o Írán a jeho spojence a překvapivě i o Čínu, protože tyto země jsou považovány za hlavní protiváhu Spojených států. Jiné průzkumy na tuto otázku nedávají jasnou odpověď. Nicméně se ukazuje, že čím dál víc lidí chápe ozbrojený boj jako legitimní prostředek odporu. V tuniském případě jde o nárůst o závratných třicet procent. To se samozřejmě promítá i do dalšího trendu, sílících sympatií k Hamásu napříč celým regionem. V posledních letech přitom podpora této organizaci stagnovala, či dokonce klesala. Přestože mnozí nesouzní s jeho islamistickou ideologií, Hamás při absenci jiných alternativ představuje reprezentanta palestinského boje proti invazi a okupaci. Pro Evropu – ani pro Českou republiku – to není dobrá zpráva, nicméně naše politika alternativy nenabízí.

Autor působí v Ústavu mezinárodních vztahů.

ULTIMÁTUM

Katalánsko bez vody

BARBORA BAKOŠOVÁ

Na přelomu ledna a února vyhlásila katalánská vláda v reakci na přetrvávající sucho stav nouze. Ve španělském regionu je extrémně suché období již více než tisíc dní a rezervuáry vody jsou zaplněny z méně než šestnácti procent. V některých oblastech nezapršelo déle než tři roky. Zatímco jiné oblasti Španělska, například Andalusie nebo Murcia, jsou na podobné jevy zvyklé, pro Katalánsko jsou dlouhá období sucha spíše novinkou. Podle vědeckých výzkumů klimatická změna způsobuje, že se ve Středomoří otepluje 1,2krát rychleji, než je globální průměr. Nynější sucho je přitom nejhorší od počátku měření v roce 1916. Viditelné to je i při běžné projíždce katalánskou krajinou. Vyschlá koryta řek, poloprázdné nádrže nebo velmi tenká sněhová pokrývka Pyrenejských kopců už několik let indikují, že vody bude čím dál méně.

S vyhlášením stavu nouze souvisí omezování užívání vody. Projeví se například vypnutím okrasných fontán a plážových sprch, zákazem mytí aut a napouštění veřejných i soukromých bazénů nebo zastavením zavlažování zeleně v parcích kromě stromů, jimž hrozí odumření. Restrikce se dotknou i používání vody v zemědělství a průmyslu. Denní přiděl vody na osobu bude nyní nastaven na 200 litrů, a pokud se sucho bude zhoršovat, klesne na 180, případně až na 160 litrů. Za porušení těchto omezení mohou být uloženy vysoké pokuty.

Průmyslové zemědělství je v hledáčku úřadů už delší dobu. Velcí producenti totiž ve Španělsku spotřebovávají až 85 procent pitné vody. Podíl zemědělství na HDP je přitom jenom 2,3 procenta a pracují v něm – často v příšerných podmínkách – pouhých čtyři procenta lidí. Je tedy otázka, nakolik je průmyslové zemědělství pro zemi přínosem. Agrární lobby je nicméně silná a dává se jí vyjednávat výjimky.

Zatímco některé pyrenejské vesnice nemají pitnou vodu již několik měsíců a fungují jen díky pojízdným cisternám, Barcelona nedostatek vody zatím tolik nepocítuje. Ani tam se ale před problémem nezavírají oči. Zvyšuje se například odpor vůči masovému turismu, protože návštěvníci metropole podle nedávné studie spotřebovávají až třikrát více vody než místní obyvatelstvo. Opět se ozývají hlasy, že by měl být jejich počet regulován. Hotely již zareagovaly měkkými opatřeními: snížením tlaku vody v koupelnách nebo prosbou, aby hosté nevyžadovali každodenní výměnu ručníků a povlečení. Vzhledem k závažnosti problému jde nicméně o kosmetické změny. Barcelona by dnes byla v mnohem obtížnější situaci, kdyby po zkušenosti se suchem v roce 2008 nepostavila největší evropské zařízení pro odsolování mořské vody. Projekt snížil závislost na rezervárech pitné vody přibližně o pětadvacet procent.

Odsolování chtějí spustit i další španělské municipality. Dlouhodobě však nejde o dobré řešení, protože tato metoda spotřebovává velké množství energie, která v případě Barcelony navíc nepochází z obnovitelných zdrojů. Ve výsledku tak výroba pitné vody přispívá ke zhoršování klimatické krize. Podle meteorologů nepřinesou nejbližší měsíce ani roky výraznou změnu v množství srážek. Dá se proto předpokládat, že se restrikce týkající se spotřeby vody budou v dalších letech stupňovat.



Šimon Koudela
Nikde tu jsem. Bojovka ulicemi nevědomí
Argo 2023, 180 s.

Prozaický debut filmaře a scenáristy Šimona Koudely (nar. 1974) začíná relativně všedně: hrdinka Marta se po dvaceti letech života v zahraničí vrací na rodný Smíchov. Výzva k vyzvednutí jakýchsi předmětů z úschovny ale otevírá příběh s tajemstvím, který se přelévá do téměř detektivního pátrání. To souvisí s ukrytým pokladem z kartuziánského kláštera, který ve středověku stával na místě obldudného obchodního centra Nový Smíchov, a s hledáním kamarádky z dětství. V průběhu „bojovky“ se protagonistka nevyhne konfrontaci se vzpomínkami na dávná traumata, viny a bolesti, které z hlubin nevědomí ovlivňovaly celý její život. Postupně vyplouvají zasuté informace zesilující magický rámec vyprávění, přestává platit jednota místa a času, prostředí se střídají bez ohledu na prostorovou logiku města. V poslední třetině se vše bortí do sebe, postavy ztrácejí jasné obrysy a realita smíchovských „nemíst“ se mísí s horečnatými sny. Hrdinka-vypravěčka prolézá úzkými tunely, zavádí čtenáře do odlehklých zákoutí své paměti a předkládá jim variace situací a postav z předešlého děje. Pokud bylo záměrem vystihnout transformativní zážitek a univerzální zdroj utrpení, celkem se to povedlo. Podobné imaginativní smršťe obvykle nedopadají dobře, ale Koudelovi se podařilo příběh rozložit na prvočástice, aniž by se zcela rozpadl. Ať už jej čteme jako alegorii hledání sebe sama v labyrintu měnícího se města, poctu mizejícím smíchovským periferiím nebo reflexi ztráty všeho pevného, o co se lze opřít, dá se v této literární „škvíře v realitě“ snadno rozpustit.

Karel Kouba



Petr Šmíd
Dějiny světa
Rubato 2023, 84 s.

Dějiny lze nahlížet různě. Mají bezpočet vykladačů, ale podle Petra Šmída „člověk by neměl nikomu a ničemu věřit“. Ostatně dějiny nám lisují do kostky buď jako soubor direktivních tezí, nebo nám je předkládají v podobě pásma anekdot, sekvencí videoklipu, tříště asociací zamíchaných brčkem. Vždycky mohou být jen „cáry papíru popsané neužitečnými fantaziemi“. Ovšem „odskočení si z lineárních dějin do mýtu, za to se platí“; každopádně mýtus můžeme vzít za slovo, zachraň se, kdo můžeš. A tak autor nastoluje svou verzi dějin jako poetickou mystifikační peep show, kde spatříme Che Guevaru v bolivijské džungli vzpomínat na jednu „couru“ z Československa, vychutnáme si wernischovský akvarel ze starověké Číny, v Brazílii usrkáváme legendární drinky a hned se ocitáme na náměstí uprostřed masakru, vidíme hořet vrak Bounty – a za tím vším vztyčený prostředníček vůči těm, kteří jsou od fantaskních vizí daleko a nic nevidí a nechápou. K tomu příznačné fotografie jako nápověda nebo inspirace ke čtení. Nejlépe se dějiny nasávají ze starých ocelorytin, map a obrazů, žurnálů a magazínů. A když jde s obrazem dějin po libosti manipulovat, ať to stojí za to – máme před sebou dlouhý přízračný sen, do nějž lze vejít, není však jisté, zda existuje cesta nazpátek, anebo už z horečné fantazie nebude úniku. Autorova sebevědomá dikce plná ironie a sarkasmu naznačuje, že imaginace je nejlepší nástroj otevírající Sezam historie. Dějiny jsou jen to, co se nikdy nestalo, tak proč je neuchopit podle svého? Někdy si s nimi můžeme pohrát a polaskat je, jindy naopak vzít do kravaty.

Jiří Zizler



Josef Heller
Socialismus a pražské jaro
Futura 2023, 56 s.

Dne 4. října roku 2023 byla v Ateliéru PV9 v ulici Politických vězňů pokřtěna publikace Josefa Hellera (1947–2018) Socialismus a pražské jaro. Místo křtu nezmiňuji náhodou – jedná se totiž o sídlo KSČM. Autorem knihy, či spíše tiskem vydané studie, je marxistický filosof, který už před rokem 1989 publikoval texty o systémových vadách tehdejšího režimu a měl blízko například k Miloslavu Ransdorfovi. Ve své práci pokračoval i po pádu státního socialismu, kdy spolu s Františkem Neužilem připravil sborník Kdopak by se Marxe bál (2011). I když je nutné jeho texty vnímat v kontextu mlstopadového narativu KSČM, přináší Heller množství kritických podnětů, a to nejen na adresu tzv. buržoazní filosofie, ale také směrem k dogmatismu uvnitř vlastní strany. Na základě analýzy Marxových a Engelsových děl přichází s tezí, že režim po roce 1948 nebyl jediným možným typem socialismu, ba naopak byl pouhým protosocialismem a nedokonalým typem zespolečenštění. Za největší problém roku 1968 potom považuje to, že systém nezrodil třídu, která by byla zájmově spojena s novou formou společenského vlastnictví a stala se tak hegemonem revolučního pohybu směrem ke skutečnému socialismu. V závěru autor vyjadřuje politování nad tím, že porážka normalizace (z jeho pohledu vítaná) přerušila teoretický zájem o marxismus, což se ale v posledních letech mění. Publikaci rozhodně neslouží ke cti obrovské množství chyb, překlepů a chaotické číslování odkazů, které degradují jinak velmi zajímavý a podnětný text.

Martin Dolejský



Neil Price
Děti Jasanu a Jívy. Dějiny Vikingů
Přeložil Ondřej Frühbauer
Pangea 2023, 552 s.

Průslušníci kultur na okraji imperiálních center bývají často vykreslováni jako podivní nájezdníci, barbari či divoši. Týká se to i předkřesťanských, „pohanských“ společností západní či severní Evropy včetně Vikingů. Jejich obraz do velké míry utvářely romantické bludy z 19. století a vousaté válečníky se sekerami si dodnes přisvojují nejrůznější esoterici, neopohani a v neposlední řadě i radikální pravice. Na rozdíl od jiných tehdejších evropských společností se nám ale z raně středověké Skandinávie dochovala část původní literární tradice, a tak jsme schopni skutečnou kulturu Vikingů alespoň zčásti zrekonstruovat. Taková je i výchozí pozice britského historika Neila Price, který se v knize Děti Jasanu a Jívy (2020) rozhodl rozbít ty nejtrvalejší mýty a rehabilitovat odkaz Vikingů. Do zkoumání starých Seveřanů se pouští na základě dochovaných ság, kronik a dalších dokumentů takřka etnografickými metodami. Výsledkem je fascinující portrét lidí, kteří nebyli brutálními válečníky, šikovnými obchodníky, odvážnými mořeplavci ani ničím dalším, co z nich udělal pohled vnějších pozorovatelů z jiných částí Evropy. Jejich myšlení a kulturu totiž nelze hodnotit současnými kategoriemi; na dnešního člověka působí především neuvěřitelně podivně a exoticky. Pokud jste ke kultuře plné run, lodí, bardů, mečů a jiných otřepaných rekvizit vždy cítili podvědomý odpor, Priceova kniha vám nabízí možnost nahlédnout tuto mimořádně zajímavou kapitolu evropské historie ve zcela jiném světle.

Matouš Hrdina



Reality
Režie Tina Satter, USA 2023, 83 min.
Premiéra na HBO Max 26. 1. 2024

Když hrdinům zazvoní u dveří FBI, chystá se obvykle závěrečné dějství filmu. Šestadvacetiletou překladatelku Reality Winner však překvapí dvojice agentů na chodníku před jejím domem hned v úvodu režijního debutu Tiny Satter. Následuje detailní rekonstrukce práce vyšetřovacích složek – od prvních dotazů, zda je v domě přítomen nějaký člověk či zvíře, až po komplikované kroky, které je třeba provést, aby mohla podezřelá dostat ven svého psa. Dvojice agentů se chová zdvořile, jejich důslednost a zamlčování informací přesto působí jako z absurdního dramatu – s tím drobným rozdílem, že námětem snímku je reálná kauza překladatelky pracující pro americké letectvo a následně pro bezpečnostní agenturu NSA, která byla obviněna ze špionáže. Snímek čerpá ze skutečných záznamů FBI a dialogy se odehrávají takřka v reálném čase. Nervní atmosféru podtrhuje kamera nalepená na tělech postav, především na herečce Sydney Sweeney, která hrdinku zahanou do úzkých ztvárňuje coby roztěkanou, klopotně se vyjadřující ženu s podivným humorem. Paranoia postupně vzrůstá, předmětem celé akce je přitom jeden tajný článek, který Reality Winner vynesla ze sídla NSA. Týkal se ruské intervence během amerických prezidentských voleb. Za podíl na jeho publikování dostala žena specializující se na překlady z darijštiny a pašťštiny děsivých pět let. Lze se jen domýšlet, zda to byl trest za reálnou nebezpečnost činu, nebo za její tvrzení o rodné zemi. USA totiž označila „za doslova to nejhorší, co naši planetu potkalo“.

Tomáš Stejskal



Právo na bydlení
Galerie Jaroslava Fragnera, Praha,
20. 12. 2023 – 10. 3. 2024

Bydlení je lidské právo. To není jen heslo z demonstrací za lepší sociální podmínky, ale faktická skutečnost, která je však v české společnosti dlouhodobě přehlížena. Problematicke rapidně se zhoršující dostupnosti bydlení se věnuje výstava kurátorky Karolíny Pláškové v Galerii Jaroslava Fragnera. Nevelký výstavní prostor je téměř celý znepřístupněn plechovým oplocením, které ohraničuje prostor velký 70 m² (velikost průměrného pražského bytu). Návštěvníci a návštěvnice jsou tak nuceni instalaci obcházet. Bariéra okolo ní odkazuje k faktu, že se byty stávají nedosažitelnější pro čím dál tím větší skupinu lidí. Uvnitř se nacházejí stany, lehátka, transparenty, masky a další objekty, jejichž původní funkce se ozřejmují ve videích na obrazovkách připevněných ke kovové zábraně – na výstavě totiž můžeme vidět zejména videozáznamy a pozůstatky aktivistických akcí z posledních let, často demonstrací, které volaly po změně neustále se zhoršujících podmínek. Z prezentovaných děl vyniká akce Vladimíra Turnera Master Lock, v jejímž rámci umělec otevíral a ničil uzamykatelné schránky na klíče pro uživatele Airbnb. Pozornost upoutá také u vchodu stojící beranidlo vytvořené z Leninovy sochy, se kterým šel 17. listopadu minulého roku symbolicky vybourat dveře pražského magistrátu dav v čele s Pavlem Kroušem a skupinou Jezevky. Výstava Právo na bydlení se pokouší shrnout umělecký aktivismus, který na problém nedostupnosti bydlení dlouhodobě upozorňuje – od jeho řešení jako by nás však stále dělila neprostupná bariéra.

David Bláha



Tomáš Loužný, Marie Nováková
Bílý karibu
Pšáno z reprízy 29. 1. 2024 v divadle Komedie, Praha

„Bohatí lidé v exotických resortech“ patří v současnosti k oblíbeným námětům společenské satiry. Na tvorbu švédského filmaře Rubena Östlunda, autora úspěšného Trojúhelníku smutku, se odvolává i autorské duo Tomáš Loužný a Marie Nováková, kteří spolu pro ústecké Činoherní studio připravili inscenaci s názvem Bílý karibu. Děj této hororové komedie je situován do fiktivního rekreačního střediska kdesi v Kanadě, kam přijíždějí dva bývalí spolužáci ze základní školy se svými partnerkami. Dílo čerpá z klasických žánrových tropů: stereotypního vyobrazení západních lovců trofejí a střílení si z jejich zpodobnělosti, z ulpívání na korektním jazyce nebo z vymělkovaného vztahu k přírodě. Humoru však chybí jak údernost, tak i nepředvídatelnost, která tento druh satiry činí zajímavým. V omezení některých motivů na danou scénu se projevuje scenáristická neobratnost. Například když jedna z ženských postav označí partnerova dlouholetého kamaráda za sexuálního predátora, brzy se ukáže, že se jedná o omyl, a děj pokračuje beze změny dál. Nejen tato scéna, ale i jiné další připomenou seriálový hit Bílý lotos a divák se nejspíš nevyhne pocitu, že něco podobného a lépe zpracovaného už někdy viděl. Spíše než divadelně navázat na úspěšná filmařská díla, zkoumající život kosmopolitních zbobatlíků, se mohli autoři zaměřit na specifické postavení tuzemských elit. I u nás totiž nalezneme jedince, kteří zneužívají svou moc k tomu, aby porušovali pravidla lovu nebo si stavěli luxusní sídla v zákonem chráněných přírodních oblastech.

Štěpán Truhlařík



Laurel Halo
Atlas
LP, Awe 2023

Ačkoli čtvrté album americké elektronické hudebnice Laurel Halo zní poměrně nenápadně, přináší rozřešení jednoho dilematu její předchozí tvorby, a sice otázky, nakolik je pro ni důležitý hlas. Dokáže se bez něj obejít? V některých skladbách svého debutu Quarantine z roku 2012 Laurel Halo sice zpívala, na dalších nahrávkách ale jako by hledala způsoby, jak se hlasu buď zcela zbavit, nebo jej transformovat v pouhý „neutrální“ zdroj zvuku. Hudebnice hlas střídavě využívala a opouštěla a do jisté míry tím rozdělovala své publikum: zatímco někteří preferovali abstraktní skladby, jiní s každým novým trackem toužebně očekávali, zda se přece jen neozve zpěv. Aktuální album Atlas podobně očekávání neumožňuje. Jeho zvuk je natolik plný, že zde pro hlas jednoduše není místo, a pokud je v mixu obsažen, stal se zcela nerozpoznatelným. Zvukové krajiny se před námi odvíjejí jako variované série různých atmosfér. Přesto nemáme pocit formálního experimentu – není zde žádná distance, posluchač je stále určitým způsobem přítomen hraní. Příčinou tohoto dojmu může být využití několika živých nástrojů (například houslí, cello nebo saxofonu). Zatímco předchozí desky Laurel Halo byly poznamenány distorzemi, nyní sledujeme hladké plynutí, do něhož nevstupuje nic cizorodého. Jako by se jednalo o zhudebnění čistého klidu. Ale není to klid, ve kterém se nic neděje; naopak můžeme se v něm setkávat s rytmem svého vlastního prožívání. Nervní napětí předchozích alb tak dostalo svůj protipól.

Benjamin Slavík

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND



© MONSTRKABARET FŘEDA BRUNOLDA 2024

A2 — DOBRĚ VYHOZENÉ PENÍZE!

Předplaťte si svůj oblíbený kulturní časopis!



roční předplatné – 1250 Kč / 26 čísel

zvýhodněné roční předplatné pro studenty,
seniory, ZTP nebo rodiče na mateřské
či rodičovské dovolené – 1049 Kč / 26 čísel

roční předplatné pro knihovny – 899 Kč / 26 čísel

půlroční předplatné – 699 Kč / 13 čísel

čtvrtletní předplatné – 329 Kč / 6 čísel

roční férové předplatné – 2124 Kč / 26 čísel

roční elektronické předplatné – 599 Kč / 26 čísel

Předplatné objednávejte na adrese distribuce@advojka.cz
Více informací najdete na www.advojka.cz



eskalátor

Večer po Science slamu jsem chtěla zajít na drink do svého oblíbeného podniku. Město bylo samá uzavírka a já se najednou ocitla na úplně jiném rohu. Nevadí, dám si pivo v Gorki Parku. Anebo nedám – na jeho místě nacházím 100 Gramm Bar. Vyleštěné sklo, whisky a černá barva nahradily poněkud „ostalgický“ bar, kde si bylo možné dopřát třeba nachlazenou žubrówku. No nic, vezmu to parkem, snad mě nikdo nepraští po hlavě, říkám si, a záhy se podívím, že chodníčky jsou vydlážděné a mezi stromy svítí neony restaurace a fungl nových veřejných toalet. Začínám si myslet, že suchej únor není zas tak špatný nápad, až nakonec zakopnu o kuřácký bar, kam se mi ale úplně nechce – zimní bunda by smrděla ještě týdny –, a tak radši zapadnu do vedlejší vinárny. Nic z toho by asi nebyl příběh hodný vyprávění, kdyby se neodehrával v Berlíně a poměrně přesně neukazoval, co všechno se tady mění. Nemá cenu porovnávat Berlín a Prahu na škále lepší–horší, jsou zkrátka jiné, ale zároveň jsou si dostatečně blízko na to, aby vzájemné poměrování dávalo smysl. Kdysi mě zaráželo, že měsíční nájem berlínského pětipokojáku může vyjít v přepočtu na padesát tisíc – teď už jen čekám, jestli se k tomu na Vinohradech dopravujeme letos, nebo příští rok. Punkové hospody dnes v Berlíně hledám jinde než dřív: tam, kde sedávali vousatí strejcové, jsou nyní veganská bistra.

A ze čtvrtí, kam se v minulosti mladým holám nedoporučovalo chodit, se staly docela příjemné, prarodinné oblasti... Co se děje v Berlíně, to se zpravidla časem dostane i do Prahy. Jen velmi nerada bych ale u nás zažila to, co německé hlavní město řeší právě teď: extremisty deroucí se k moci. Už se tu o nich nebojí mluvit jako o náccích. Co dělat, aby k tomu nedošlo? Inspiraci jsem našla poblíž tramvajové zastávky – na plakátě, pod nímž spal bezdomovec: „Zvyk je to nejhorší, co se nám může stát.“

Eva Marková

Česká vláda, která se zaklíná nutností chránit budoucí generace před zadlužením pokaždé, když by měla dát víc peněz na kulturu nebo do školství, v posledních dnech zadělává našim potomkům na pořádný vítr v kapse. Záměr nakoupit moderní bojové letouny F-35, jimiž se ministryně obrany Jana Černochová prší před Andrejem Babišem, by se snad dal pochopit, jakkoli 150 miliard za dvě desítky letadel představuje citelný zářez do už tak výrazně schodkového rozpočtu. To však ještě není nic ve srovnání s předpokládanou investicí 1,75 bilionu korun do čtyř nových bloků našich zastaralých jaderných elektráren. Samozřejmě že to není konečná částka, protože snad žádnou atomovou elektrárnu na světě se nepodařilo dostavět za vysoutěženou cenu. Bloky by měly být hotové někdy na konci třicátých let, takže v případě jejich realizace si na první vyrobené megawatty elektřiny ještě dlouho počkáme. A opět – na základě

zkušeností se dá předpokládat, že se doba výstavby o pár roků protáhne. Vzpomeňme na Temelín, jehož dokončení se zpozdlilo o deset let. Jaderné elektrárny sice vyrábějí elektřinu bez větších emisí CO₂, ale už jen samotná stavba vyprodukuje obří objem skleníkových plynů; a v potaz je třeba brát také problematické skladování radioaktivního odpadu. Vedle environmentálních aspektů bychom ovšem měli zvažovat i ty ekonomické. Dnes nikdo nedokáže určit cenu elektřiny ani na rok dopředu, dvacet let je tudíž úplně sci-fi, nicméně je zřejmé, že cena energie vyrobená solárními a větrnými elektrárnami je tak nízká, že jí jádro nemůže konkurovat. A je dost pravděpodobné, že situace bude v budoucnu ještě vyhranější, když se navíc do její ceny bude muset započítat i obří investice. Může se tak stát, že obyvatelstvo Česka bude nuceno odebírat energii z atomové elektrárny, místo aby využívalo levnou elektřinu ze střechy. A když se situace stane neudržitelná, jaderná elektrárna se prostě zavře a celá investice propadne. Příští generace ji ale budou ještě dlouho splácet a doufat, že někdy v daleké budoucnosti, až bude dluh umořen, přijdou noví politici, kteří budou myslet třeba i na kulturu a školství.

Jiří G. Růžička

Loni na podzim uplynulo sto let nejen od vzniku frankfurtské školy, ale také od založení filmového studia bratří Disneyů. Dnes má tento konglomerát kulturního průmyslu s 220 tisíci zaměstnanci roční zisk okolo 55 miliard korun

a jeho obrat se blíží bilionu. Když moje babička v roce 1939 prchala před nacisty, dostala ve Švédsku disneyovské kartičky se Sněhurkou. Má je dodnes. Jsou pochopitelně roztomilé, ale také dokládají, že už ve třicátých letech kulturní průmysl válečoval kulturu a byl přitom skutečně univerzalistický – nehlédl na to, kdo je či odkud pochází jeho konzument. Jeden ze zakladatelů frankfurtské školy, Theodor W. Adorno, ve stati Resumé o kulturním průmyslu píše: „Náhradní uspokojení, které lidem kulturní průmysl připravuje, když vyvolává blažený pocit, že svět je právě v tom pořádku, který jim chce vsugerovat, je podvodem obírá o štěstí, které jim nalhává. (...) Brání formování autonomních, samostatných, vědomě usuzujících a rozhodujících se individuů. Ta jsou však předpokladem demokratické společnosti, která se může udržet a rozvíjet pouze mezi dospělými.“ Když to čtu, nemůžu se zbavit dojmu, že Adorno zůstal uvězněn v osvícenské iluzi dospělácké autonomie. Moje babička dostala disneyovské kartičky v jedenácti letech a musela se válkou a masovým vražděním, které rozpoutali dospělí, protloukat, jak se dalo. Adorno tvrdil, že působení kulturního průmyslu vrací vědomí „do stále ranějších stadií. Ne nadarmo můžeme od cynických filmových producentů slyšet, že jejich filmy berou ohled na úroveň jedenáctiletých. Když tak činí, chtějí by nejrady z dospělých nadělat jedenáctileté“. Na rozdíl od Adorna si myslím, že by to v mnoha ohledech bylo jen dobře.

Otakar Bureš